
Urząd Gminy Adamów

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie

**Strategia integracji społecznej
i rozwiązywania problemów
społecznych w Gminie Adamów
na lata 2017-2023
(z perspektywą do 2030)**

Lublin-Adamów 2017

Urząd Gminy Adamów
Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie

**Strategia integracji społecznej
i rozwiązywania problemów
społecznych w Gminie Adamów
na lata 2017-2023
(z perspektywą do 2030)**



Lublin-Adamów 2017

Opracowanie:

dr Andrzej Juros

Instytut Filozofii i Socjologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

dr Arkadiusz Biały

Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej – Oddział w Lublinie

Koordinacja:

mgr Katarzyna Wierzbicka-Frydrych

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie

ul. Kleeberga 36

tel.: 601 519 067

e-mail: gops@adamow.pl

© Urząd Gminy Adamów, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie 2017

Publikacja bezpłatna

Przedruk materiałów w całości lub w części jest możliwy wyłącznie za zgodą autorów.
Cytowanie oraz wykorzystanie danych jest dozwolone z podaniem źródła.

Spis treści

Wykaz skrótów	5
Wprowadzenie	6
I. Zgodność z dokumentami strategicznymi na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym.....	8
1. Europejskie dokumenty planistyczne	8
2. Krajowe dokumenty planistyczne	12
3. Lokalne dokumenty planistyczne	16
II. Struktura terytorialna i demograficzna gminy	20
1. Położenie geograficzne.....	20
2. Liczba ludności	22
3. Przyrost naturalny	28
4. Saldo migracji	31
5. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym	34
III. Rynek pracy	39
1. Pracujący	39
2. Przedsiębiorczość	40
3. Osoby fizyczne prowadzące indywidualne gospodarstwa rolne.....	46
4. Migracje zarobkowe	47
5. Bezrobocie.....	49
6. Aktywizacja zawodowa mieszkańców gminy Adamów	68
IV. Pomoc społeczna i aktywność obywatelska mieszkańców gminy Adamów.....	74
1. Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych	74
2. Bezpieczeństwo publiczne	82
3. Organizacje społeczne w gminie Adamów	84
4. Uczestnictwo w procesie kształcenia ustawicznego	87
V. Omówienie wyników badań-konsultacji z liderami społeczności lokalnej.....	91
VI. Analiza SWOT	96
1. Mocne strony	96
2. Słabe strony	98
3. Szanse.....	101
4. Zagrożenia	103

VII. Misja, wizja oraz cele polityki społecznej	106
1. Wizja i misja.....	106
2. Cele strategiczne i operacyjne.....	108
3. Wskaźniki realizacji działań.....	116
VIII. Wdrażanie, monitoring i ewaluacja strategii	127
1. System realizacji	127
2. Monitoring i ewaluacja.....	128
3. Ramy finansowe	129
IX. Konsultacje Strategii	130
Bibliografia	132
Spis map, rysunków, tabel i wykresów	136
Mapy.....	136
Rysunki.....	137
Tabele	137
Wykresy	138
Załączniki	142

Wykaz skrótów

- BDL GUS — Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
- DPS — dom pomocy społecznej
- GKRPA — Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- (G)OPS — (gminny) ośrodek pomocy społecznej
- K(P)P — Komenda (Powiatowa) Policji
- KPPUiWS — Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu
- KPRES — Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej
- LGD — lokalna grupa działania
- NSP 2002 — Narodowy Spis Powszechny w 2002 roku
- NSP 2011 — Narodowy Spis Powszechny w 2011 roku
- OSP — Ochotnicza straż pożarna
- OWES — ośrodek wsparcia ekonomii społecznej
- PCPR — powiatowe centrum pomocy rodzinie
- PKW — Państwowa Komisja Wyborcza
- PSR 2010 — Powszechny Spis Rolny 2010
- RLKS — Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
- ROPS Lublin — Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie
- SPZOZ — Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej
- SWOT — akronim od angielskich słów: S (*Strengths*) – mocne strony, W (*Weaknesses*) – słabe strony, O (*Opportunities*) – szanse, T (*Threats*) – zagrożenia
- ŚDS — środowiskowy dom samopomocy
- UG Adamów — Urząd Gminy Adamów

Wprowadzenie

Zgodnie z *ustawą z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* gminy, podobnie jak powiaty, mają obowiązek opracowania strategii rozwiązywania problemów społecznych (art. 16b). Strategia ta powinna zawierać przede wszystkim 1) diagnozę sytuacji społecznej, 2) prognozę zmian, a także 3) powinna określać cele strategiczne projektowanych zmian, kierunki niezbędnych działań, sposoby realizacji strategii oraz jej ramy finansowe, jak również wskaźniki realizacji działań (art. 16b ust. 2).

„Strategia integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą do 2030)” stanowi podstawę do realizacji działań, które mają przyczynić się do poprawy warunków życia mieszkańców, w szczególności tych, którzy są zagrożeni wyłączeniem z lokalnej społeczności, aby w konsekwencji doprowadzić do integracji społecznej. Przedmiotowe opracowanie jest kontynuacją działań realizowanych w oparciu o „Strategię Integracji Społecznej. Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2008-2013”. Strategia integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych jest średniookresowym dokumentem planistycznym, stanowiącym uzupełnienie „Strategii Rozwoju Gminy Adamów na lata 2016-2020 (z perspektywą do 2022 r.)”.

Przedmiotowy dokument zawiera charakterystykę gminy, analizę istniejących problemów społecznych, analizę SWOT wraz z prognozą zmian problemów społecznych. Identyfikacja najważniejszych kwestii społecznych została skonstruowana na podstawie analiz i materiałów sprawozdawczych, będących w dyspozycji Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Adamowie, badań przeprowadzonych na terenie gminy, materiałów statystycznych i urzędowych przedłożonych przez Urząd Gminy Adamów, a także dane pozyskane m.in. z Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Łukowie, Powiatowego Urzędu Pracy w Łukowie, czy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie. Z przeprowadzonej diagnozy wyodrębniono obszary problemowe, nad którymi winna skupić się lokalna polityka społeczna. Przyjęta wizja, misja oraz cele strategiczne i operacyjne w sposób praktyczny wytyczają kierunki działań. Głównymi obszarami planowania strategicznego rozwiniętymi w części planistycznej są kwestie bezpośrednio związane z: rodziną, demografią rozpatrywaną w perspektywie starzenia się społeczności lokalnej i związaną z tym również niepełnosprawnością oraz integracją społeczną i zawodową.

W literaturze przedmiotu (m.in. socjologicznej, politologicznej) występują różnorodne definicje i wyjaśnienia pojęcia problemu społecznego. Przykładowo według M. Spectora i J.I. Kitsuse problemami społecznymi są „pewne stany społeczne lub zachowania, które utrudniają osiąganie celów społecznych przeszkadzają w płynnym funkcjonowaniu społeczeństwa lub wtrącają je w stan braku równowagi”¹. R. Merton definiuje je jako wyraźną różnicę „między uznawanymi wzorami a aktualnymi warunkami życia”². W niniejszej Strategii problemy społeczne będziemy rozumieć jako występujące obecnie lub mogące się pojawić w przyszłości niepożądane zjawiska, które dotyczą lokalną społeczność, przyczyniając się do wyłączenia ze wspólnoty jej członków. Analizując możliwości rozwiązywania kwestii społecznych w samorządzie lokalnym należy wziąć pod uwagę możliwości kompetencyjne poszczególnych podmiotów lokalnej polityki społecznej oraz możliwości finansowe samorządu lokalnego i jej partnerów. Są to elementy, które – wraz ze

¹ R. Szarfenberg, *Problemy społeczne*, w: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz-Kowalczyk, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2002, s. 160

² Tamże.

zidentyfikowanymi w trakcie prac diagnostycznych katalogiem kwestii społecznych – są istotne w procesie planowania strategicznego.

Niniejsza Strategia integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych zakłada realizację działań zgodnie z podstawowymi zasadami społecznymi: personalizmu, dobra wspólnego, pomocniczości i solidarności. Wszelkie przedsięwzięcia podejmowane w ramach tejże strategii będą prowadzone w oparciu o oddolną aktywność obywatelską mieszkańców i partnerskie współdziałanie aktywnych podmiotów działających w gminie Adamów.

I. Zgodność z dokumentami strategicznymi na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym

Nie sposób porównać „Strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą do 2030)” z wszystkimi dokumentami planistycznymi odnoszącymi się do polityki społecznej jakie powstały na poziomie europejskim, krajowym i lokalnym. W tej części opracowania przywołane zostaną tylko wybrane dokumenty istotne z punktu widzenia kształtowania lokalnej polityki społecznej.

1. Europejskie dokumenty planistyczne

A. „Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”.

Do 2010 roku kraje członkowskie Unii Europejskiej realizowały działania w obszarze polityki społecznej wytyczone przez „Strategię lizbońską” na lata 2000-2010 (znowelizowaną w roku 2005).

Wyzwania społeczno-gospodarcze, jakie pojawiły się na skutek kryzysu gospodarczego w Europie, skłoniły kraje członkowskie do wypracowania nowych celów i działań, które nakreślono w dokumencie „Europa 2020”³, stanowiącym długookresową strategię rozwoju Unii Europejskiej na lata 2010-2020.

Dokument zawiera trzy, wzajemnie ze sobą powiązane obszary priorytetowe:

1. Rozwój inteligentny, tj. rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach;
2. Rozwój zrównoważony – zakłada wspieranie gospodarki efektywnie korzystającej z lokalnych zasobów i przyjaznej środowisku;
3. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu, zakładający wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność społeczną oraz terytorialną.

W strategii „Europa 2020” określono pięć celów rozwojowych, które UE chce osiągnąć do 2020 roku:

- Osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata na poziomie 75% (także poprzez zwiększenie zatrudnienia młodzieży, osób starszych i pracowników o niskich kwalifikacjach);
- Poprawa warunków w zakresie prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej przez przeznaczenie na ten cel 3% PKB Unii;
- Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych o 20%;
- Podniesienie poziomu wykształcenia;

³ *Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010) 2020.

- Wspieranie włączenia społecznego przez zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem o 20 mln.

Przyjęte założenia mają być realizowane w siedmiu kluczowych programach:

- 1) „Unia innowacji” (tworzenie warunków przyjaznych powstawaniu innowacyjnych pomysłów);
- 2) „Młodzież w drodze” (poprawa jakości kształcenia oraz ułatwiania młodzieży wchodzenia na rynek pracy);
- 3) „Europejska agenda cyfrowa” (upowszechnienie szybkiego Internetu i cyfryzacja przedsiębiorstw i urzędów);
- 4) „Europa efektywnie korzystająca z zasobów” (przejsie na gospodarkę niskoemisyjną);
- 5) „Polityka przemysłowa w erze globalizacji” (rozwój przedsiębiorczości, szczególnie w odniesieniu do MŚP, zwiększenie konkurencyjności przedsiębiorstw na rynkach światowych);
- 6) „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia” (rozwój kwalifikacji przez całe życie w celu zwiększenia aktywności zawodowej i lepszego dopasowania do rynku pracy);
- 7) „Europejski program walki z ubóstwem” (zwiększenie spójności społecznej i terytorialnej).

Z punktu widzenia „Strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą do 2030)” szczególne znaczenie powinny mieć takie programy, jak: „Młodzież w drodze”, „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia” oraz „Europejski program walki z ubóstwem”. W przypadku realizacji programu walki z ubóstwem Komisja Europejska przyjęła w 2010 roku dokument pt.: „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”⁴.

B. „Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej”

Zgodnie z założeniami dokumentu walka z ubóstwem i wykluczeniem będzie się odbywała poprzez realizację takich działań jak:

- mobilizowanie do działań wszystkich dziedzin polityki;
- intensywniejsze i skuteczniejsze wykorzystanie funduszy UE na rzecz wsparcia włączenia społecznego (20% środków z Europejskiego Funduszu Społecznego przeznaczono na walkę z ubóstwem i wykluczeniem społecznym);
- promocja innowacyjności społecznej opartej na sprawdzonych i przetestowanych rozwiązaniach, zanim zostaną one powszechnie wdrożone;
- partnerska współpraca oraz wykorzystanie potencjału gospodarki społecznej;
- zwiększenie koordynacji politycznej wśród państw członkowskich.

⁴ Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej, Komunikat Komisji, Bruksela, 16.12.2010, KOM(2010) 758.

C. „Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)”

RLKS jest instrumentem, który w ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020 umożliwia zastosowanie metody LEADER także w ramach polityki spójności w ramach wspólnej podstawy prawnej, czyli art. 32-35 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013 r. s. 320).

RLKS zachowuje podstawowe założenia metody LEADER, to jest:

- 1) oddolność (szeroki udział społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii),
- 2) terytorialność (lokalna strategia rozwoju przygotowana dla danego, spójnego obszaru),
- 3) zintegrowanie (łączenie różnych dziedzin gospodarki, współpraca różnych grup interesu),
- 4) partnerstwo (lokalna grupa działania jako lokalne partnerstwo, w którym uczestniczą różne podmioty z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego),
- 5) innowacyjność (w skali lokalnej),
- 6) decentralizacja zarządzania i finansowania,
- 7) sieciowanie i współpraca (wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk).

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 maja 2016 r. w sprawie nowych narzędzi rozwoju terytorialnego w polityce spójności na lata 2014-2020: zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT) oraz rozwój lokalny kierowany przez społeczność stwierdza, że należy już w obecnym okresie programowania rozszerzyć zastosowanie mechanizmu RLKS, aby zarówno instytucje wdrażające, jak i przede wszystkim społeczności lokalne mogły przygotować się do rosnącej roli mechanizmu RLKS w programowaniu i realizacji rozwoju lokalnego. Należy podjąć szerokie działania w kierunku uzgodnienia wszystkich programów finansowania UE pomiędzy sobą jak i względem uregulowań administracyjnych dotyczących zasad finansowania krajowego⁵.

20 lutego 2015 r. Sejm RP uchwalił *ustawę o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności*⁶. Pomimo tego, że RLKS formalnie obowiązuje jedynie w dwu województwach, aktualnie trwają prace nad wdrożeniem przepisów związanych z tym mechanizmem, co ma doprowadzić do synergii w zakresie funduszy publicznych i pomocowych, umożliwiając łączenie wielu funduszy i przekraczania granicy miasto – wieś.

⁵ Zob. *Podręcznik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie realizacji instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność w województwie kujawsko-pomorskim*, Toruń 2015.

⁶ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności, Dz.U. 2015 poz. 378.

D. „Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych”⁷

Konwencja jest przełomowym dokumentem w polityce wspierania osób niepełnosprawnych. To pierwszy międzynarodowy akt prawny kompleksowo odnoszący się do sytuacji osób niepełnosprawnych. Do lipca 2016 r. Konwencję ratyfikowało 165 państw i organizacji międzynarodowych, w tym Unia Europejska. Polska podpisała ją, jako jeden z pierwszych krajów, w marcu 2007 roku, a ratyfikowała dopiero 6 września 2012 roku, po przeprowadzeniu konsultacji międzyresortowych i z partnerami społecznymi⁸.

Najistotniejsze zapisy zawarte są w preambule, w której przywołano podstawowe prawa i wolności człowieka oraz wezwano jej sygnatariuszy do zagwarantowania niepełnosprawnym możliwości pełnego korzystania z tych praw, bez stosowania jakiejkolwiek formy dyskryminacji⁹. Przyjęcie Konwencji spowodowało przejście: od koncepcji integracji do inkluzji, od dobrobytu i opieki do ich umocnienia w korzystaniu z praw i możliwości przysługujących im jako osobom, od traktowania osób niepełnosprawnych w sposób przedmiotowy do uznania ich podmiotowości, od obchodzenia się z osobami niepełnosprawnymi, jak z pacjentami na rzecz traktowania ich jak obywateli, od patrzenia na osoby z dysfunkcjami, jako sprawiające problemy, do uznania ich za osoby posiadające prawa (podmioty prawne)¹⁰.

W oparciu o „Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych” powstała „Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności na lata 2010-2020”¹¹, która stanowi integralny element strategii „Europa 2020”.

D. „Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności na lata 2010-2020”,

Głównym celem „Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności” jest umożliwienie osobom niepełnosprawnym korzystania z pełni praw i udziału w społeczeństwie i gospodarce europejskiej, zwłaszcza przez dostęp do jednolitego rynku.

Komisja Europejska wyszczególniła osiem głównych obszarów wspólnego działania pomiędzy UE a państwami członkowskimi na rzecz osób niepełnosprawnych:

1) dostępność,

⁷ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. 2012 poz. 1169).

⁸ Zob. D. Podgórska-Jachnik, *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014, s. 63-64; *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> [dostęp: 8.07.2016]; *Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Status of ratification*, <http://indicators.ohchr.org/> [dostęp: 8.07.2016].

⁹ Por. G. Uścińska, *Prawa osób niepełnosprawnych w regulacjach międzynarodowych*, w: *Rehabilitacja zawodowa – stan aktualny i proponowane zmiany*, red. G. Uścińska, A. Wilmowska-Pietruszyńska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2014, s. 40.

¹⁰ Por. U. Fischer, *Przeciwdziałanie wykluczeniu osób niepełnosprawnych i wzmacnianie gospodarki socjalnej. Doświadczenia niemieckie*, w: *Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 13; A. Juros, A. Biały, *Polityka Unii Europejskiej na rzecz poprawy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w obszarze zatrudnienia*, „Roczniki Teologiczne” – Zeszyt: „Praca Socjalna” 2017 [artykuł po recenzji wydawniczej].

¹¹ Zob. *Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 15.11.2010, KOM(2010) 636.

- 2) uczestnictwo,
- 3) równość,
- 4) zatrudnienie,
- 5) kształcenie i szkolenie,
- 6) ochrona socjalna,
- 7) zdrowie i
- 8) działania zewnętrzne.

W obszarze zatrudnienia państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do zapewnienia wzrostu liczby pracowników niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy, a także zwiększenia dostępności miejsc pracy dla tej grupy społecznej¹².

2. Krajowe dokumenty planistyczne

A. „Strategia Rozwoju Kraju 2020”

„Strategia Rozwoju Kraju 2020”¹³, to najważniejszy dokument w perspektywie średniookresowej, określający cele strategiczne rozwoju kraju do 2020 roku oraz 9 zintegrowanych strategii, służących realizacji założonych celów rozwojowych. Są to:

1. Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki;
2. Strategia rozwoju kapitału ludzkiego;
3. Strategia rozwoju transportu;
4. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko;
5. Sprawne państwo;
6. Strategia rozwoju kapitału społecznego;
7. Krajowa strategia rozwoju regionalnego – Regiony – miasta - obszary wiejskie;
8. Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP;
9. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa.

Jednym z kluczowych obszarów strategicznych „Strategii Rozwoju Kraju 2020” jest spójność społeczna i terytorialna, w ramach którego zaplanowano realizację takich celów, jak:

- 1) Integracja społeczna (zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych);
- 2) Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych (podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych; zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych);
- 3) Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.

¹² Por. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*, Brussels, 15.11.2010.

¹³ *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Załącznik do uchwały nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (poz. 882), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

B. „Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020”¹⁴

Strategia określa dwa kluczowe wyzwania, jakie stoją przed Polską w zakresie rozwoju kapitału ludzkiego:

- poprawa sytuacji demograficznej,
- zmiana systemu funkcjonowania państwa wynikająca z procesów starzenia się społeczeństwa.

W Strategii określono siedem najważniejszych zadań polityki państwa w obszarze rozwoju kapitału ludzkiego, które należałoby zrealizować do 2020 roku:

- 1) zwiększenie dzietności;
- 2) zwiększenie poziomu zatrudnienia;
- 3) zwiększenie liczby lat przeżywanych w zdrowiu;
- 4) poprawa jakości wykształcenia Polaków;
- 5) wykorzystanie potencjału młodych osób, szczególnie na rynku pracy;
- 6) wykorzystanie potencjału osób starszych w obszarze aktywności zawodowej i społecznej;
- 7) zmniejszenie poziomu ubóstwa.

Głównym celem działań zaplanowanych w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego jest rozwijanie kapitału ludzkiego poprzez wydobywanie potencjałów osób, tak aby mogły one w pełni uczestniczyć w życiu społecznym, politycznym i ekonomicznym na wszystkich etapach życia. Cel ten ma być realizowany przez:

- 1) wzrost zatrudnienia;
- 2) wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych;
- 3) poprawę sytuacji osób i grup zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 4) poprawę zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej;
- 5) podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli.

C. „Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020”¹⁵

Celem głównym strategii jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski. Cel ten będzie realizowany przez następujące cele szczególne:

- kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji (wspieranie edukacji formalnej w zakresie metod nauczania sprzyjających kooperacji, kreatywności i komunikacji oraz rozwijanie demokratycznej kultury szkoły;

¹⁴ *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, Załącznik do uchwały nr 104 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. (poz. 640), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013.

¹⁵ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. (poz. 378), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2013.

wspieranie edukacji innej niż formalna ukierunkowanej na kooperację, kreatywność i komunikację społeczną);

- poprawa mechanizmów partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne (wspieranie mechanizmów współpracy instytucji publicznych z obywatelami; rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej; wzmocnienie integracji i solidarności społecznej);
- usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiany wiedzy (zwiększanie dostępności informacji i poprawa jakości komunikacji w sferze publicznej; wspieranie mediów w kształtowaniu więzi społecznych, kulturowych i demokracji);
- rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego (wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej; wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym).

Należy również zaznaczyć, że obecnie trwają prace nad „Narodowym Programem Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego”, w którym zaproponowano pięć kluczowych założeń, które mają pobudzić aktywność obywatelską w Polsce¹⁶:

1. Ewolucja formuły, pozycji i kompetencji Rady Działalności Pożytku Publicznego.
2. Identyfikacja ustawowych barier rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.
3. Reforma FIO i propozycje utworzenia nowych programów wsparcia – Funduszu Grantów Instytucjonalnych i Funduszu Inicjatyw Edukacyjnych.
4. Promocja wolontariatu długotrwałego i solidarności międzypokoleniowej – Polski Korpus Solidarności.
5. Edukacja obywatelska w szkole i mediach publicznych.

Warto wspomnieć również o dwóch programach o charakterze operacyjno-wdrożeniowym w obszarze pomocy społecznej, opracowanych w celu realizacji „Strategii Rozwoju Kraju 2020”, „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego”, „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego”, „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego” oraz innych strategii rozwoju:

- „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej” (KPRES)¹⁷;
- „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020” (KPPUiWS)¹⁸.

D. „Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej”

KPRES jest dokumentem strategicznym, który wyznacza kluczowe kierunki działań mających służyć kształtowaniu jak najlepszych warunków dla rozwoju ekonomii społecznej i

¹⁶ Zob. *Konferencja: wsparcie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce – nowe otwarcie*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 23 marca 2016 r., broszura dostępna na stronie: http://www.spoleszenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/nprso_0.pdf

¹⁷ *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, Załącznik do uchwały nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (poz. 811), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.

¹⁸ *Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020*, Załącznik do uchwały nr 165 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (poz. 787), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.

przedsiębiorstw społecznych. Program adresowany jest przede wszystkim do instytucji publicznych, tworzących i realizujących konkretne polityki, jak również do osób działających w sektorze ekonomii społecznej.

Zgodnie z założeniami KPRES w roku 2020 ekonomia społeczna ma stanowić ważny czynnik wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego (cel nadrzędny). Podmioty ekonomii społecznej mają stać się ważnym elementem aktywizacji osób znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy oraz dostarczycielem usług użyteczności publicznej działającym we wspólnotach samorządowych.

W Programie przyjęto realizację czterech celów operacyjnych:

- 8) Cel operacyjny/Rezultat nadrzędny 1. Odpowiedzialna wspólnota. Wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej we wspólnotach samorządowych.
- 9) Cel operacyjny/Rezultat nadrzędny 2. Otoczenie. Powstanie i utrzymanie 35 tysięcy miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych.
- 10) Cel operacyjny/Rezultat nadrzędny 3. Przywództwo. Poprawienie mechanizmów zarządzania i koordynacji w obszarze polityki wspierania ekonomii społecznej.
- 11) Cel operacyjny/Rezultat nadrzędny 4. Kompetencje. Wzrost kompetencji w obszarze ekonomii społecznej w społeczeństwie.

E. „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020”

Celem głównym Programu jest trwale zmniejszenie o 1,5 mln osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz wzrost spójności społecznej. W KPPUiWS przewidziano realizację pięciu celów operacyjnych:

- Cel operacyjny 1: Usługi dla aktywności i profilaktyki – ograniczenie wykluczenia dzieci i młodzieży.
- Cel operacyjny 2: Gwarancje dla przyszłości młodzieży – stworzenie szansy dla młodzieży wejścia na rynek pracy i tworzenia rodzin.
- Cel operacyjny 3: Aktywna osoba, zintegrowana rodzina, odpowiedzialne lokalne środowisko.
- Cel operacyjny 4: Zapobieganie niepewności mieszkaniowej.
- Cel Operacyjny 5: Seniorzy – bezpieczni, aktywni i potrzebni.

3. Lokalne dokumenty planistyczne

A. „Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)”¹⁹

W Strategii wyznaczono cztery cele strategiczne:

- Cel strategiczny 1: Wzmacnianie urbanizacji regionu.
- Cel strategiczny 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich.
- Cel strategiczny 3: Selektywne zwiększanie potencjału wiedzy, kwalifikacji, zaawansowania technologicznego, przedsiębiorczości i innowacyjności regionu.
- Cel strategiczny 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.

W Celu strategicznym nr 4 jednym z celów operacyjnych jest wpieranie włączenia społecznego.

B. „Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020”²⁰

W Strategii określono następującą wizję rozwoju polityki społecznej w województwie lubelskim: „Budując nowoczesny region lubelski zaktywizujemy społeczności lokalne, ograniczymy ubóstwo. Efektywnie wspierając rodzinę, seniorów, osoby niepełnosprawne i bezrobotne będziemy tworzyć możliwości uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym wszystkim mieszkańcom Lubelszczyzny”. W dokumencie wyodrębniono siedem celów głównych:

1. Wzrost zatrudnienia i ograniczenie poziomu ubóstwa w województwie lubelskim do 2020 roku.
2. Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz wzrost aktywności i udziału w życiu społecznym osób starszych.
3. Budowa spójnego systemu pomocy efektywnie wspierającego rodzinę w województwie lubelskim.
4. Włączenie niepełnosprawnych mieszkańców województwa lubelskiego w życie społeczne.
5. Włączenie osób z zaburzeniami psychicznymi w życie społeczne i zawodowe.
6. Aktywne społeczności lokalne województwa lubelskiego.
7. Budowa efektywnej ekonomii społecznej w województwie lubelskim.

¹⁹ *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Załącznik do uchwały Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 24 czerwca 2013 r., Lublin 2014.

²⁰ *Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020*, Załącznik do uchwały Nr XXXVIII/612/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 20 grudnia 2013 r., ROPS Lublin, Lublin 2013.

C. „Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020”²¹

Zgodnie z założeniami Programu województwo lubelskie ma być miejscem przyjaznym ekonomii społecznej (wizja). W Dokumencie określono cztery cele główne:

- Cel główny 1: Spójny system instytucji wsparcia ekonomii społecznej w woj. lubelskim.
- Cel główny 2: Wzmocnienie współpracy międzyinstytucjonalnej oraz wspieranie rozwoju porozumień i partnerstw lokalnych na rzecz ekonomii społecznej.
- Cel główny 3: Zwiększenie aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców społeczności lokalnej w oparciu o zasady i narzędzia ekonomii społecznej oraz wzmocnienie potencjału podmiotów ekonomii społecznej.
- Cel główny 4: Upowszechnianie ekonomii społecznej w regionie.

D. „Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Łukowskiego na lata 2016-2020”²²

Celem strategicznym działań zaplanowanych w Strategii jest „zapewnienie mieszkańcom powiatu należytego poziomu zaspokojenia potrzeb ludzkich i zapobieganie wykluczeniu społecznemu poprzez zwiększenie oferty i jakości świadczonej pomocy”. W Dokumencie określono siedem celów operacyjnych:

- 1) Współpraca powiatu z instytucjami i organizacjami zajmującymi się polityką społeczną.
- 2) Rozwój infrastruktury pomocy społecznej i opieki nad dziećmi.
- 3) Pomoc osobom i rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym.
- 4) Pomoc cudzoziemcom.
- 5) Zapobieganie patologiom społecznym wśród dzieci i młodzieży.
- 6) Poprawa systemu opieki nad osobami starszymi.
- 7) Pomoc osobom niepełnosprawnym.

Gmina Adamów jest członkiem Lokalnej Grupy Działania „Razem ku Lepszej Przyszłości”, w skład której wchodzi 10 jednostek samorządu terytorialnego z powiatu łukowskiego (oprócz Adamowa, do LGD należą także Krzywda, Łuków, Serokomla, Stanin, Stoczek Łukowski, Miasto Stoczek Łukowski, Trzebieszów, Wojcieszków, Wola Mysłowska). Zasadnicze cele realizacji określone zostały w „Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2016-2023”.

²¹ *Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020*, Załącznik do Uchwały nr CLXXXVI/3830/2013 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 2 lipca 2013 r., ROPS w Lublinie, Lublin 2013.

²² *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Łukowskiego na lata 2016-2020*, Załącznik do uchwały Nr XV/117/2016 Rady Powiatu Łukowskiego z dnia 6 maja 2016 r., PCPR w Łukowie, Łuków 2016.

E. „Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023 LGD „Razem ku Lepszej Przyszłości”²³

Gmina Adamów jest jedną z 10 jednostek samorządu terytorialnego powiatu łukowskiego, które współtworzą Lokalną Grupę Działania „Razem”. Jedną z grup docelowych lokalnej strategii rozwoju (LSR) jest społeczność lokalna zamieszkująca obszar gminy Adamów, wraz ze swoimi przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami nieformalnymi oraz Urzędem Gminy i jednostkami podległymi.

W dokumencie wyznaczono trzy cele ogólne:

1. Konkurencyjna gospodarka i stworzone miejsca pracy poza rolnictwem.
2. Świadome i aktywne społeczeństwo dysponujące odpowiednim zapleczem kulturowym i społecznym.
3. Zintegrowana Ziemia Łukowska atrakcyjna turystycznie.

Dla działań w obszarze polityki społecznej podejmowanych na terenie gminy Adamów szczególne znaczenie mają dwa pierwsze cele ogólne:

A. Pierwszy („Konkurencyjna gospodarka i stworzone miejsca pracy poza rolnictwem”) zakłada budowanie przedsiębiorczości przyjaznej środowisku (rozwój istniejących mikro i małych firm z poszanowaniem walorów środowiska naturalnego; podejmowanie działalności gospodarczej przyczyniającej się do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej).

B. W drugim („Świadome i aktywne społeczeństwo dysponujące odpowiednim zapleczem kulturowym i społecznym”) zaplanowano realizację trzech celów szczegółowych:

- 1) Atrakcyjna przestrzeń społeczna (rozwój miejsc spotkań i integracji mieszkańców wzmacniających kapitał społeczny).
- 2) Świadome i aktywne społeczeństwo innowacyjnie wykorzystujące lokalne tradycje (kultywowanie lokalnych tradycji i historii).
- 3) Sprawnie funkcjonujące LGD (działania informacyjne, szkoleniowe i aktywizacyjne prowadzone przez Biuro LGD).

W trzecim celu ogólnym warto zwrócić uwagę na jedno z planowanych przedsięwzięć, jakim jest rozwój przedsiębiorczości w zakresie turystyki, rekreacji, kultury i przetwórstwa.

Zarówno uczestnictwo władz gminy jak i przedsiębiorców oraz organizacji społecznych z terenu gminy Adamów w partnerstwie LGD „Razem”, jak również współtworzona Lokalna Strategia Rozwoju stanowią istotny element oparcia społecznego w zakresie rozwoju gospodarczego, społecznego, kulturalnego oraz turystyki. Jest to też ważna płaszczyzna i forum do dyskusji i poszukiwania sprzymierzeńców w inicjatywach podejmowanych przez mieszkańców gminy Adamów. Z LSR wiąże się wcześniej omawiana dyrektywa „Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność”.

²³ Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2016-2023 LGD „Razem ku Lepszej Przyszłości, Załącznik do Uchwały nr XVI/57/2015 Walnego Zebrania Członków Lokalnej Grupy Działania „RAZEM KU LEPSZEJ PRZYSZŁOŚCI” z dnia 29 grudnia 2015 r.

F. „Strategia Rozwoju Gminy Adamów na lata 2016-2020 (z perspektywą do 2022 r.)”²⁴

W misji rozwoju gminy Adamów określonej w Strategii celem realizowanej polityki rozwoju jest kreowanie zrównoważonego i spójnego postępu gminy atrakcyjnej turystycznie, ekonomicznie i inwestycyjnie poprzez efektywne wykorzystanie zasobów przyrodniczych, kulturowych, nowoczesnej infrastruktury technicznej oraz integracji społecznej i przestrzennej gminy Adamów.

Z kolei w wizji określono m.in., że „Gmina Adamów powinna być miejscem, które każdy mieszkaniec mógłby z dumą nazwać swoją małą ojczyzną. Miejscem, w którym panuje ład i porządek, bezpieczeństwo, tolerancja i wzajemne zrozumienie odmiennych przekonań, poglądów, norm i systemów wartości innych ludzi. Miejscem, w którym stworzona zostanie wysokiej jakości przestrzeń do życia i działania wychodząca naprzeciw dążeniom lokalnej społeczności [...]”

W dokumencie sformułowano cztery obszary priorytetowe mające istotne znaczenie dla osiągnięcia stanu rzeczy określonego w wizji rozwoju gminy:

1. Stworzenie warunków dla zakładania nowych przedsiębiorstw i rozwoju działających.
2. Poprawa stanu środowiska naturalnego i ładu przestrzennego.
3. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i poprawa układu komunikacyjnego.
4. Wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego oraz komfortu życia mieszkańców.

Z punktu widzenia „Strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą 2030)” szczególne znaczenie mają obszary związane z niwelowaniem problemów z zatrudnieniem w gminie i podnoszeniem aktywności społecznej mieszkańców.

²⁴ Strategia Rozwoju Gminy Adamów na lata 2016-2020 (z perspektywą do 2022 r.), Adamów 2015.

II. Struktura terytorialna i demograficzna gminy

1. Położenie geograficzne

Gmina Adamów położona jest w powiecie łukowskim, w północno-zachodniej części województwa lubelskiego, w odległości 25 km od Łukowa, 55 km od Siedlec²⁵, 75 km od Lublina i 120 km od Warszawy (zob. mapę II.1 i II.2).

Mapa II.1. Położenie gminy Adamów w Polsce



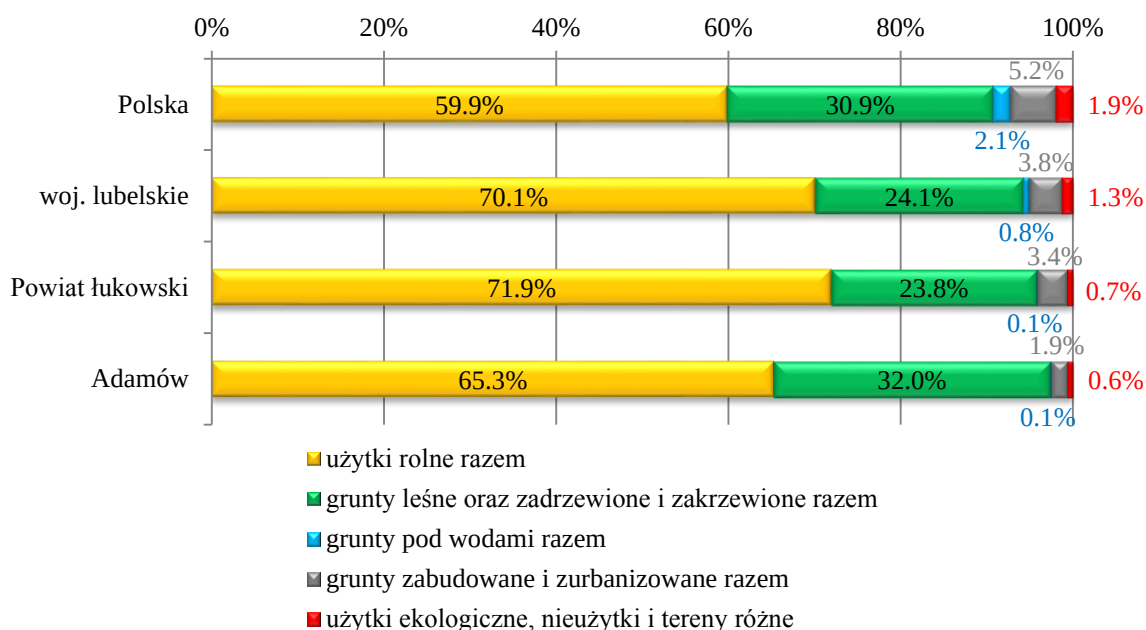
Mapa II.2. Odległości do Łukowa, Siedlec Lublina i Warszawy



Bezpośrednie sąsiedztwo gminy Adamów stanowi: od północy – gmina Wojcieszków i Krzywda, zachodu – Nowodwór, południa – Ułęż i Jeziorzany, a od wschodu – Serokomla. Powierzchnia gminy wynosi 9 867 ha (99 km²). W gminie Adamów występują przede wszystkim użytki rolne (6 443 ha; 65,3%, głównie grunty orne, które stanowią 50,2% powierzchni gminy) oraz grunty leśne i zakrzewione (3 162 ha; 32,0%). Grunty pod wodami, grunty zabudowane i zurbanizowane (w tym tereny komunikacyjne – drogi, koleje) oraz użytki ekologiczne, nieużytki i tereny różne stanowią 2,6% powierzchni gminy Adamów (zob. wykres II.1 i tabelę II.1).

²⁵ W latach 1975-1998 gmina Adamów położona była w województwie siedleckim.

Wykres II.1. Powierzchnia geodezyjna (kraju, woj. lubelskiego powiatu łukowskiego i gminy Adamów) według kierunków wykorzystania w 2014 r.



Źródło: opracowanie w oparciu o dane BDL GUS 2014

Tabela II.1. Powierzchnia geodezyjna (kraju, woj. lubelskiego powiatu łukowskiego i gminy Adamów) według kierunków wykorzystania w 2014 r.

Kierunki wykorzystania powierzchni	Polska		Woj. lubelskie		Powiat łukowski		gmina Adamów	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
powierzchnia ogółem	31 267 967	100,0%	2 512 246	100,0%	139 421	100,0%	9 867	100,0%
powierzchnia lądowa	30 619 407	97,9%	2 493 357	99,2%	139 234	99,9%	9 856	99,9%
użytki rolne razem	18 717 088	59,9%	1 760 639	70,1%	100 313	71,9%	6 443	65,3%
grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione razem	9 658 505	30,9%	606 385	24,1%	33 231	23,8%	3 162	32,0%
grunty pod wodami razem	648 560	2,1%	18 889	0,8%	187	0,1%	11	0,1%
grunty zabudowane i zurbanizowane razem	1 634 913	5,2%	94 381	3,8%	4 760	3,4%	188	1,9%
użytki ekologiczne	36 317	0,1%	4 589	0,2%	3	0,0%	0	0,0%
nieużytki	474 926	1,5%	22 398	0,9%	909	0,7%	63	0,6%
tereny różne	97 658	0,3%	4 965	0,2%	18	0,0%	0	0,0%

Źródło: opracowanie w oparciu o dane BDL GUS 2014

W skład gminy wchodzi 17 miejscowości: Adamów, Budziska, Dąbrówka, Ferdynandów, Gułów, Helenów, Hordziezka, Kalinowy Dół, Konorzatka, Lipiny, Natalin, Sobiska, Turzystwo, Władysławów, Wola Gułowska, Zakępie i Żurawiec (zob. mapę II.3).

Mapa II.3. Gmina Adamów – podział na miejscowości

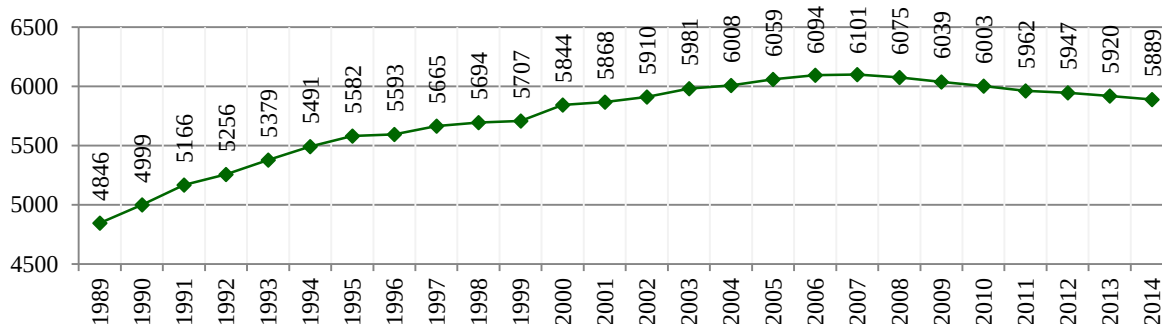


Źródło: opracowanie w oparciu o <http://geoportal.powiat.lukow.pl/>

2. Liczba ludności

Gminę Adamów zamieszkuje 5 889 osób, w tym 2 944 kobiet i 2 945 mężczyzn (dane Urzędu Gminy Adamów według stanu na dzień 31.08.2014). Do 2007 roku liczba ludności w gminie rosła, średnio o 70 osób rocznie. Największy przyrost mieszkańców obserwowany był w pierwszej połowie lat 90-tych, kiedy ich liczba wzrastała o 90 do nawet 167 osób rocznie. Od 2007 roku liczba ludności spada, średnio o 30 osób rocznie. Największy spadek obserwowany jest szczególnie wśród kobiet, gdzie jest on dwukrotnie wyższy niż wśród mężczyzn (zob. wykres II.2 i tabelę II.2).

Wykres II.2. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989-2014



Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów

Tabela II.2. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989-2014

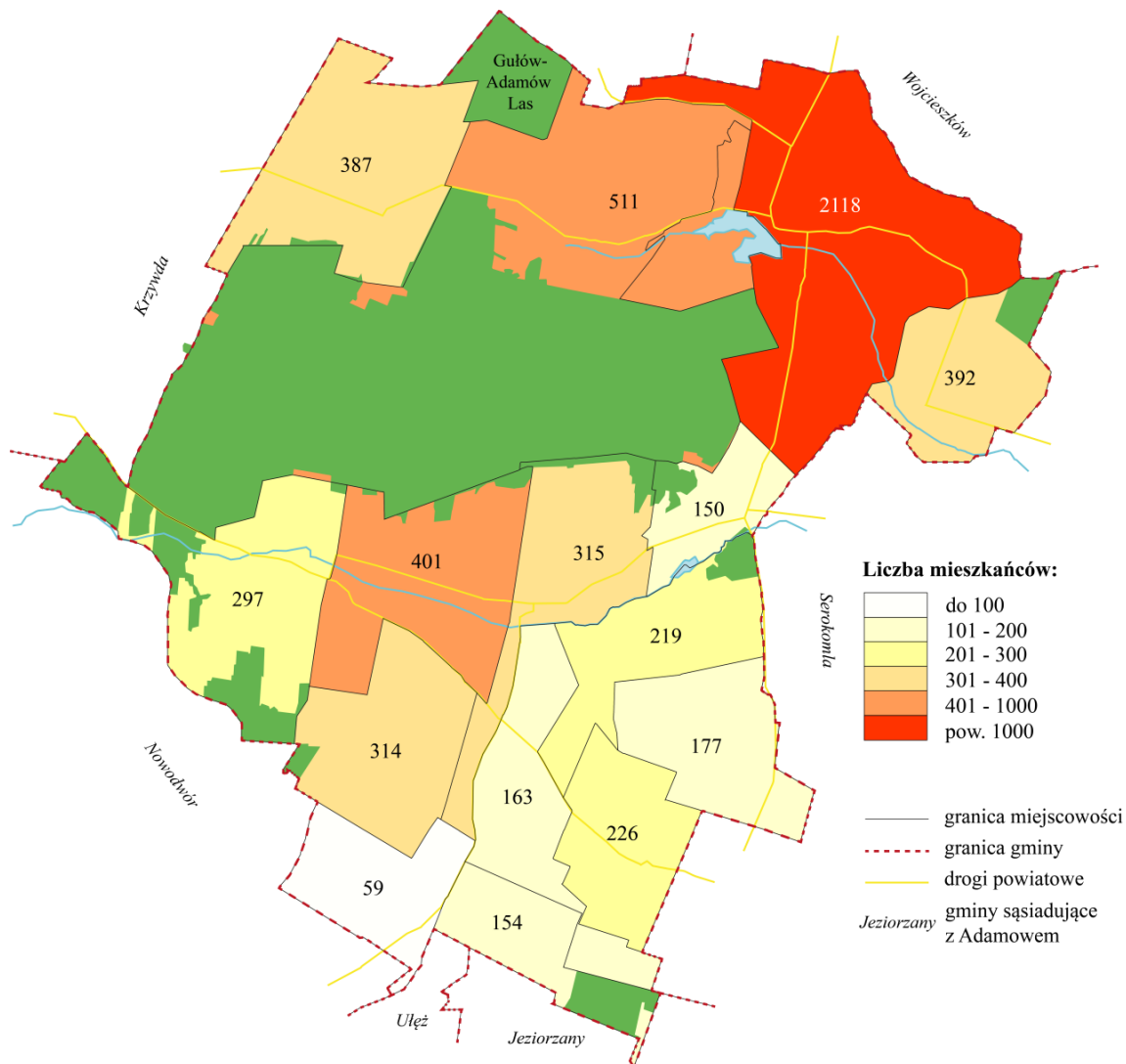
Rok	Ogółem			Mężczyźni			Kobiety		
	Liczba	Roczny przyrost	Średni przyrost	Liczba	Roczny przyrost	Średni przyrost	Liczba	Roczny przyrost	Średni przyrost
1989	4846	x	69,7 ↑	2344	x	36,9 ↑	2502	x	34,8 ↑
1990	4999	153		2422	78		2577	75	
1991	5166	167		2502	80		2664	87	
1992	5256	90		2549	47		2707	43	
1993	5379	123		2624	75		2755	48	
1994	5491	112		2689	65		2802	47	
1995	5582	91		2730	41		2852	50	
1996	5593	11		2741	11		2852	0	
1997	5665	72		2774	33		2891	39	
1998	5694	29		2799	25		2895	4	
1999	5707	13		2801	2		2906	11	
2000	5844	137		2868	67		2976	70	
2001	5868	24		2885	17		2983	7	
2002	5910	42		2909	24		3001	18	
2003	5981	71		2948	39		3033	32	
2004	6008	27		2964	16		3044	11	
2005	6059	51		2990	26		3069	25	
2006	6094	35		3000	10		3094	25	
2007	6101	7	-30,2 ↓	3009	9	-9,1 ↓	3092	-2	-18,8 ↓
2008	6075	-26		3000	-9		3075	-17	
2009	6039	-36		2997	-3		3042	-33	
2010	6003	-36		2992	-5		3011	-31	
2011	5962	-41		2972	-20		2990	-21	
2012	5947	-15		2977	5		2970	-20	
2013	5920	-27		2969	-8		2951	-19	
2014*	5889	-31		2945	-24		2944	-7	

* Dane według stanu na dzień 31.08.2014

Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów

Co trzeci mieszkaniec gminy mieszka w miejscowości Adamów (2 118). Relatywnie duża liczba ludności mieszka także w takich miejscowościach, jak: Gułów (511), Turzystwo (401), Zakęcie (392) i Hordzieżka (387). Najmniejsza liczba mieszkańców jest w miejscowościach położonych w południowo-wschodniej części gminy Adamów, a zwłaszcza w miejscowości Kalinowy Dół (59) (zob. mapę II.4).

Mapa II.4. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2014 roku (wg stanu na dzień 31.08.2014)

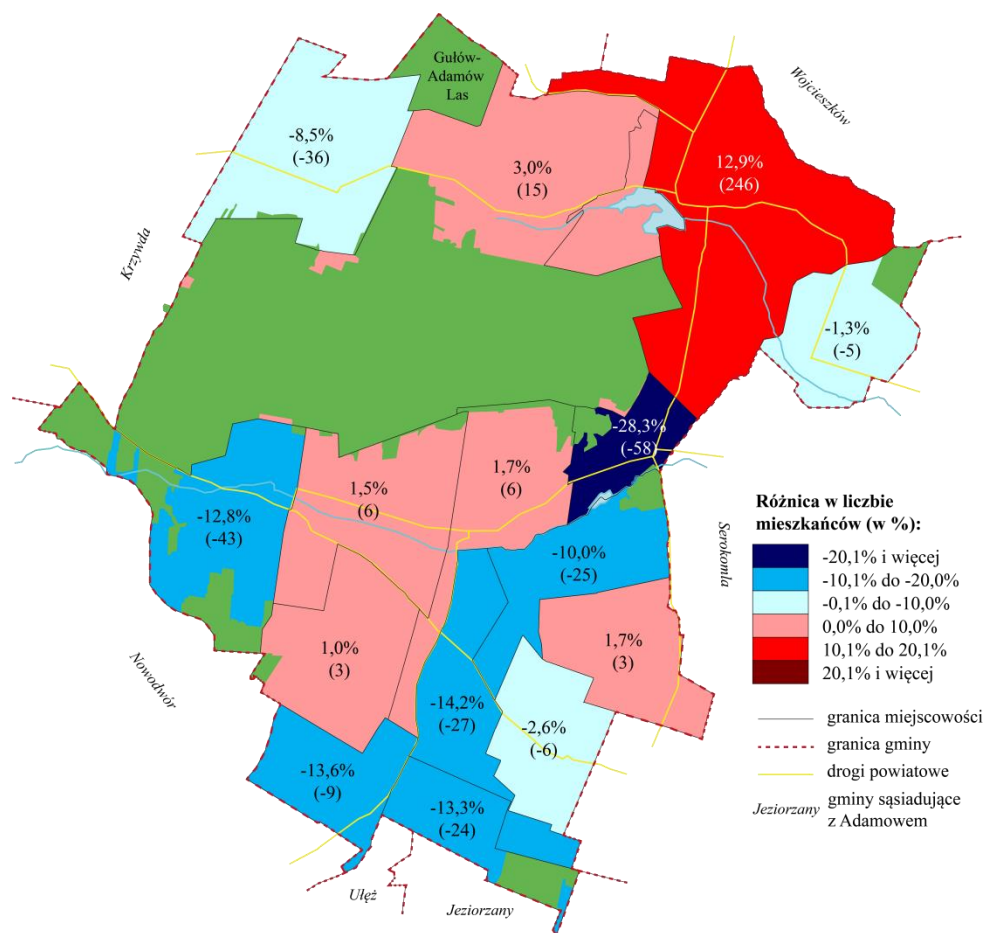


Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów

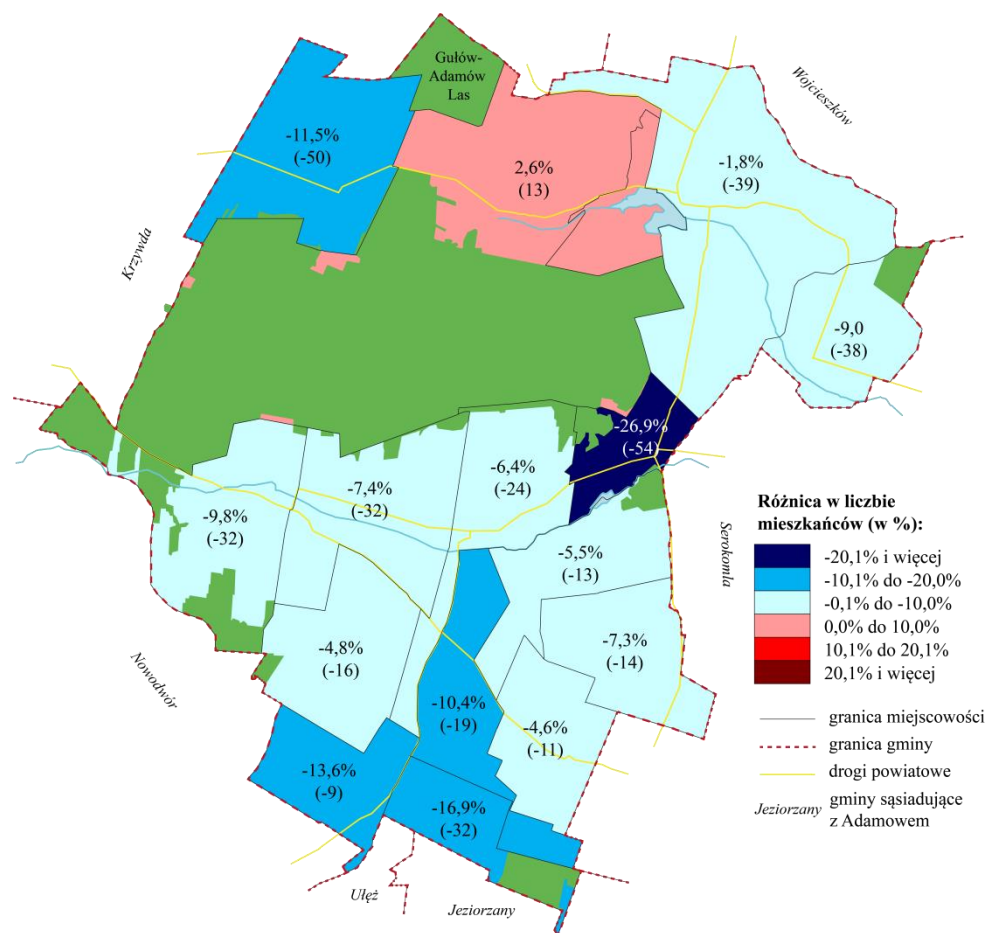
Analiza liczby ludności w poszczególnych miejscowościach, na podstawie danych uzyskanych z UG Adamów za 1989, 2002 i 2015 rok wykazała, że największy przyrost mieszkańców w 2015 w stosunku do 1989 roku zaobserwowano w miejscowości Adamów (212 osób). Nieco mniejszy przyrost ludności występuje w miejscowości Turzystwo (9), w Gułowie (7), Żurawiec (3), Władysławów oraz Zakęcie (po 1 osobie). W pozostałych miejscowościach wystąpił spadek ludności, szczególnie jest to widoczne w Konarzówce (-55), Lipinach (-40), Hordzieżce (-35), Sobisce (-31), Woli Gułowskiej (-28), Ferdynandowie (-27), Dąbrówce (-27). Nieco mniejszy spadek wystąpił w miejscowości Kalinowy Dół (-7) i Budziska (-6) (zob. mapę II.5-6).

Mapy II.5-6. Różnica w liczbie ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów między:

2015 a 1989 rokiem



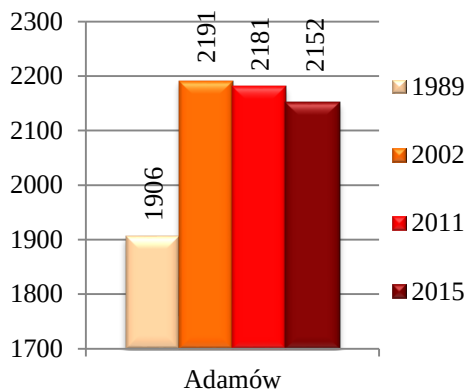
2015 a 2002 rokiem



Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów 1989, 2002, 2015

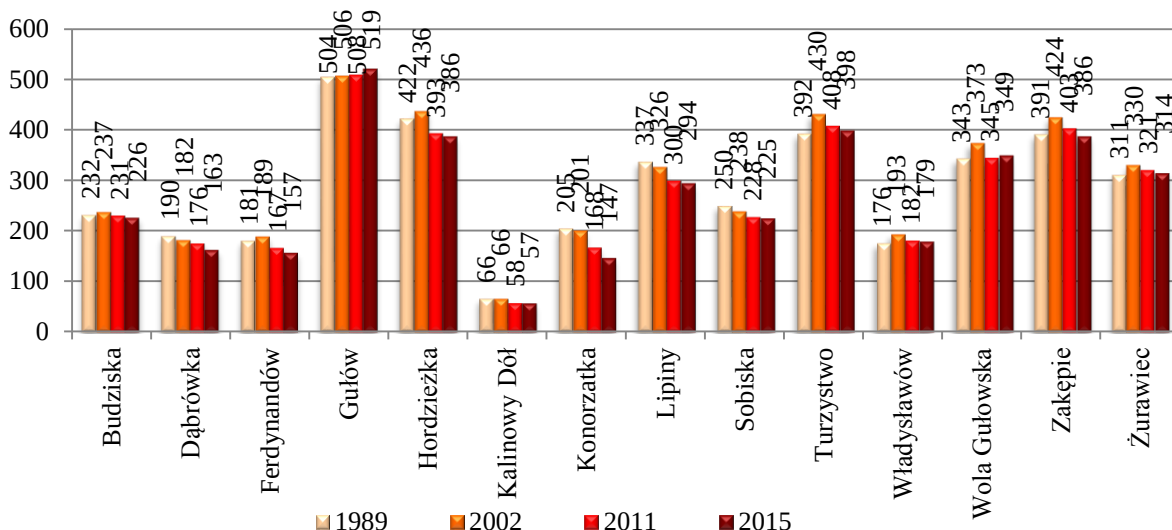
Porównując liczbę ludności między 2015 a 2011, 2002 i 1989 rokiem można zauważyć, że we wszystkich miejscowościach występuje spadek liczby mieszkańców poza miejscowością Gułów (+5) (zob. wykresy II.3-4).

Wykres II.3. Liczba ludności w miejscowości Adamów w latach 1989, 2002, 2011 i 2015



Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów

Wykres II.4. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989, 2002, 2011 i 2015



Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów

Dane UG Adamów, jak również GUS wskazują, że w gminie Adamów występuje podobna liczba kobiet i mężczyzn. W powiecie łukowskim na 100 mężczyzn przypada 101 kobiet, w skali regionu ich liczba jest jeszcze wyższa i wynosi 106 kobiet na 100 mężczyzn (zob. tabelę II.3).

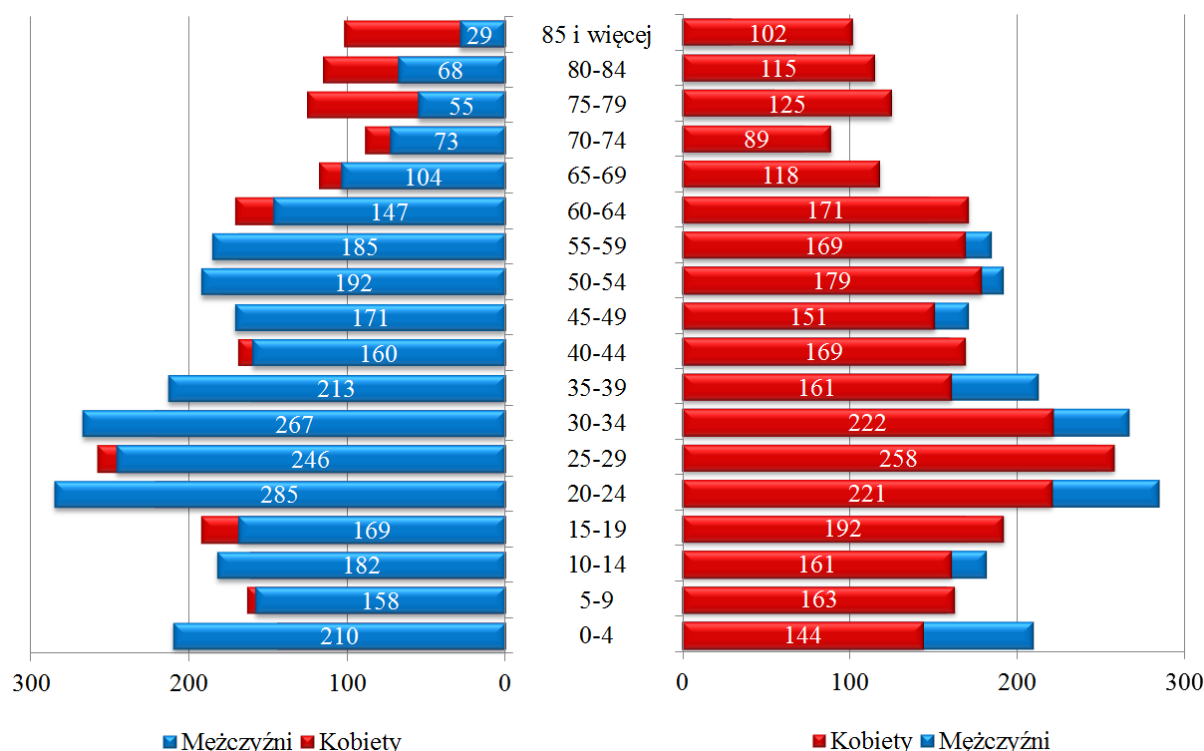
Tabela II.3. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w 2013 roku

Obszar terytorialny	Liczba kobiet na 100 mężczyzn
Polska	107
Województwo lubelskie	106
Powiat łukowski	101
Gmina Adamów	100

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS

Istotną zmienną różnicującą mężczyzn i kobiety jest wiek. Mężczyźni przeważają w wieku do 60 lat, a kobiety – po 60 roku życia (zob. wykres II.5). Analiza piramidy wieku pozwala dostrzec ponadto, że najwięcej osób jest w wieku 20-34 lat (II fala wyżu demograficznego; I fala odnosi się do roczników 50-64), są to osoby, dla których kluczowym aspektem będzie znalezienie pracy w miejscu zamieszkania lub poza nim (emigracja do innego miasta lub za granicę). Według dostępnych badań największą liczbę osób bezrobotnych w Polsce stanowią właśnie ludzie młodzi w wieku do 30 lat²⁶. Potwierdzają to również statystyki Powiatowego Urzędu Pracy w Łukowie, zgodnie z którymi 44,2% wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w powiecie łukowskim stanowią osoby do 30 roku życia. Statystyki te pokazują również, że zdecydowana większość wszystkich bezrobotnych (68,8%) mieszka na wsi²⁷. Można zatem przypuszczać, że odsetek bezrobotnych do 30 roku życia, zamieszkałych na wsi jest wyższy niż w miastach.

Wykres II.5. Struktura ludności według płci i grup wiekowych w gminie Adamów w 2013 r.



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

²⁶ Zob. np. M. Pańków, *Młodzi na rynku pracy. Raport z badania*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012; *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, red. I. E. Kotowska, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.

²⁷ Zob. Powiatowy Urząd Pracy w Łukowie, *MPiPS-01. Sprawozdanie o rynku pracy za okres 01.01.2015-31.01.2015*, <http://praca.lukow.pl/>

3. Przyrost naturalny

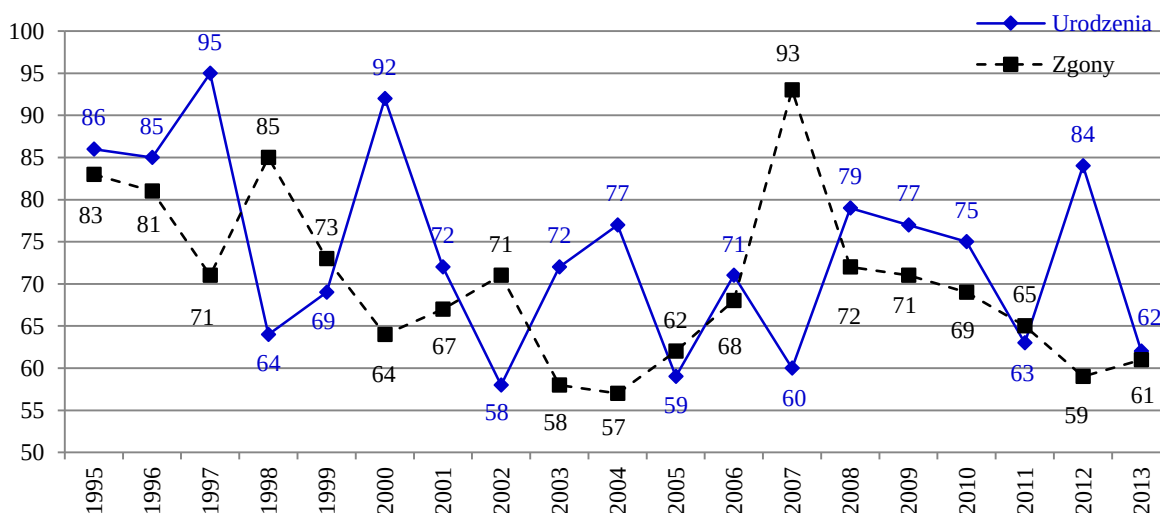
Przedstawiona analiza zmiany liczby populacji w gminie Adamów wynika przede wszystkim z migracji ludności oraz z ruchu naturalnego. Jednym z istotnych czynników decydujących o liczbie ludności jest przyrost naturalny, stanowiący różnicę między liczbą urodzeń żywych i zgonów. Dane Lubelskiego Urzędu Statystycznego pokazują, że od kilkunastu lat na Lubelszczyźnie utrzymuje się ujemny przyrost naturalny. Podobna sytuacja występuje w podregionie puławskim. Wyjątkiem jest jednak powiat łukowski, w którym od ponad 10 lat liczba urodzeń przewyższa liczbę zgonów. W gminie Adamów wskaźnik ten jest dodatni. W 2013 roku przyrost naturalny kształtował się na poziomie 0,2, co oznacza, że w gminie występuje nieznacznie więcej urodzeń niż zgonów (zob. tabelę II.4 oraz wykres II.6 i II.7).

Tabela II.4. Przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 2002-2013

Jednostka terytorialna	Przyrost naturalny na 1000 ludności											
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Polska	-0,1	-0,4	-0,2	-0,1	0,1	0,3	0,9	0,9	0,9	0,3	0,0	-0,5
Lubelskie	-0,9	-0,7	-0,9	-0,8	-0,5	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2	-0,7	-0,6	-1,4
Podregion puławski	-0,3	-0,3	-0,7	-0,5	-0,4	-0,7	-0,1	-0,6	-0,2	-0,8	-0,8	-1,7
Powiat łukowski	2,6	2,2	2,2	1,7	1,4	1,4	3,1	2,4	2,8	2,2	1,8	1,0
Adamów	-2,2	2,4	3,4	-0,5	0,5	-5,7	1,2	1,1	1,0	-0,3	4,3	0,2

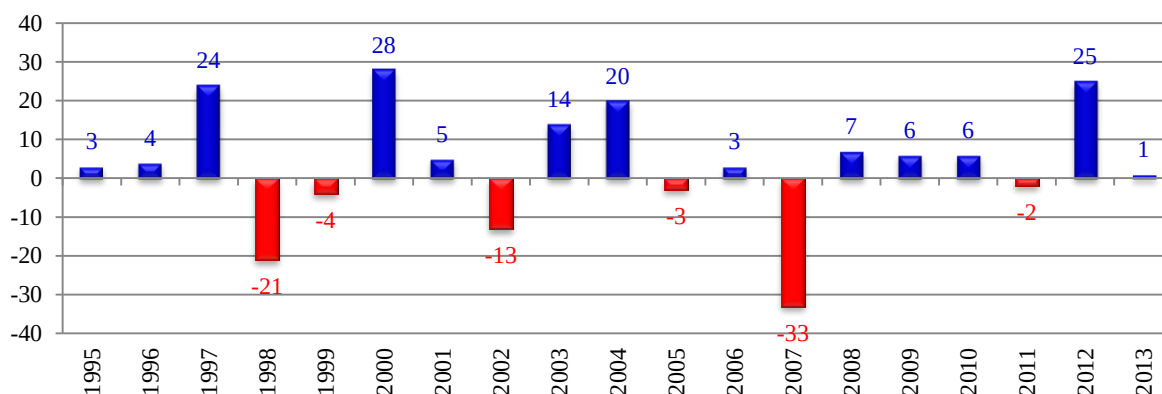
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Wykres II.6. Liczba urodzeń i zgonów w gminie Adamów w latach 1995-2013



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

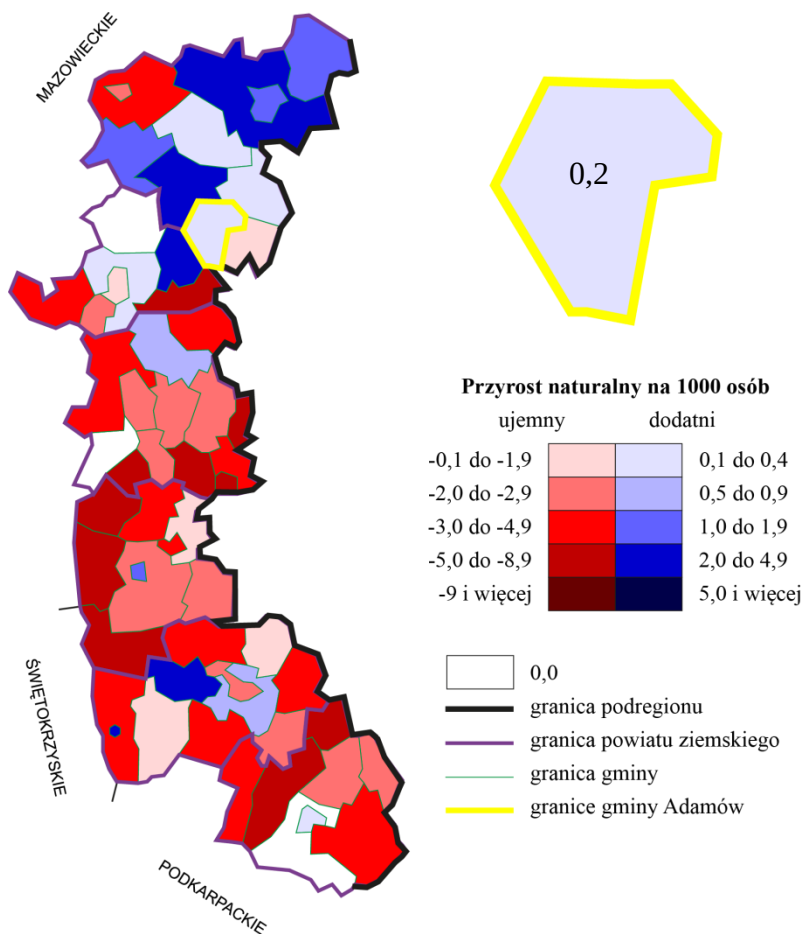
Wykres II.7. Przyrost naturalny w gminie Adamów w latach 1995-2013



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Powiat łukowski jest jedynym powiatem w podregionie puławskim, w którym prawie wszystkie gminy (z wyjątkiem gminy miejskiej Stoczek Łukowski, gminy wiejskiej Stoczek Łukowski oraz gminy Serokomli) mają dodatni przyrost naturalny (zob. mapę II.7).

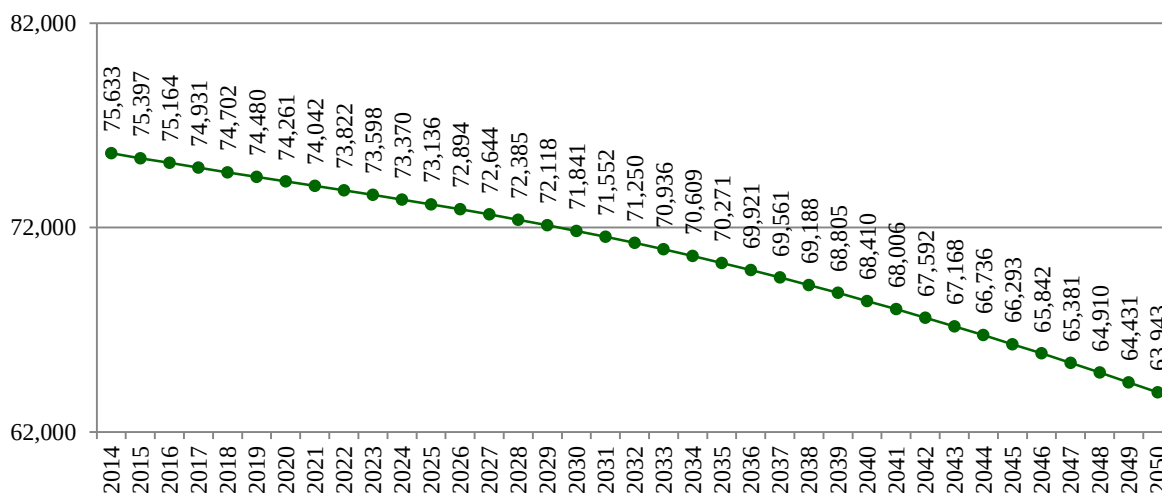
Mapa II.7. Przyrost naturalny w podregionie puławskim (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.)



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Prognozy dla powiatu łukowskiego (i nie tylko), szczególnie dla obszarów wiejskich, nie są jednak zbyt optymistyczne. Według danych GUS liczba ludności będzie systematycznie spadać o 236 do nawet 488 osób rocznie. W 2050 roku będzie ona niższa o ok. 11 690 osób w stosunku do 2014 roku (zob. wykres II.8).

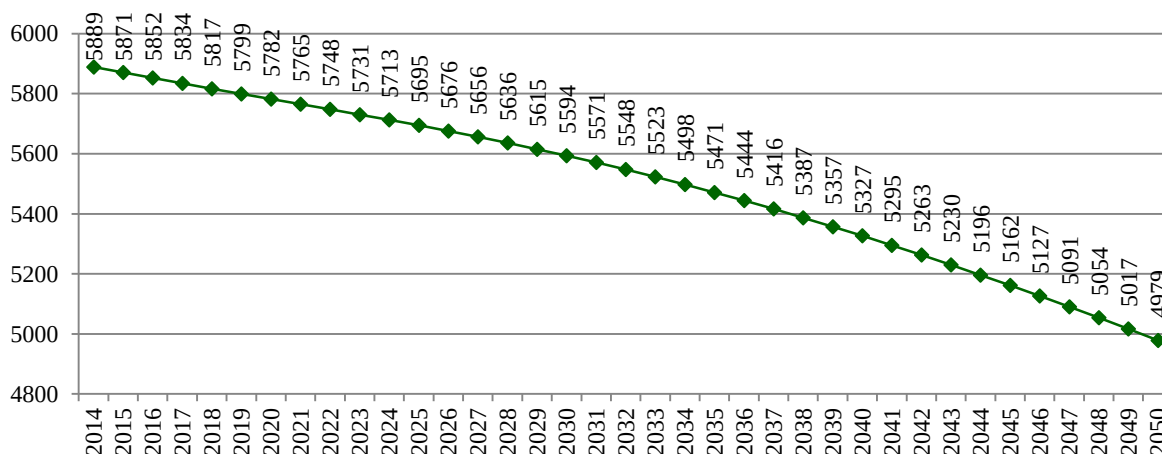
Wykres II.8. Prognoza liczby ludności w powiecie łukowskim, na obszarach wiejskich do 2050 roku



Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS 2013

W przypadku gminy Adamów obliczenia własne wskazują, że w 2050 roku liczba ludności zmniejszy się o ok. 910 osób w porównaniu do 2014 roku, jeśli poziom przyrostu naturalnego i w gminie emigracji zarobkowej utrzyma się na dotychczasowym poziomie (zob. wykres II.9).

Wykres II.9. Prognoza liczby ludności w gminie Adamów w latach 2014-2050

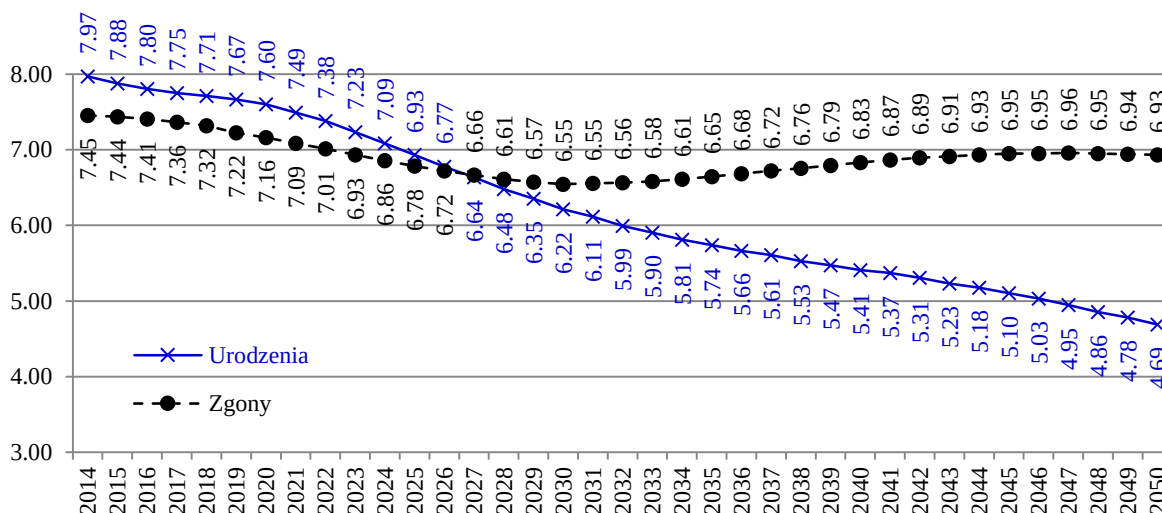


Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS 2013 – obliczenia własne w oparciu o prognozy odnoszące się do obszarów wiejskich powiatu łukowskiego

Zmniejszająca się liczba ludności będzie efektem utrzymującego się ujemnego salda migracji oraz spadającej liczby urodzeń, szczególnie po 2027 roku, kiedy liczba zgonów przewyższy liczbę urodzeń (ujemny przyrost naturalny).

Dodatni przyrost naturalny utrzyma się do 2027 roku. Od tego okresu liczba zgonów będzie systematycznie wzrastać, natomiast urodzeń – maleć, co oznacza, że przyrost naturalny będzie ujemny, co więcej – będzie się on coraz bardziej pogłębiał (zob. wykres II.10²⁸).

Wykres II.10. Prognozowana liczba urodzeń i zgonów na 1000 osób w powiecie łukowskim na obszarach wiejskich i w gminie Adamów do 2050 roku



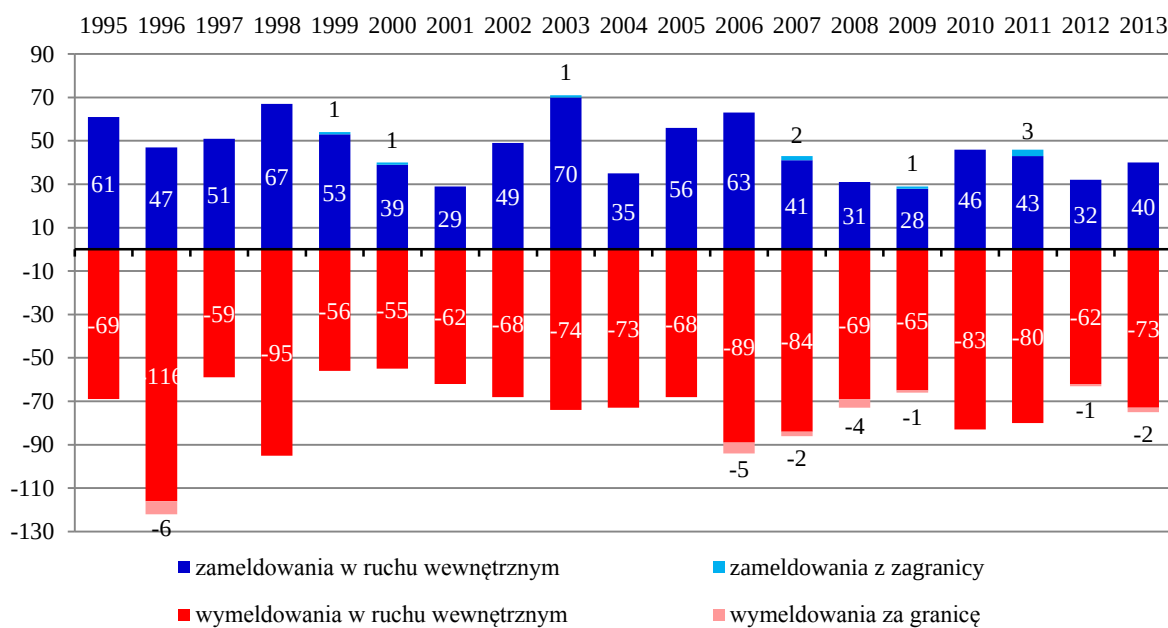
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS 2013 – obliczenia własne w oparciu o prognozy odnoszące się do obszarów wiejskich powiatu łukowskiego

4. Saldo migracji

W przypadku salda migracji sytuacja jest odmienna niż ma to miejsce przy przyroście naturalnym, gdzie odnotowuje się głównie dodatnie wartości. Saldo migracji we wszystkich gminach powiatu łukowskiego utrzymuje się na ujemnym poziomie. W innych powiatach podregionu puławskiego dodatnie saldo migracji występuje jedynie w gminach położonych w pobliżu dużych ośrodków miejskich, szczególnie tych, w których występuje duża liczba zakładów pracy (np. Puławy, Dęblin, Ryki, Kraśnik – efekt suburbanizacji), czy miejscowości o szczególnych walorach turystycznych i uzdrowiskowych (np. Kazimierz Dolny, Nałęczów). W gminie Adamów saldo migracji od blisko 20 lat utrzymuje się na ujemnym poziomie co oznacza, że więcej osób wymeldowuje się (odpływ) niż melduje (napływ) na terenie gminy (zob. wykres II.11 i II.12).

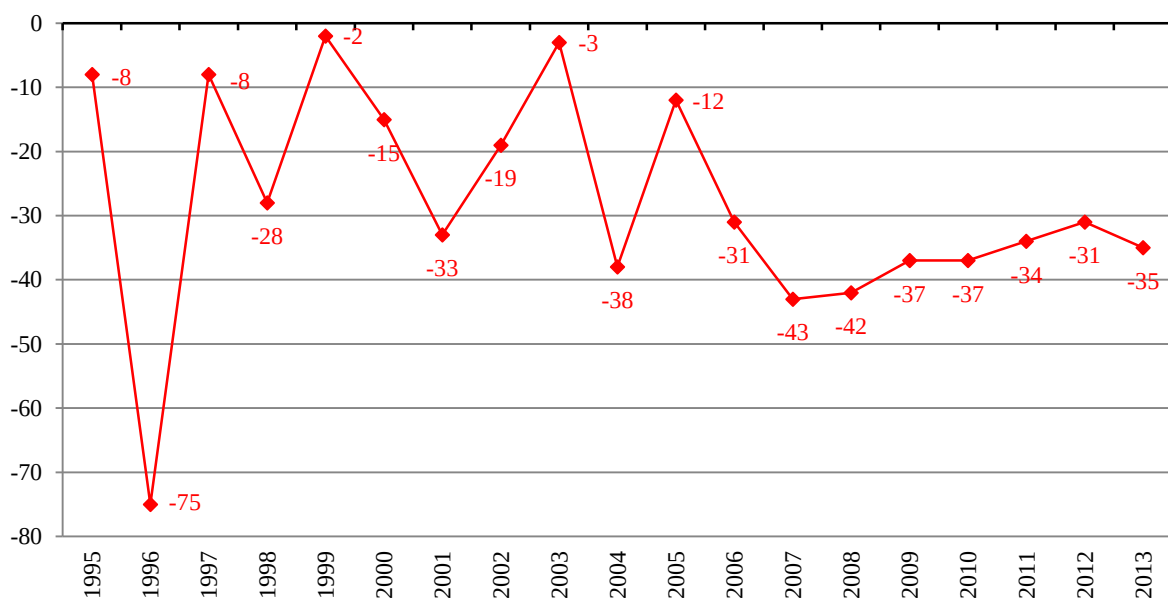
²⁸ Wykres II.10 przedstawia prognozowaną liczbę urodzeń i zgonów na 1000 ludności w powiecie łukowskim na obszarach wiejskich. Można przypuszczać, że przedstawione przez GUS obliczenia odnoszą się również do gminy Adamów.

Wykres II.11. Migracje wewnętrzne i zagraniczne w gminie Adamów w latach 1995-2013



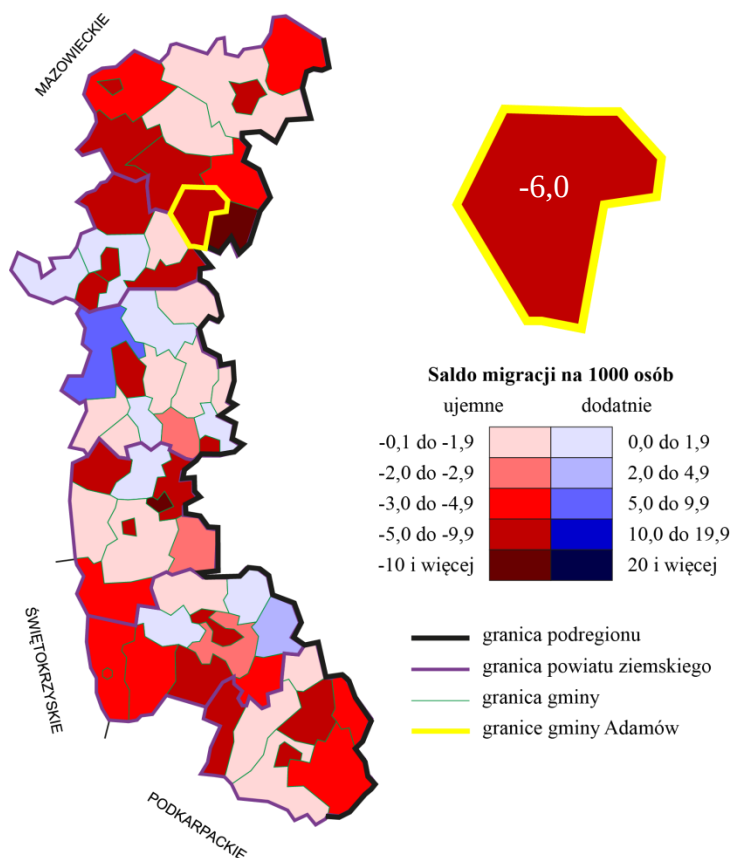
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Wykres II.12. Saldo migracji wewnętrznych w gminie Adamów w latach 1995-2013



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

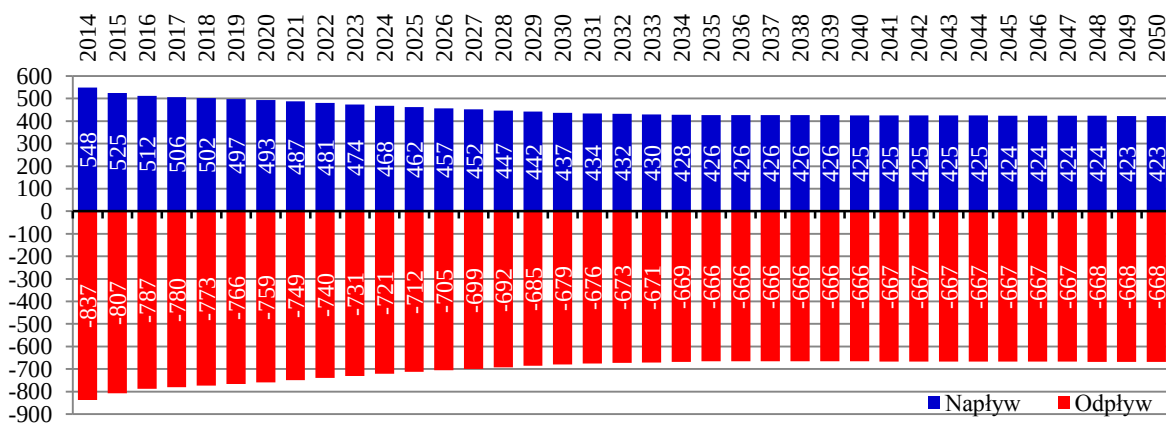
Mapa II.8. Saldo migracji wewnętrznych na 1000 osób w podregionie puławskim (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.)



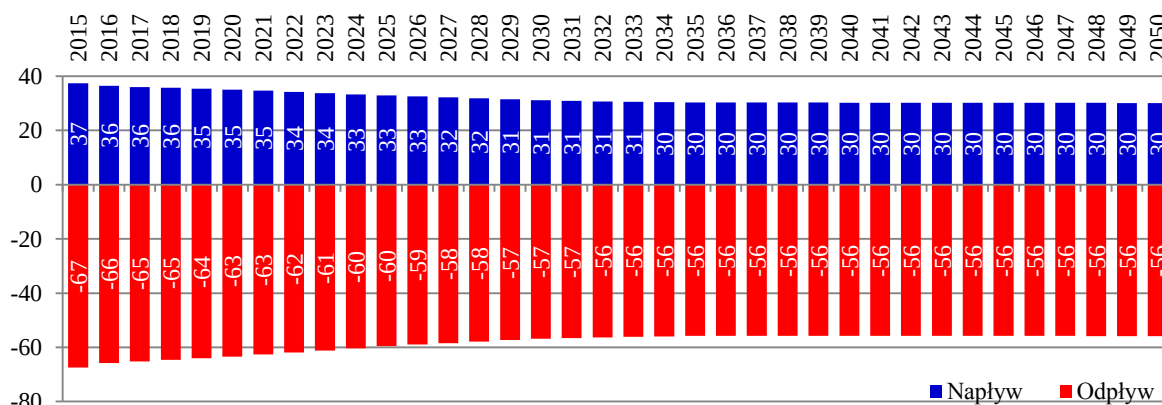
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Według prognoz GUS saldo migracji na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego w latach 2015-2050 będzie utrzymywało się na ujemnym poziomie (od -2,65 do -2,25 osób na 1000 ludności), co w efekcie będzie skutkowało znacznym obniżeniem się ludności, szczególnie osób młodych i wykształconych, którzy będą przenosili się do dużych ośrodków miejskich lub za granicę w poszukiwaniu dobrze płatnej pracy (zob. wykresy II.13-15).

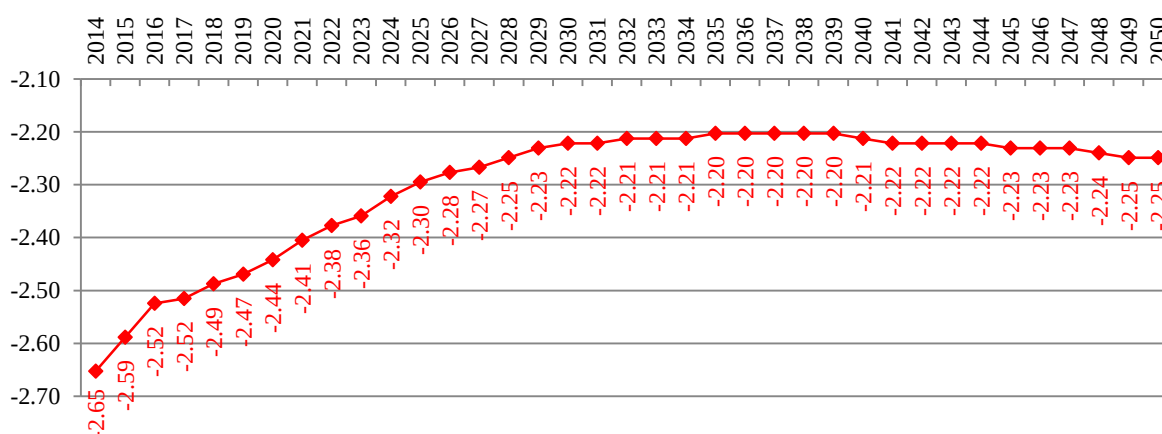
Wykres II.13. Prognozy migracji wewnętrznych (napływ i odpływ) na pobyt stały na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego w latach 2014-2050



Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS 2013

Wykres II.14. Szacunkowe prognozy migracji wewnętrznych (napływ i odpływ) na pobyt stały w gminie Adamów w latach 2014-2050

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS 2013 – obliczenia własne w oparciu o prognozy odnoszące się do obszarów wiejskich powiatu łukowskiego

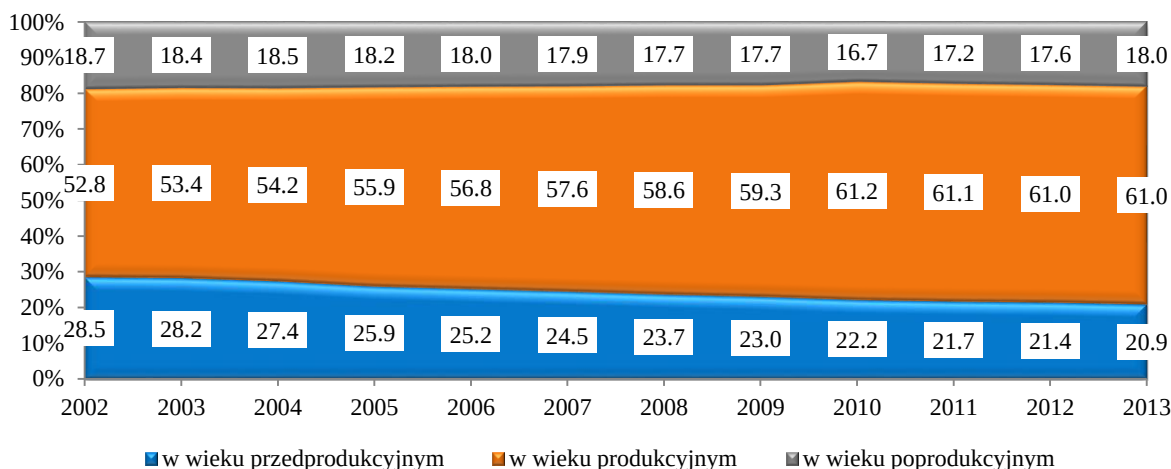
Wykres II.15. Prognozy salda migracji wewnętrznych na 1000 osób na pobyt stały na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego i w gminie Adamów w latach 2014-2050

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS 2013

5. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym

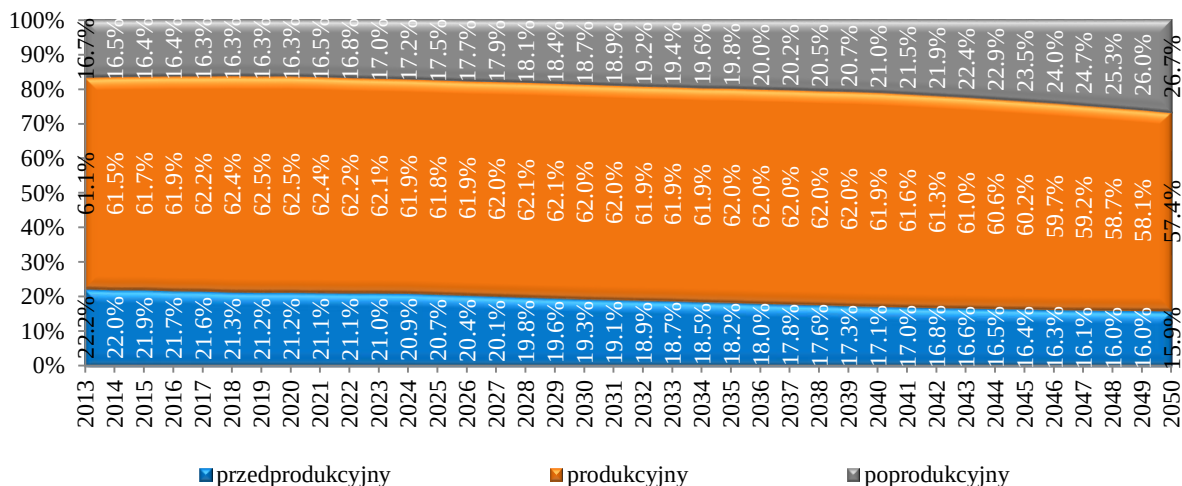
Pozytywnym zjawiskiem zachodzących procesów migracyjnych jest wzrost osób w wieku produkcyjnym (ludność w wieku od 18 lat do osiągnięcia wieku emerytalnego) z 52,8% w 2002 do 61,0% w 2013 roku. Niepokojący jest jednak stały spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (osoby w wieku 17 lat i mniej), w obliczu prognozowanego wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym i zmniejszania się ludności w wieku produkcyjnym (starzenie się społeczeństwa) (zob. wykresy II.16 i II.17). Przewiduje się, że udział osób w wieku poprodukcyjnym będzie wynosił 26,7% w perspektywie roku 2050, co oznacza jego wzrost o 10% w porównaniu do roku 2013 (16,7%).

Wykres II.16. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w gminie Adamów w latach 2002-2013



Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS 2013

Wykres II.17. Prognozowany udział ludności według ekonomicznych grup wieku na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego i w gminie Adamów (szacunki) w latach 2013-2050



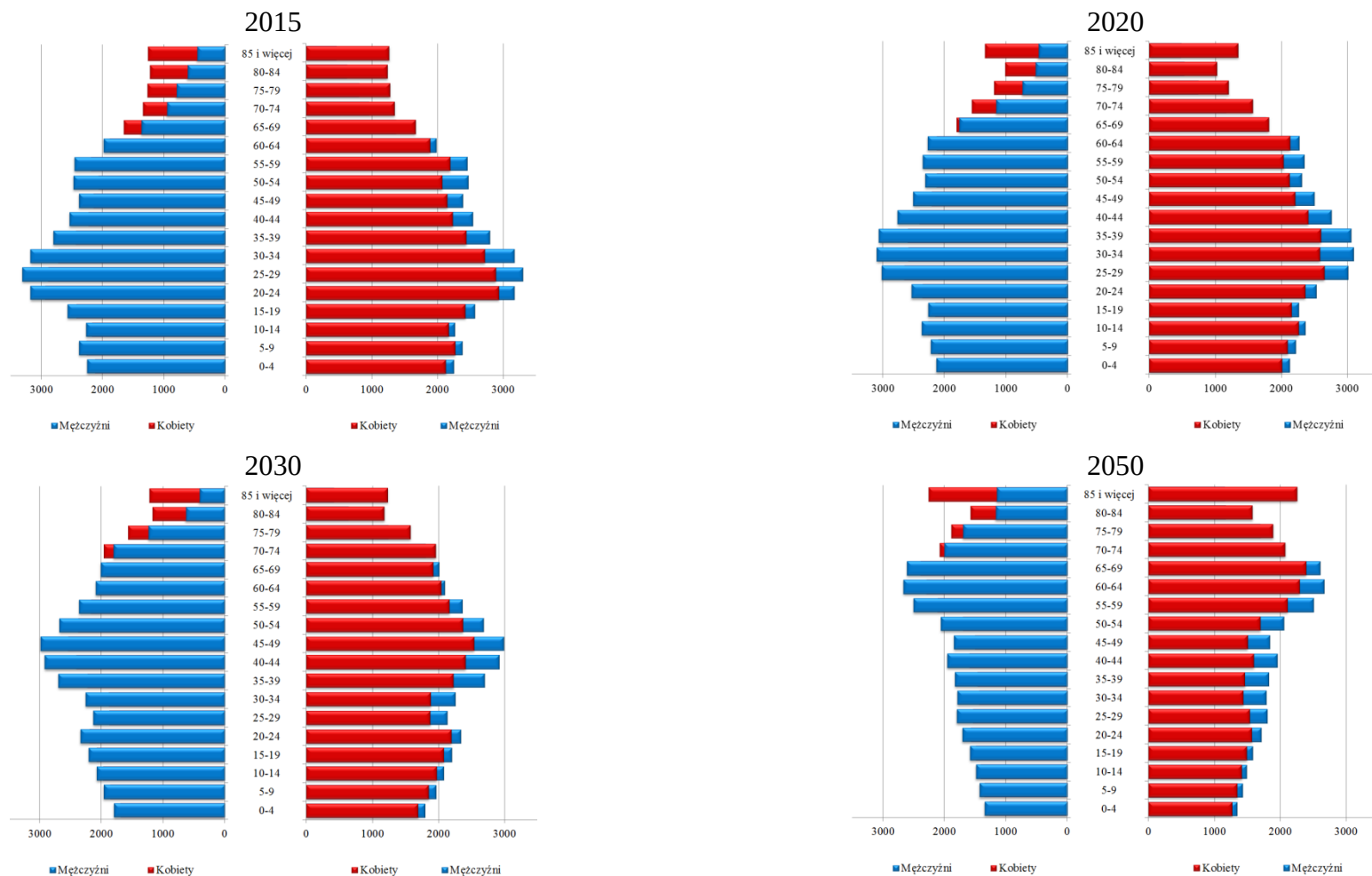
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS 2013

Prognozy GUS potwierdzają, że w Polsce będzie się nasilał proces starzenia się społeczeństwa. Kształty piramidy wieku ludności w powiecie łukowskim zaprezentowane na poniższych wykresach II.18-21 obrazują występowanie wyżów i niżów demograficznych w strukturze wieku kobiet i mężczyzn. Wraz z upływem lat podstawa piramidy (dzieci i młodzież) będzie się coraz bardziej zawężać, z kolei jej górna część (seniorzy) – będzie się rozszerzała. Na początku lat 50-tych XX wieku przeciętne trwanie życia wynosiło 47 lat, w 2011 roku – 65 lat, natomiast w 2050 roku życie ludzkie będzie trwało średnio 75 lat²⁹.

²⁹ Por. A. Dragan, *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, Opracowania Tematyczne, OT-601, Biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011, s. 3.

II. Struktura terytorialna i demograficzna gminy

Wykresy II.18-21. (Prognozowana) struktura ludności według płci i grup wiekowych w powiecie łukowskim, na obszarach wiejskich w roku 2015, 2020, 2030 i 2050:



Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS 2013

Skutkiem postępującego kryzysu demograficznego będzie z jednej strony wspomniany już proces starzenia się społeczeństwa, a z drugiej – wyludniania się społeczności przede wszystkim wiejskich, jak i z małych miasteczek. Młodzi ludzie będą migrowali do większych miast w poszukiwaniu lepszego wykształcenia, lepszej pracy i perspektyw życiowych. Na miejscu zostaną osoby starsze. Z kolei brak dzieci w wieku szkolnym będzie skutkował zamykaniem wiejskich szkół i tym samym przyczyni się do pogłębienia degradacji społecznej i kulturalnej polskiej wsi³⁰.

Postępujący proces starzenia się społeczeństwa polskiego będzie wymagał podjęcia działań nie tylko na poziomie rządowym, lecz także lokalnym. Do najważniejszych zalicza się m.in. politykę rynku pracy ukierunkowaną na powstawanie nowych miejsc pracy, ułatwianie startu zawodowego, redukcję bezrobocia i zatrzymanie młodych na lokalnym rynku pracy, jak również podjęcie działań wydłużających aktywność zawodową osób w wieku przedemerytalnym, poprawę ich warunków pracy oraz monitorowanie ich stanu zdrowia, z akcentem na profilaktykę zdrowotną. Ponadto istotnym wyzwaniem będzie również polityka „włączenia” osób starszych do społeczeństwa mająca „na celu wszechstronną kompensację malejących z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokojenia potrzeb oraz integrację z lokalną społecznością”³¹. Prof. Piotr Błędowski wymienia katalog przykładowych zadań na rzecz osób starszych, które mogą być realizowane przez samorząd lokalny na poziomie gminy, czy powiatu (zob. tabelę II.5).

Tabela II.5. Przykładowe zadania polityki wobec ludzi starszych, realizowane przez samorząd terytorialny

Zadania lokalnej polityki społecznej wobec starych ludzi	Właściwy szczebel samorządu
Organizacja działań integracyjnych, imprez kulturalnych, rekreacyjnych	gmina
Wspieranie organizacji pozarządowych, grup samopomocy, wolontariatu ludzi starszych i dla seniorów	gmina
Stworzenie warunków do powstania sieci instytucji oferujących usługi w zakresie organizacji dnia codziennego osobom starszym (pielęgnacja, pomoc w usługach domowych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, dowożenie gorących posiłków, zabiegi rehabilitacyjne w domu, pomoc w dokonywaniu zakupów, transport dla niepełnosprawnych, pomoc techniczna w gospodarstwie domowym, pranie)	gmina
Udzielanie świadczeń pomocy społecznej w formie pieniężnej	gmina
Zapewnienie świadczeń rehabilitacyjnych	gmina
Podtrzymywanie kontaktów społecznych dzięki dostosowanym do możliwości formom spędzania czasu wolnego, odpowiedniej ofercie kulturalnej, odwiedzinom u osób, które nie mogą opuszczać mieszkania, zapewnieniu im możliwości kontaktów telefonicznych itp.	gmina
Zapewnienie szybkiej reakcji na wiadomość o sytuacji wymagającej interwencji (doświadczeni pracownicy socjalni, możliwość transportu, możliwość wyboru najbardziej skutecznej formy pomocy)	gmina
Prowadzenie domów dziennego pobytu, klubów seniora itp.	gmina

³⁰ Por. tamże, s. 5.

³¹ G. Ciura, J. Szymańczak, *Starzenie się społeczeństwa polskiego*, „INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 12(126), 28 czerwca 2012, s. 3.

II. Struktura terytorialna i demograficzna gminy

Prowadzenie lokalnych domów pomocy społecznej	gmina
Krótkookresowa pomoc rodzinom pielęgnującym starsze osoby	gmina
Poradnictwo prawne, psychologiczne, rodzinne	gmina z pomocą powiatu
Dostosowanie mieszkań ludzi starych do ich potrzeb i poziomu sprawności	gmina z pomocą powiatu
Zapewnienie opieki geriatrycznej w systemie zakładowym (oddział w szpitalu) lub w opiece ambulatoryjnej (przychodnia specjalistyczna)	powiat
Prowadzenie ośrodka interwencji kryzysowej	powiat
Prowadzenie domów pomocy społecznej	powiat
Wypożyczanie sprzętów do pielęgnacji (łóżka ortopedyczne, wózki inwalidzkie itp.)	powiat
Szkolenia pracowników, zwłaszcza w zakresie usług pielęgnacyjnych i utrzymywania kontaktów ze starszymi osobami	powiat
Współpraca z organizacjami pozarządowymi, koordynacja działań	powiat, gmina

Źródło: P. Błędowski, *Polityka wobec osób starych – cele i zasady*, w: *Starzenie się społeczeństwa polskiego*, red. G. Ciura i W. Zgliczyński, Studia BAS, nr 2(30) 2012, s. 214

Przedstawiony katalog nie jest zamknięty. Władze gminy lub powiatu mogą podjąć także inne działania stosownie do potrzeb zgłaszanych przez społeczności lokalne, a zwłaszcza przez samych seniorów. Przy czym należy podkreślić, że samorząd lokalny jest zobligowany do stworzenia warunków do realizacji powyższych i innych zadań na rzecz osób starszych, ale nie do ich samodzielnej realizacji. Lista zadań oraz ich zakres realizacji powinien wynikać z rozpoznanych i uznanych za wymagające zaspokojenia oczekiwań seniorów i ich rodzin. Ich zaspokojenie może być możliwe po części dzięki aktywności samych osób w podeszłym wieku i środowiska lokalnego, grup samopomocowych, czy organizacji społecznych. Samorząd natomiast może stworzyć warunki do realizacji tych potrzeb³².

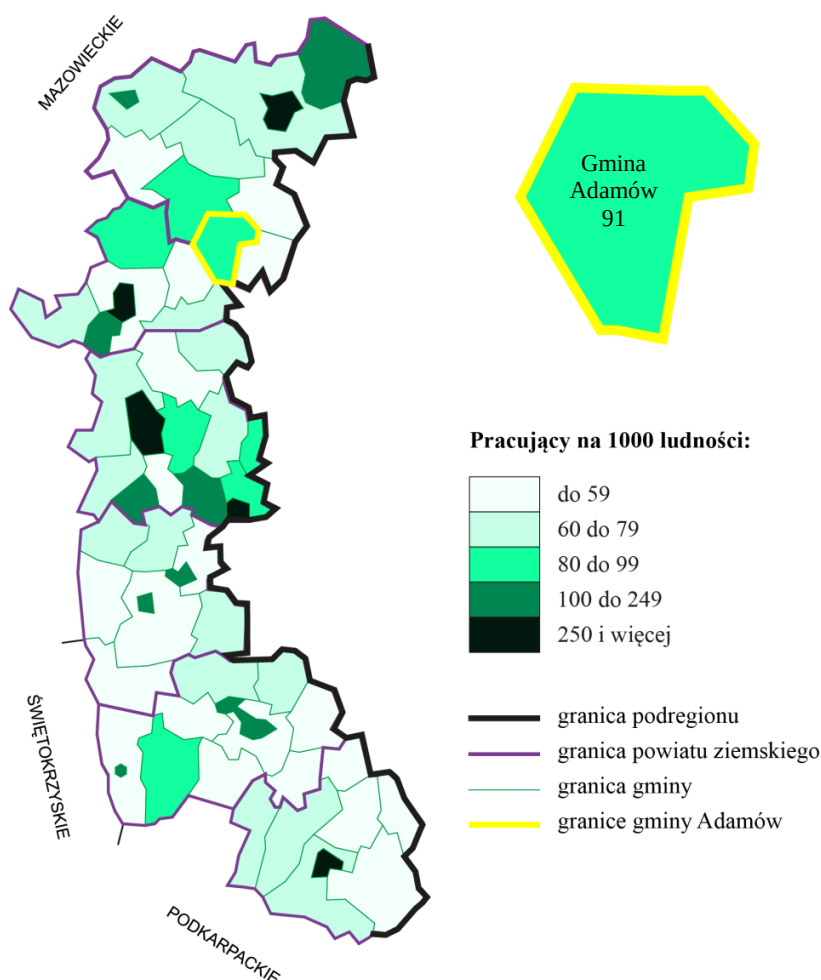
³² Por. P. Błędowski, *Polityka wobec osób starych – cele i zasady*, w: *Starzenie się społeczeństwa polskiego*, red. G. Ciura i W. Zgliczyński, Studia BAS, nr 2(30) 2012, s. 213.

III. Rynek pracy

1. Pracujący

Analiza liczby pracujących na 1000 ludności w poszczególnych gminach podregionu puławskiego wskazuje na przestrzennie zróżnicowanie tego wskaźnika. Najwięcej jest ich w miastach, w których występuje duża liczba zakładów pracy. Są to m.in. takie miasta jak Puławy (n=349 na 1000 osób), Nałęczów (n=329), Łuków (n=301), Ryki (n=294), Janów Lubelski (n=285). Jednocześnie sąsiadujące ze sobą gminy niejednokrotnie bardzo znacząco się od siebie różnią w tym zakresie. Na 59 gmin podregionu puławskiego gmina Adamów zajmuje 16 pozycję. W 2013 roku na 1000 mieszkańców przypadało tu 91 pracujących (zob. mapę III.1).

Mapa III.1. Liczba pracujących na 1000 ludności w gminach podregionu puławskiego w 2013 roku

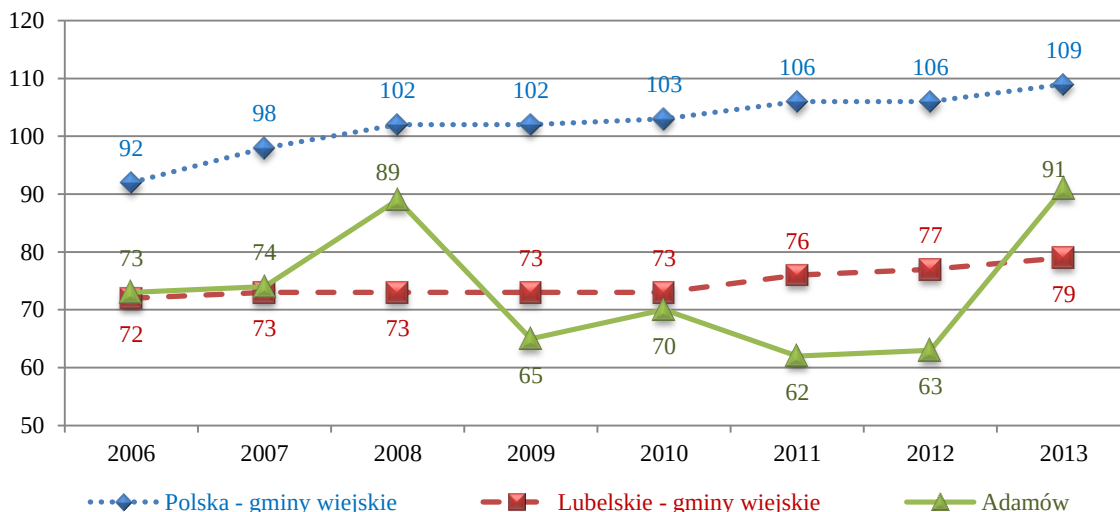


Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

W latach 2009-2012 liczba pracujących w gminie Adamów była niższa od średniej (73-77 osób) dla gmin wiejskich Lubelszczyzny i kształtowała się na poziomie 62-70 osób na 1000 ludności. W 2013 roku wzrosła do 91 i była wyższa niż średnia dla gmin wiejskich (79

osób) w regionie, ale niższa od średniej (109 osób) dla obszarów wiejskich w Polsce (zob. wykres III.1).

Wykres III.1. Liczba pracujących na 1000 ludności w gminie Adamów i na obszarach wiejskich w Polsce i na Lubelszczyźnie w latach 2006-2013



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

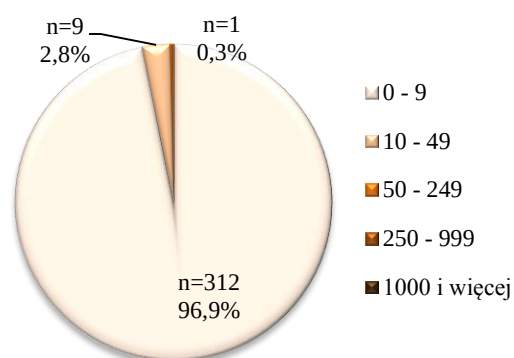
2. Przedsiębiorczość

W gminie Adamów zdecydowaną większość przedsiębiorstw stanowią mikroprzedsiębiorstwa (podmioty zatrudniające do 9 pracowników – na 322 podmioty 312 to mikroprzedsiębiorstwa stanowiące 96,9% wszystkich przedsiębiorstw działających na terenie gminy) (zob. tabelę III.1 i wykres III.2).

Tabela III.1. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w 2014 roku (n=322)

Klasy wielkości	n	%
0 – 9	312	96,9
10 – 49	9	2,8
50 – 249	1	0,3
250 – 999	0	0,0
1000 i więcej	0	0,0
Ogółem	322	100,0

Wykres III.2. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w 2014 roku (n=322)



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2014

Największym pracodawcą w gminie Adamów jest międzynarodowe przedsiębiorstwo PINGUIN Lutosa Foods Polska Sp. z o. o., zatrudniające ok. 53 pracowników (stan z 2014 r.). Przedsiębiorstwo zajmuje się przetwarzaniem warzyw i owoców w mrożone produkty dla

handlu detalicznego, gastronomii i przemysłu³³. Wśród większych podmiotów gospodarczych są także Wadima Sp. z o. o., producent bielizny osobistej i odzieży, zatrudniający 29 osób oraz Zakład Piekarniczy S. C. „Szczepaniak” Szczepaniak Ewa – producent pieczywa i wyrobów ciastkarskich, zatrudniający 27 pracowników³⁴.

Według danych GUS z 2014 roku w gminie Adamów było 322 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą. Zdecydowana większość z nich prowadzona jest przez osoby fizyczne (79,5%). Co piąty podmiot zajmuje się handlem detalicznym lub hurtowym (n=65), a co szósty budownictwem (n=55, co stanowi 17,1%). Przetwórstwem przemysłowym zajmuje się 12,4% przedsiębiorstw w gminie Adamów (n=40) (zob. wykres 3).

Lubelszczyzna jest jednym z najbiedniejszych regionów Polski i Unii Europejskiej. Charakteryzuje się wysokim bezrobociem, niską konkurencyjnością gospodarki, niskim poziomem PKB, niedostatecznie rozwiniętym sektorem małych i średnich przedsiębiorstw, słabo rozwiniętą infrastrukturą drogową oraz niespójnością terytorialną. Problemy te są charakterystyczne nie tylko dla Lubelszczyzny, ale dla całej tzw. „ściany wschodniej”³⁵. Przytoczone wnioski potwierdzają również coroczne badania pt. „Atrakcyjność inwestycyjna regionów”, przeprowadzane przez Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, na zlecenie Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiIZ) (zob. mapę).

Według autorów raportu *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014. Województwo lubelskie* Lubelszczyzna plasuje się na przedostatnim miejscu w Polsce (przed świętokrzyskim) pod względem atrakcyjności inwestycyjnej, uzyskując najniższą notę w sześciostopniowej skali – „F”. Na tle Unii Europejskiej województwo lubelskie zajęło dopiero 236 miejsce wśród 270 przebadanych regionów³⁶. W analizie poszczególnych jednostek administracyjnych brano pod uwagę m.in. takie wskaźniki, jak: sytuacja na rynku pracy, wyposażenie w infrastrukturę techniczną oraz społeczną, a także sytuację rynkową oraz uwarunkowania przyrodnicze jednostki samorządu terytorialnego.

Bardziej optymistyczne wyniki uzyskują jednostki administracyjne na poziomie gminy. Najwyższe klasy (A-B) uzyskały gminy położone w powiecie lubelskim, łęczyńskim, lubartowskim (kategorię A uzyskały m.in.: Lublin, Świdnik, miasto Lubartów i Łęčna; kategorię B – Wólka, gmina wiejska Lubartów, Niemce i Jastków) oraz puławskiego i ryckiego. W ocenie autorów raportu gmina Adamów wydaje się być terenem mało atrakcyjnym dla potencjalnych inwestorów. Gmina uzyskała jedną z niższych klas – „E” (zob. mapę III.2)³⁷.

³³ Zob. *Who we are*, <http://www.pinguinfoods.com/en/about-penguin/who-we-are> [dostęp: 28.02.2015].

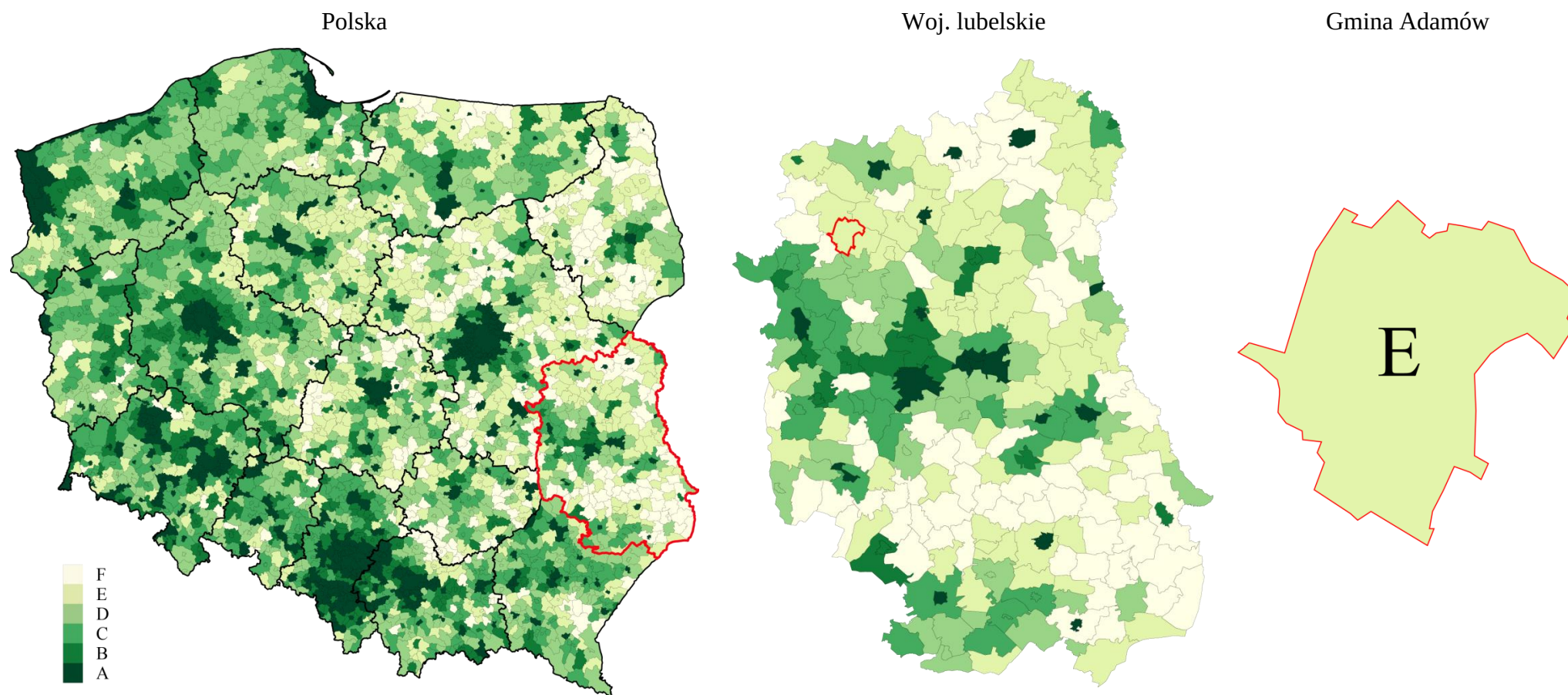
³⁴ Dane UG Adamów z 2014 roku.

³⁵ Por. M. Komaniecka, Z. Antoń, *Rozwój Regionalny Lubelszczyzny z punktu widzenia samorządów*, Biuro Związku Gmin Lubelszczyzny, Lublin 2006.

³⁶ Zob. H. Godlewska-Majkowska, A. Komor, P. Zarębski, M. Czernecki, M. Typa, *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014. Województwo lubelskie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 9.

³⁷ Por. Tamże.

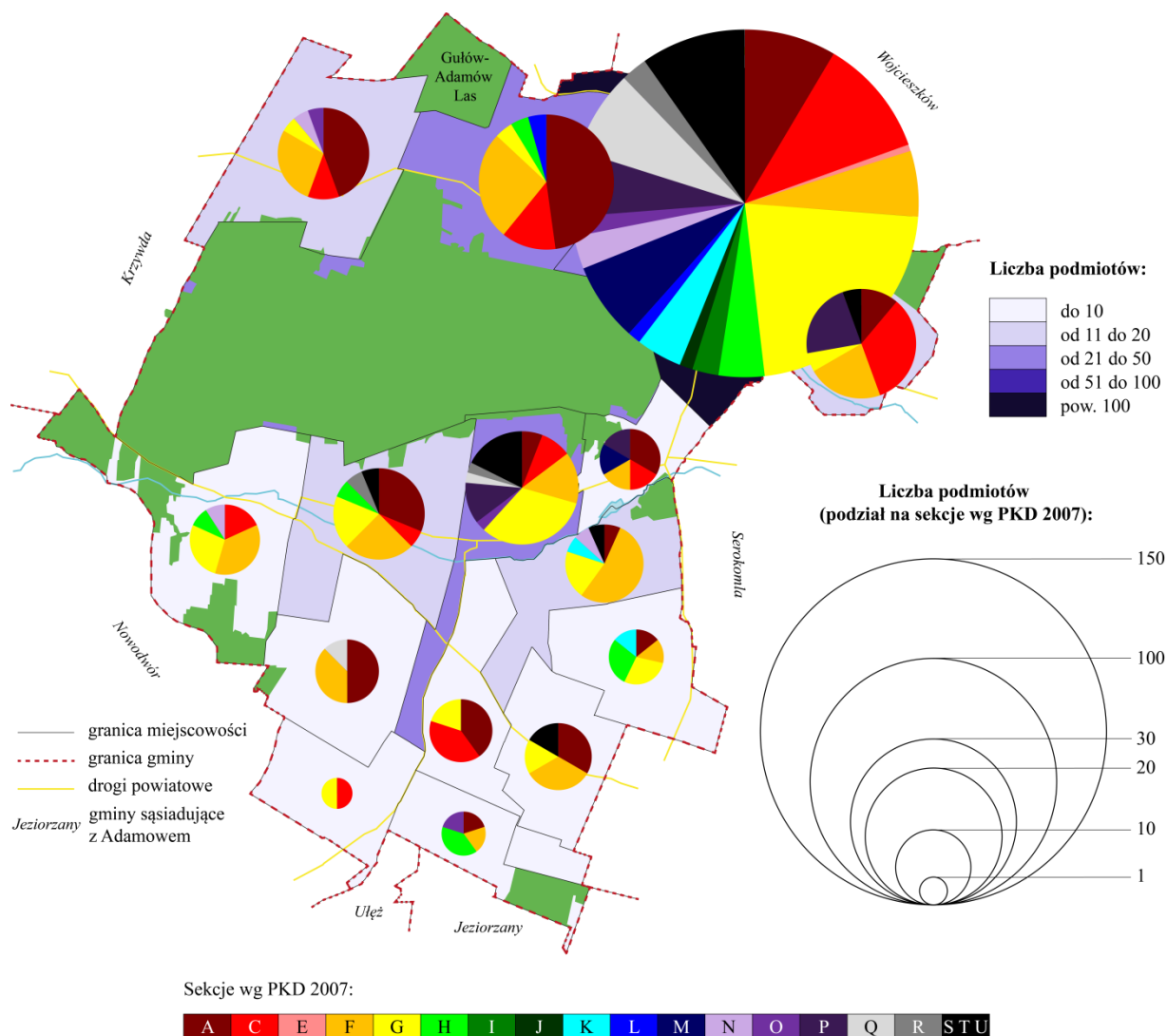
Mapa III.2. Zróżnicowanie przestrzenne potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej gmin w 2014 r.



Źródło: H. Godlewska-Majkowska, A. Komor, P. Zarębski, M. Czernecki, M. Typa, *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014. Województwo lubelskie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014, s. 12.

Według danych US w Lublinie z 29 lutego 2016 roku na 339 podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, blisko co druga znajduje się na terenie miejscowości Adamów (n=165) (zob. mapę III.3 i wykres III.3).

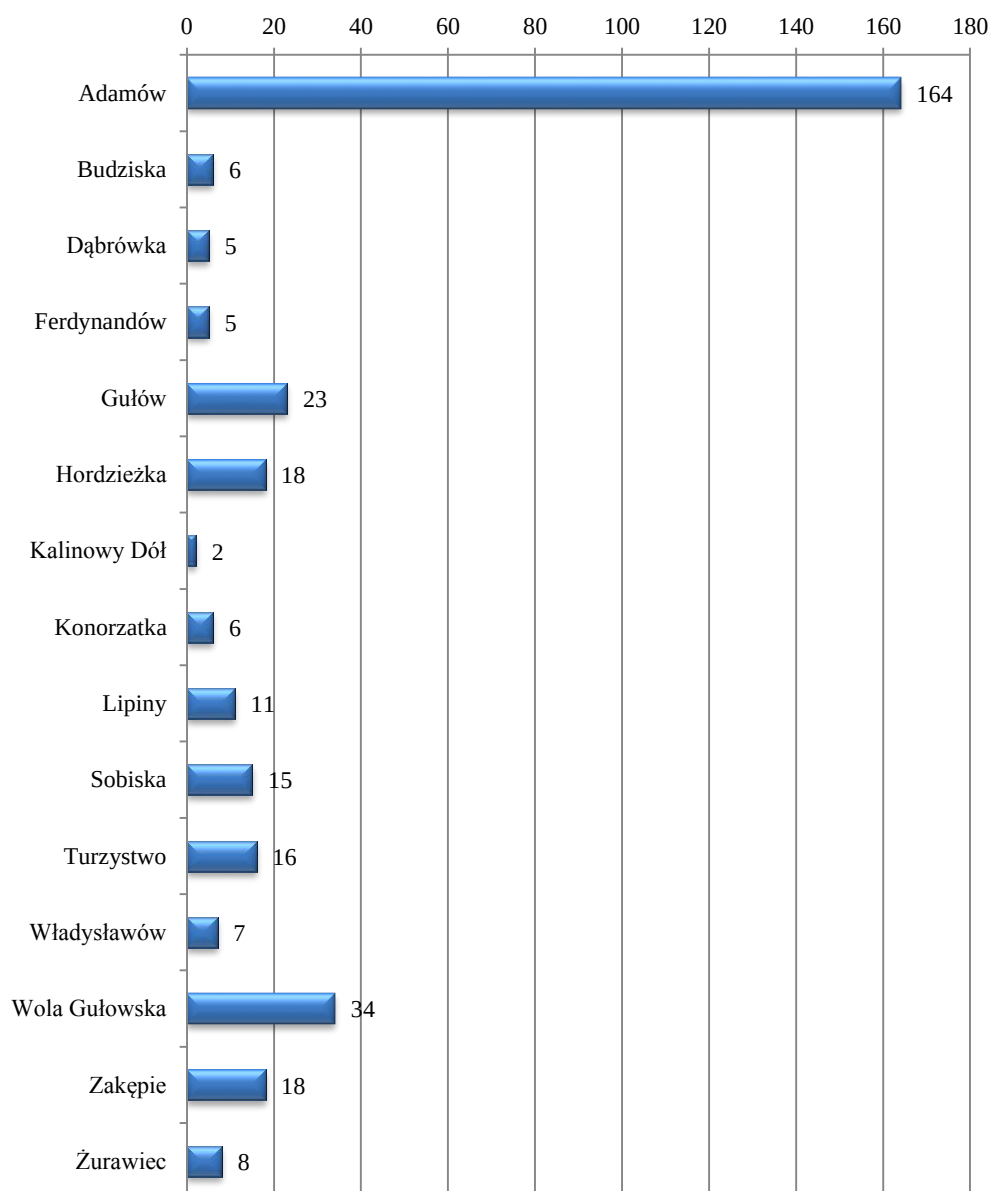
Mapa III.3. Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą wg PKD 2007 w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2016 roku



Źródło: opracowanie na podstawie danych US w Lublinie 2016

W pozostałych miejscowościach ich liczba nie przekracza liczby 35. W Woli Gułowskiej znajduje się 34 podmioty, w Gułowie 23, a Zakępie i Hordzieżce – po 18. Kalinowy Dół (n=2), Dąbrówka (n=5), Ferdynandów (n=5), Budziska (n=6) i Konorzatka (n=6) to miejscowości, w których występuje najmniejsza liczba podmiotów gospodarczych.

Wykres III.3. Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2016 roku

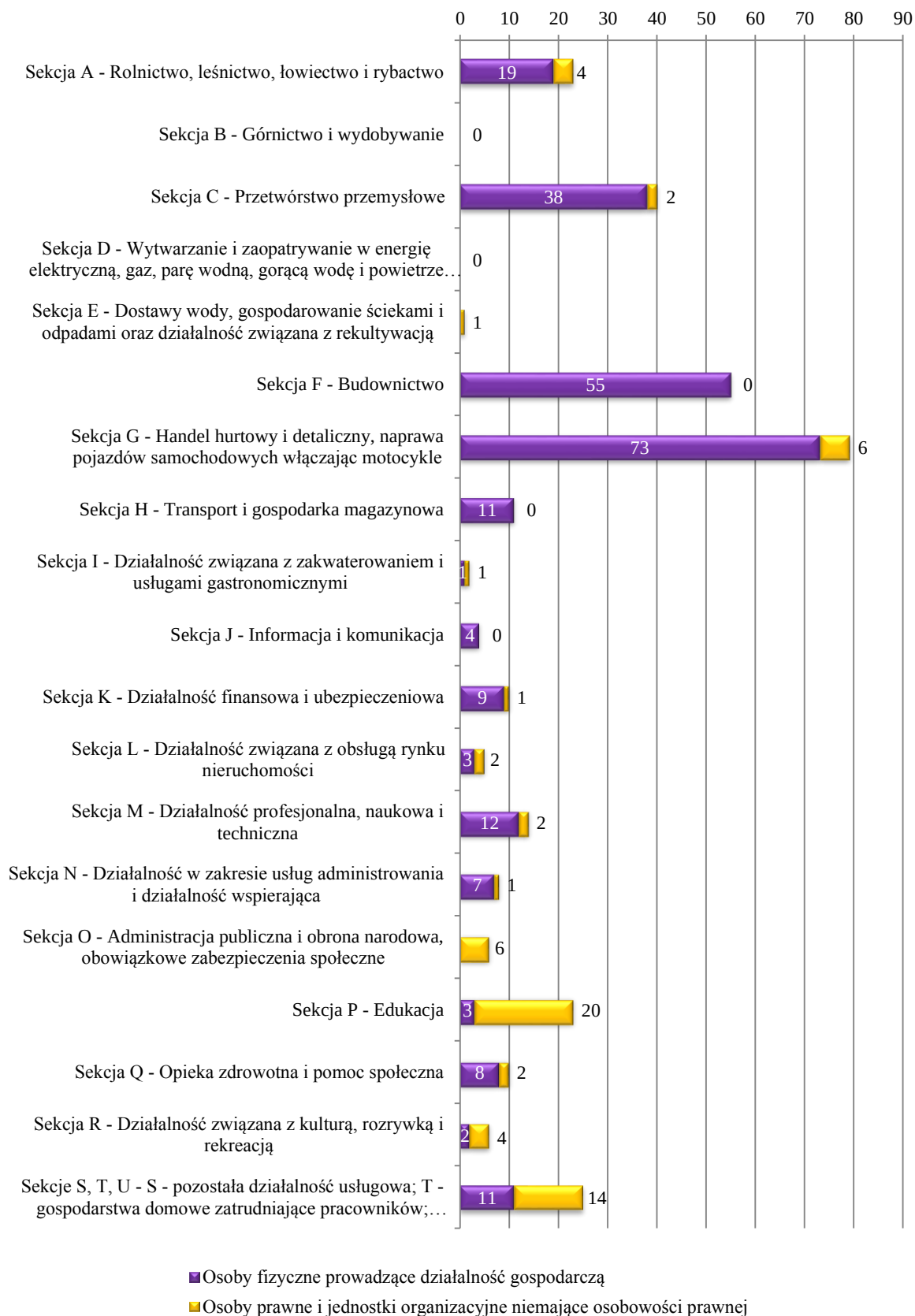


Źródło: opracowanie na podstawie danych US w Lublinie 2016

Warto zwrócić uwagę na bardzo niskie wyniki w Sekcjach R (działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją) oraz T (gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników). Pierwsza sekcja jest istotna ze względu na aspiracje gminy w zakresie rozwoju turystyki, druga – ze względu na rolniczy charakter gminy. W obu kategoriach wydają się istnieć niewykorzystane rezerwy.

Działalność gospodarcza w gminie Adamów prowadzona jest przede wszystkim przez osoby fizyczne, szczególnie w takich branżach, jak budownictwo, handel i naprawa samochodów, czy przetwórstwo przemysłowe. Z kolei podmioty prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej zajmują się prowadzeniem placówek oświatowych, kulturalnych i administracją samorządową (zob. wykres III.4)

Wykres III.4. Liczba osób fizycznych i prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej według sekcji PKD 2007 w gminie Adamów w 2014 roku (I-III kwartały)



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2014

Na terenie gminy Adamów zarejestrowanych jest 819 osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne (rejestr REGON, stan na dzień 29 lutego 2016). Najwięcej jest ich w miejscowości Adamów, gdzie znajduje się co czwarte gospodarstwo rolne zarejestrowane w rejestrze REGON (196 indywidualnych gospodarstw rolnych, co stanowi 23,9% wszystkich gospodarstw w Adamowie), a najmniej w miejscowości Kalinowy Dół (11 gospodarstw stanowi tu tylko 1,3% wszystkich gospodarstw w gminie) (zob. mapę III.4).

% indywidualnych gospodarstw rolnych w gminie:

do 4%
4,1% do 6,0%
6,1% do 8,0%
8,1% do 10,0%
pow. 10,0%

— granica miejscowości
 - - - granica gminy
 — drogi powiatowe
 gminy sąsiadujące z Adamowem

W gminie Adamów dominują gospodarstwa rolne o powierzchni od 5 do 10 ha (36,3%) oraz od 1 do 5 ha (28,9%). Co trzecie gospodarstwo prowadzące działalność rolniczą jest większe niż 15 ha (zob. tabelę III.2 i wykres III.5).

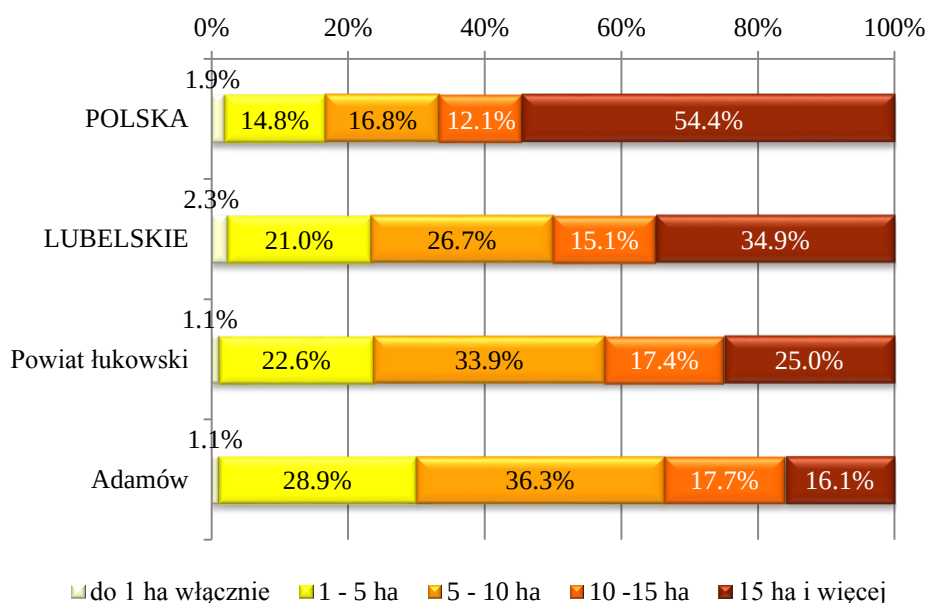
Tabela III.2. Powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według grup obszarowych użytków rolnych (PSR 2010)

Obszar	do 1 ha włącznie	1-5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15 ha i więcej	Ogółem
POLSKA	326 315,29	2 554 275,85	2 896 978,41	2 090 918,63	9 403 463,65	17 271 951,83
LUBELSKIE	38 302,09	345 648,10	438 278,28	247 672,14	574 299,00	1 644 199,61
Powiat łukowski	1 129,17	22 414,95	33 594,52	17 275,63	24 807,62	99 221,89
Adamów	62,71	1 665,71	2 096,94	1 018,81	926,75	5 770,92

Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS (PSR 2010)

Powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w gminie Adamów różni się od wielkości gospodarstw analizowanych w skali powiatu łukowskiego, woj. lubelskiego, czy kraju. W Polsce ponad połowa wszystkich gospodarstw jest większych niż 15 ha. W woj. lubelskim tylko co trzecie gospodarstwo liczy więcej niż 15 ha, w powiecie łukowskim – co czwarte, a w gminie Adamów – dopiero co szóste (zob. wykres III.5). Należy jednak podkreślić, że jedną trzecią powierzchni gminy Adamów zajmują grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione (zob. wykres II.1 i tabelę II.1).

Wykres III.5. Powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według grup obszarowych użytków rolnych (PSR 2010)

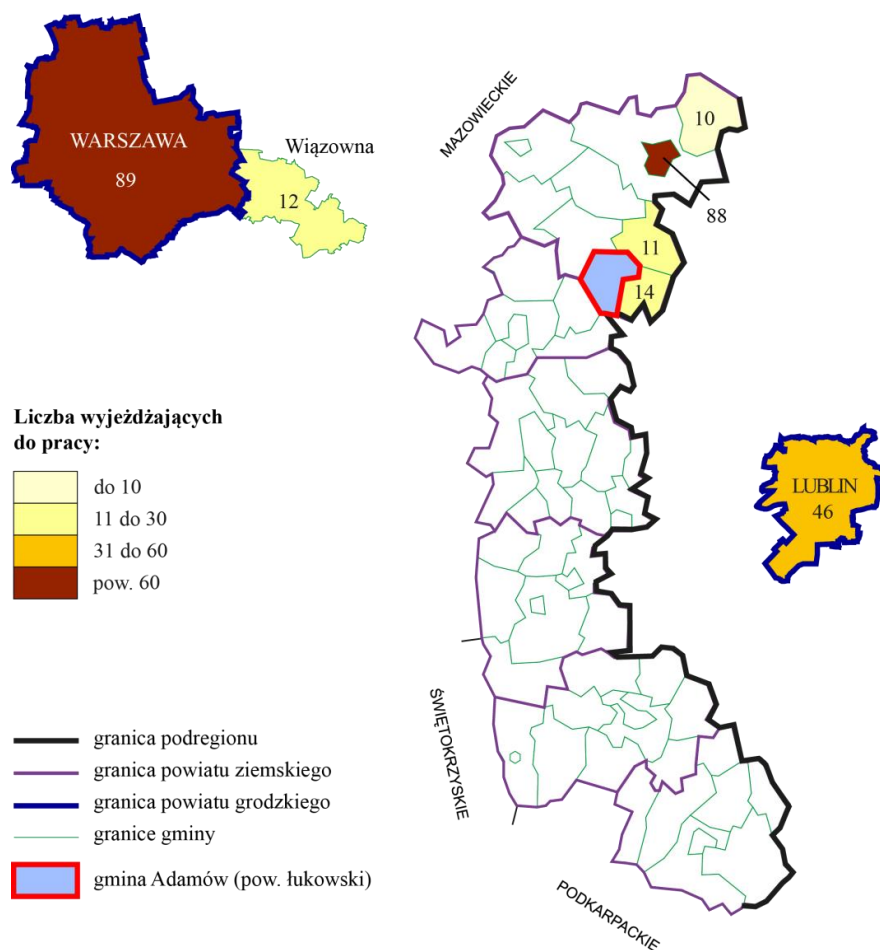


Źródło: opracowanie na podstawie BDL GUS – dane z Powszechnego Spisu Rolnego 2010

4. Migracje zarobkowe

Według Narodowego Spisu Powszechnego, przeprowadzonego w 2011 roku dominującym kierunkiem wyjazdu pracowników najemnych zamieszkałych w gminie Adamów była Warszawa (n=89) oraz miasto Łuków (n=88). Do Lublina dojeżdżało ok. 46 pracowników. Część dojeżdżała także do takich gmin, jak: Serokomla, Wiązowna (woj. mazowieckie), Wojcieszków i Trzebieszów (zob. mapę III.5).

Mapa III.5. Liczba wyjeżdżających z gminy Adamów do pracy w innej miejscowości w 2011 r. (NSP 2011)

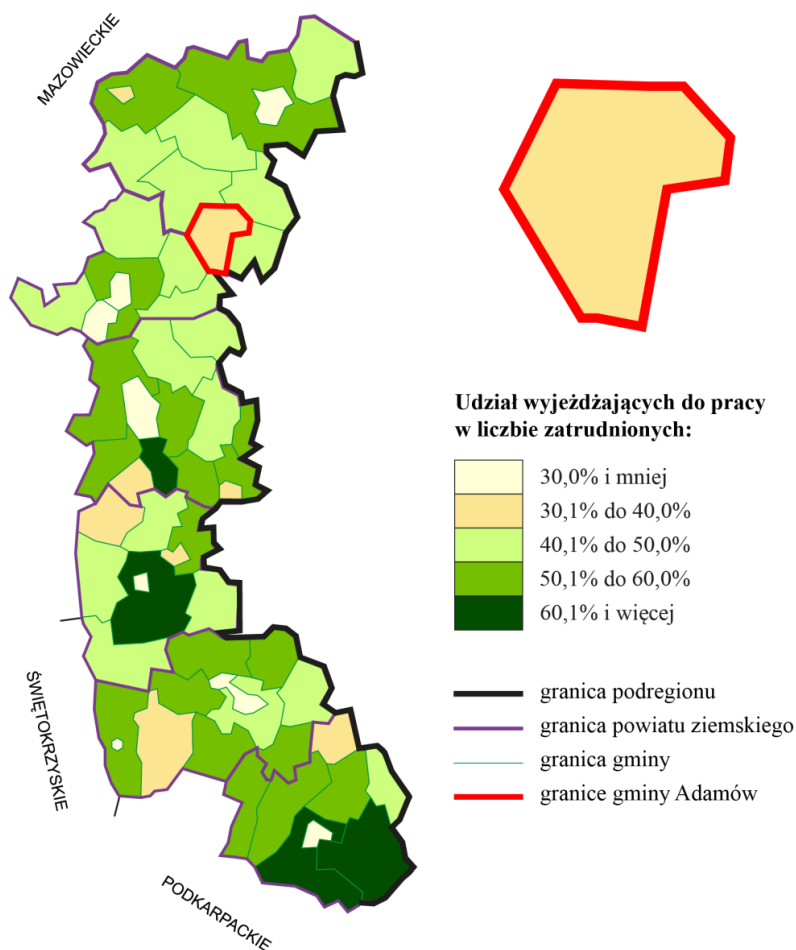


Źródło: Opracowanie na podstawie: *Dojazdy do pracy. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, macierz w excelu oraz BDL GUS 2013

Powiat łukowski, przez względną bliskość odległość od aglomeracji warszawskiej, stwarza korzystne warunki do podejmowania tam pracy. Jednak im gorsze uwarunkowania komunikacyjne, nawet na terenie tego powiatu (możliwość dojazdu do innych miejscowości wynikająca m.in. z likwidowanych połączeń autobusowych), tym bardziej wzrasta wskaźnik bezrobocia i migracji do miejscowości, gdzie znajduje się zatrudnienie lub występuje dobry dojazd do pracy.

Udział wyjeżdżających z gminy Adamów do pracy w innych miejscowościach w liczbie zatrudnionych należy do jednych z niższych w podregionie puławskim. Zjawisko związane z dojazdami do pracy w innej miejscowości jest charakterystyczne przede wszystkim dla gmin położonych blisko większych ośrodków miejskich lub w pobliżu dużych zakładów pracy (Kraśnik, Łuków, Puławy, Dęblin, Ryki, Janów Lubelski, Opole Lubelskie). W przypadku gminy Adamów udział wyjeżdżających do pracy poza gminę w liczbie zatrudnionych kształtuje się na poziomie 30-40% (zob. mapę III.6). W tym kontekście istotnym czynnikiem wzrostu wskaźnika zatrudnienia są warunki komunikacyjne, zwłaszcza komunikacji zbiorowej.

Mapa III.6. Udział wyjeżdżających do pracy w liczbie zatrudnionych w 2011 r.
(NSP 2011) – podregion puławski



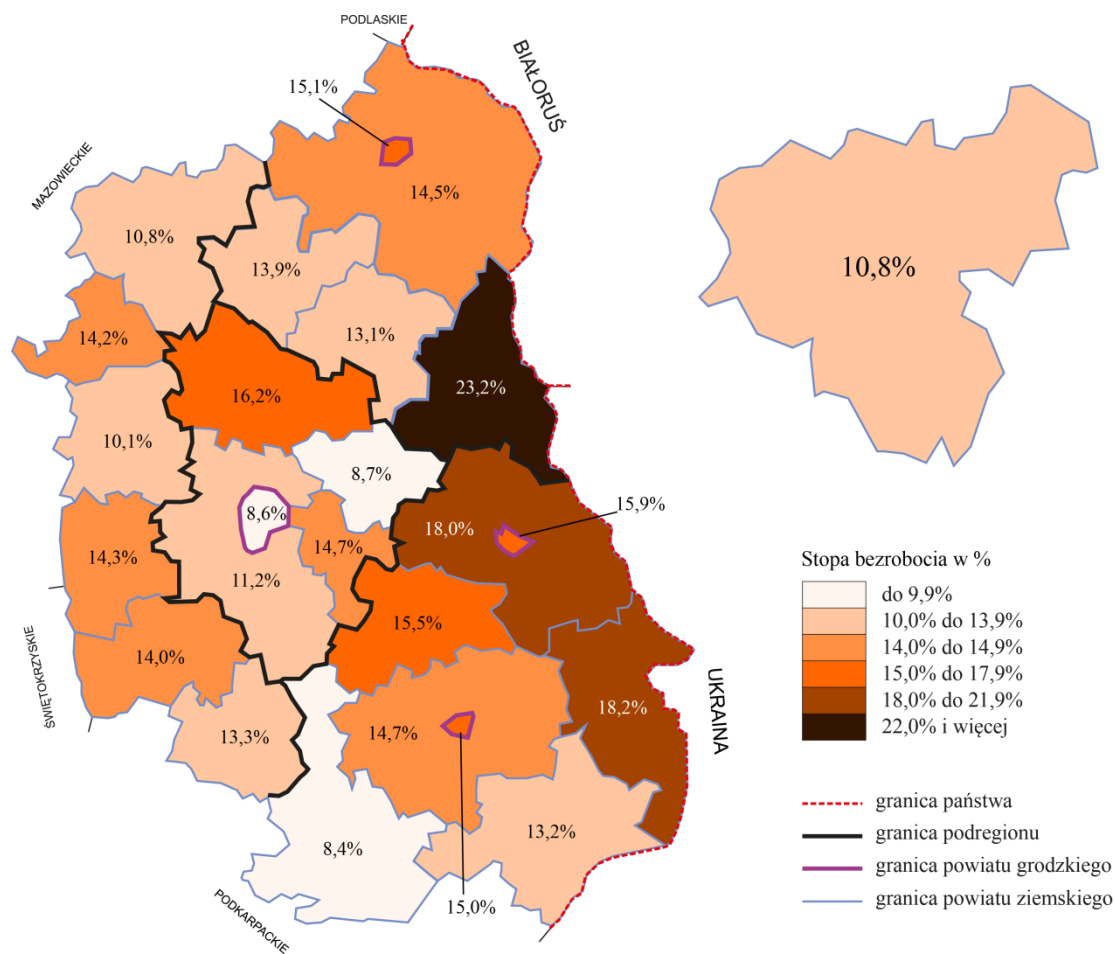
Źródło: Opracowanie na podstawie: *Dojazdy do pracy. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 46 oraz BDL GUS 2013

5. Bezrobocie

W IV kwartale 2014 r. w urzędach pracy województwa lubelskiego zarejestrowanych było 116,8 tys. bezrobotnych, w tym 56,3 tys. kobiet (48,2% ogółu bezrobotnych). Bezrobotni zarejestrowani stanowili 12,7% w liczbie ludności aktywnej zawodowo. Wojewódzki wskaźnik bezrobocia był wyższy o 1,2% od wskaźnika krajowego (11,5%).

Najniższą stopę bezrobocia zarejestrowano w powiecie biłgorajskim – 8,4%, mieście Lublin – 8,6% oraz w powiecie łęczyńskim, a najwyższą w powiecie włodawskim – 23,2%, hrubieszowskim – 18,2% i chełmskim ziemskim – 18,0% (zob. mapę III.7).

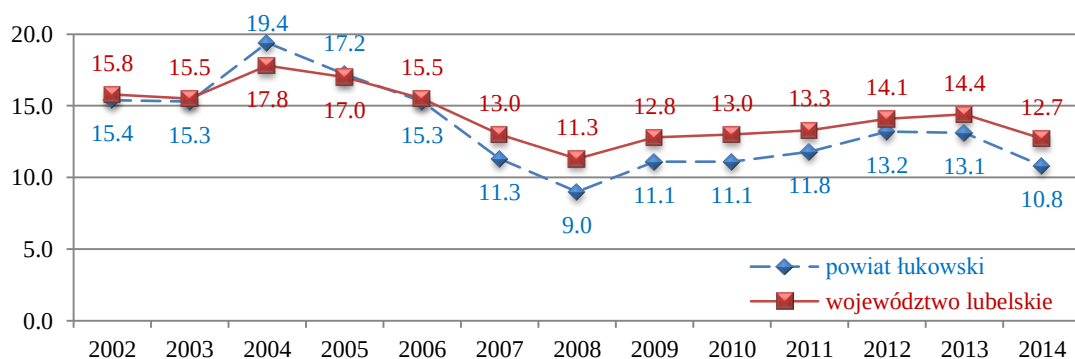
Mapa III.7. Stopa bezrobocia w województwie lubelskim – podział na powiaty (stan na 31 grudnia 2014 r.)



Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP Lublin 2015

W powiecie łukowskim występuje jedna z najniższych stóp bezrobocia w regionie. Na koniec grudnia 2014 roku wynosiła ona 10,8%. Od 2007 roku stopa bezrobocia w tym powiecie była niższa średnio o ok. 1,7% od średniej wojewódzkiej. Wyjątkiem są lata 2012-2013, kiedy ta różnica zmniejszyła się do ok. 0,9% – 1,3% (zob. wykres III.6).

Wykres III.6. Stopa bezrobocia w województwie lubelskim i powiecie łukowskim w latach 2002-2014 (w%)

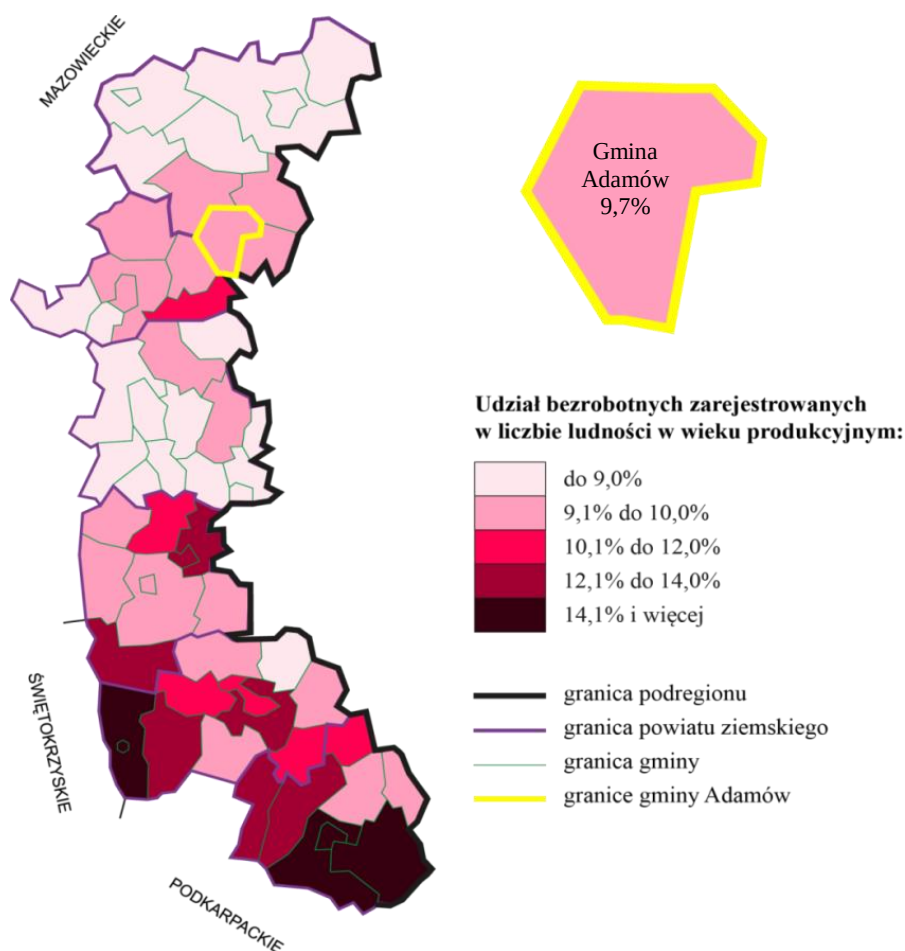


Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP Lublin 2015

Należy jednak podkreślić, iż powyższa statystyka nie uwzględnia dwóch istotnych czynników, mianowicie bezrobocia ukrytego w rolnictwie oraz migracji (szczególnie młodych ludzi). Ten drugi czynnik, zwłaszcza w sytuacji kiedy migrująca część nie wymeldowuje się ze spisu ludności, wpływa na podnoszenie wskaźnika bezrobocia. W przypadku powiatów będących w mniejszej odległości od aglomeracji warszawskiej, gdzie najczęściej poszukiwana jest praca, może wpływać na obniżenie statystyk związanych z poziomem bezrobocia.

Najniższy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym występuje w gminach powiatu łukowskiego oraz puławskiego (zob. mapę III.8).

Mapa III.8. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.)



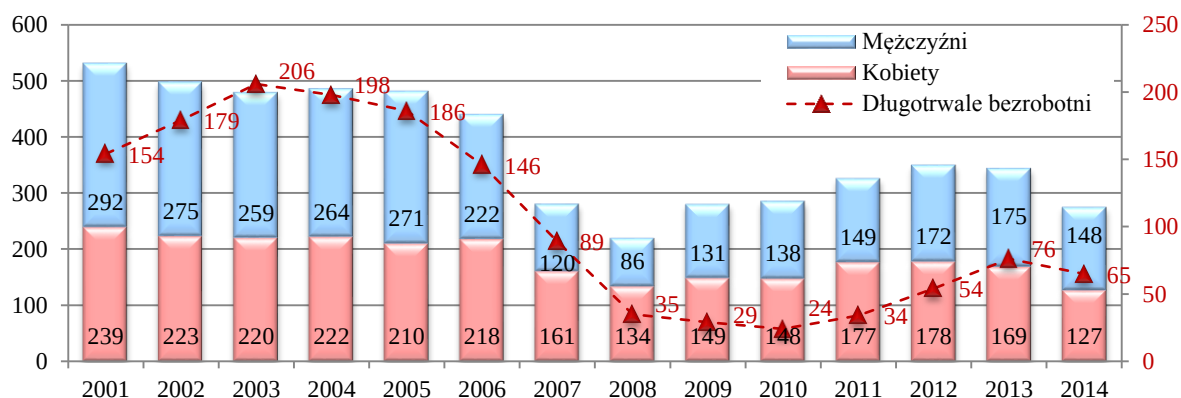
Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Warto zwrócić uwagę, że wzrost bezrobocia w gminach oddalonych od Łukowa może być spowodowany trudnościami komunikacyjnymi, rozwiązaniem mogą być tanie przewozy komunikacji zbiorowej/publicznej. Usługi takie mogłyby być świadczone również dla ościennych i pobliskich gmin.

Analizując liczbę bezrobotnych w gminie Adamów w latach 2001-2014 można wyodrębnić dwa okresy charakterystyczne dla tego zjawiska występującego w gminie. Pierwszy, obejmujący lata 2001-2006, charakteryzuje się wysokim bezrobociem szczególnie wśród mężczyzn, którzy stanowili od 50,5% do nawet 56,3% ogółu bezrobotnych. Znaczną

grupę stanowili również długotrwale bezrobotni (od 29% do nawet 43% ogółu bezrobotnych). Drugi okres, obejmujący lata 2007-2014, charakteryzuje się dużo niższym poziomem bezrobocia wśród mieszkańców gminy Adamów. Przy czym warto zauważyć, że do 2012 roku bezrobocie wśród kobiet było wyższe niż wśród mężczyzn. Widoczny jest również spadek osób długotrwale bezrobotnych do 8% ogółu bezrobotnych w 2010 roku. Jednak w ostatnich 4 latach ich liczba podniosła się do 24% (zob. wykres III.7).

Wykres III.7. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów w latach 2001-2014 – podział na płeć oraz długotrwale bezrobotni

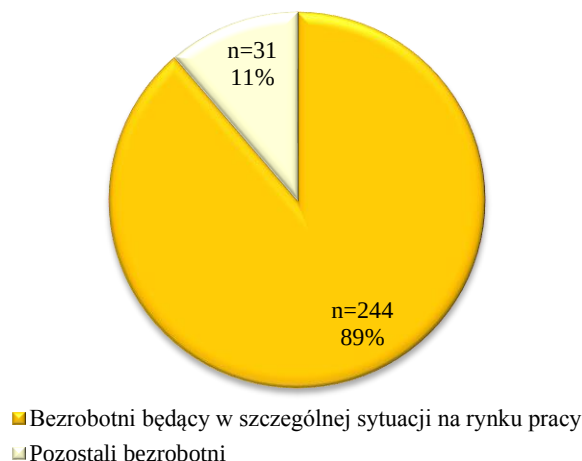


Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP Lublin 2015

Czynnikami, które miały wpływ na wzrost zatrudnienia w połowie lat poprzedniej dekady był rozwój polityki społecznej ze szczególnym akcentem na politykę oświatową. Zatrudnialność zwiększyła się m.in. dzięki realizacji kilku projektów PO KL. W tym okresie wzrosła również aktywność mieszkańców w podejmowaniu nowych inicjatyw, w tym także gospodarczych. Ponadto wzrosła atrakcyjność inwestycyjna gminy.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku liczba bezrobotnych w gminie Adamów wynosiła 275 osób (w tym 127 kobiet, co stanowi 46% wszystkich bezrobotnych). Blisko 90% z nich (n=244), to osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy (zob. wykres III.8): głównie długotrwale bezrobotni, charakteryzujący się niskim poziomem wykształcenia, brakiem kwalifikacji, bądź doświadczenia zawodowego, osoby do 25 lub powyżej 50 roku życia oraz matki, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka.

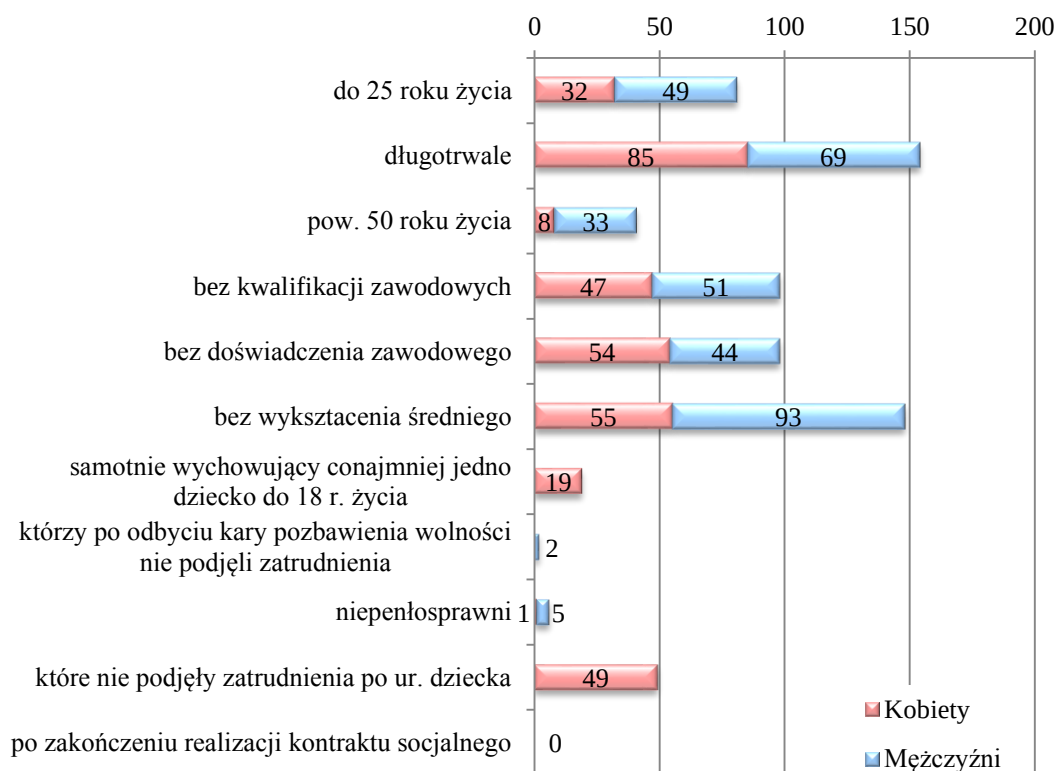
Wykres III.8. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów (n=275)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Największą grupę stanowią osoby znajdujące się długi czas poza rynkiem pracy (n=154). Dotyczy to przede wszystkim kobiet (55,2% z grupy kobiet). Drugą, równie liczną kategorią bezrobotnych, będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy stanowią osoby bez wykształcenia średniego, głównie mężczyźni (62,8% z grupy mężczyzn). Kolejne grupy osób defaworyzowanych na rynku pracy, to bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych (n=98), doświadczenia zawodowego (n=98) oraz osoby do 25 roku życia (n=81). Warto ponadto zauważyć, że bezrobocie dotyka również kobiety, które po urodzeniu dziecka nie podjęły zatrudnienia (n=49) lub też samotnie wychowują co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia (n=19). W przypadku mężczyzn większe bezrobocie jest wśród osób powyżej 50 roku życia (n=33) i tych z wykształceniem niższym niż średnie (n=93) (zob. wykres III.8).

Wykres III.9. Bezrobotni w gminie Adamów będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=244)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Powyższy wykres ujawnia potrzebę podjęcia działań na rzecz rozwoju systemu oświaty (a przynajmniej dostępu do tego rodzaju usług) w zakresie placówek kształcenia ustawicznego, kształcenia praktycznego oraz doksztalcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiających uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych (art. 2 pkt. 3a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty³⁸). Mieszczący się na terenie gminy zespół szkół stwarza w tym zakresie możliwości świadczenia usług na rzecz sąsiednich gmin (w tym zakresie mogłoby to stanowić również szansę pozyskiwania środków unijnych).

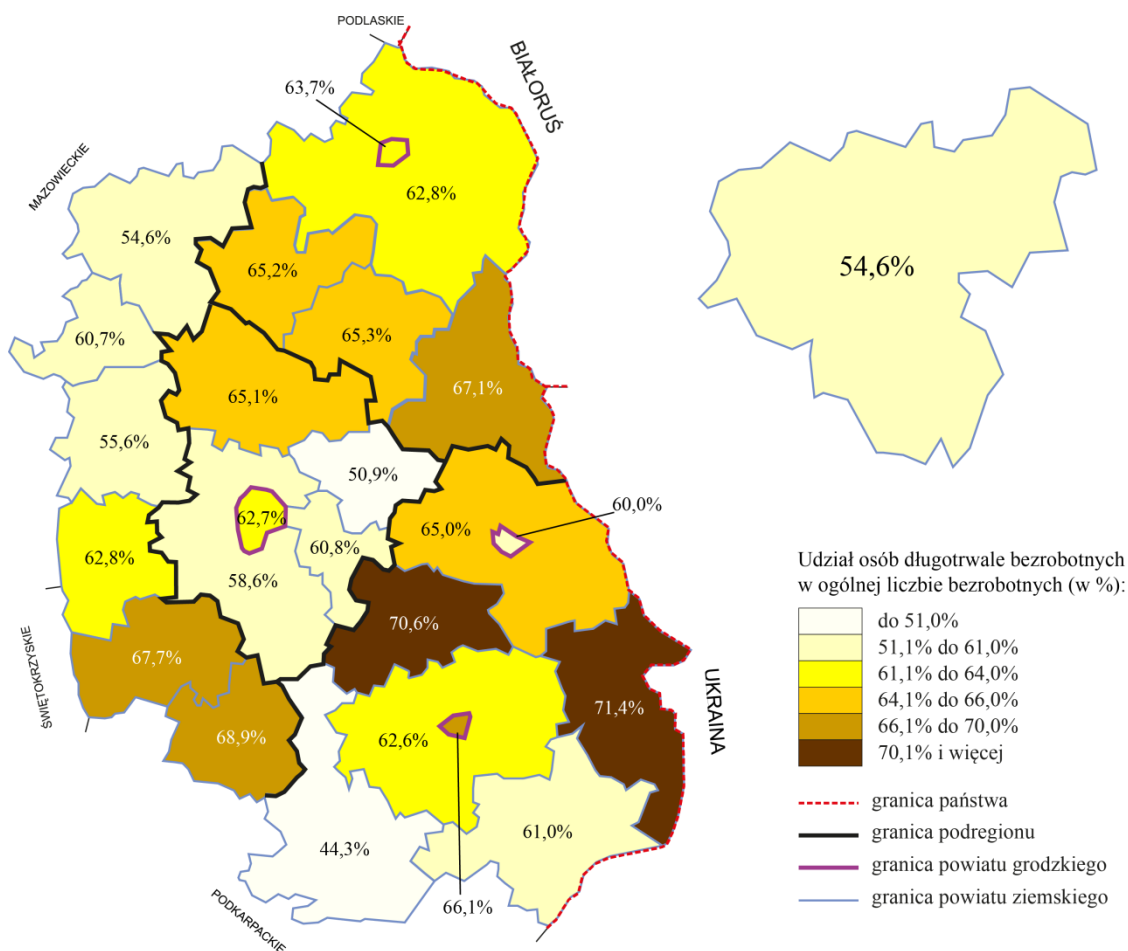
Jesienią 2015 roku zostały zainicjowane prace zmierzające do utworzenia na terenie gminy uniwersytetu ludowego jako placówki kształcenia dorosłych. Wójt gminy doprowadził do włączenia tworzonego Uniwersytetu w gminie Adamów do zawiązanej wiosną 2016 roku

³⁸ Dz. U. z 1991 nr 95 poz. 425.

Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych. Zapisy dotyczące gminy Adamów i tworzonego Uniwersytetu Ludowego, jako jednego z modelowych rozwiązań rozwoju tego typu jednostek oświatowych, znalazły się w dokumencie „Założenia do Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych”³⁹, przygotowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W powiecie łukowskim występuje relatywnie niski udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w porównaniu do innych powiatów województwa lubelskiego (w kategoriach bezwzględnych jest to jednak bardzo wysoki współczynnik). Największy odsetek długotrwale bezrobotnych występuje w powiecie hrubieszowskim (71,4%) i krasnostawskim (70,6%), a najniższy w powiecie biłgorajskim (44,3%) i łęczyńskim (50,9%). W powiecie łukowskim długotrwale bezrobotni stanowią 54,6% wszystkich bezrobotnych (zob. mapę III.9).

Mapa III.9. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych według stanu na dzień 31 grudnia 2014 r.

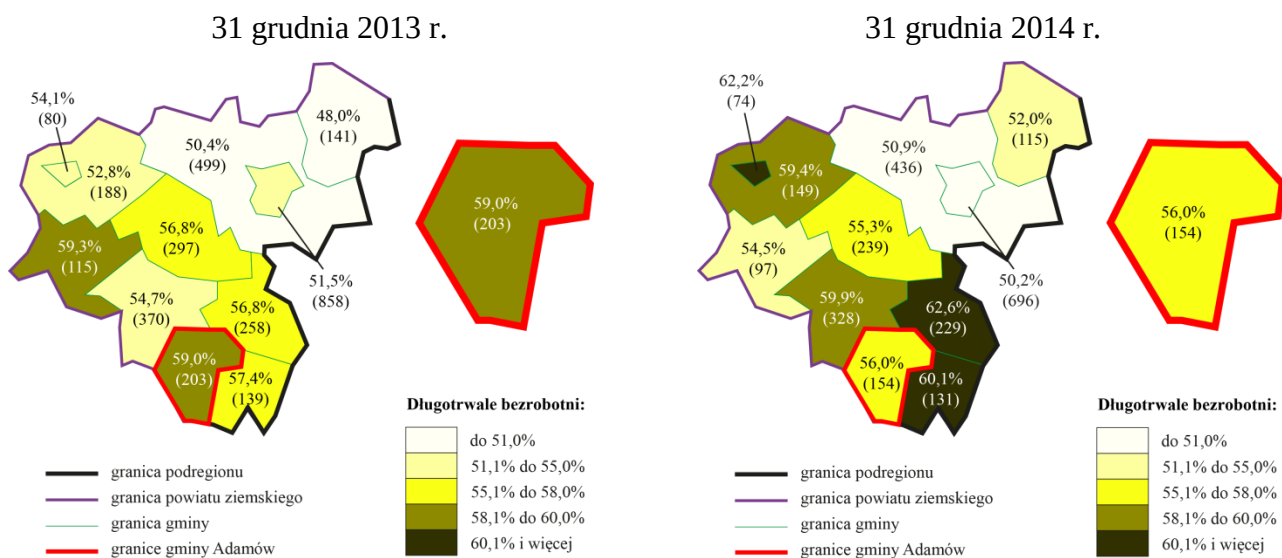


Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP 2015

³⁹ A. Juros, *Założenia do Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych*, Lublin 2016 (opracowanie dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego).

Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku, największy odsetek osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych występuje w gminie miejskiej Stoczek Łukowski (62,2%), Wojcieszowie (62,2%) oraz Serokomli (60,1%) (zob. mapy 10-11).

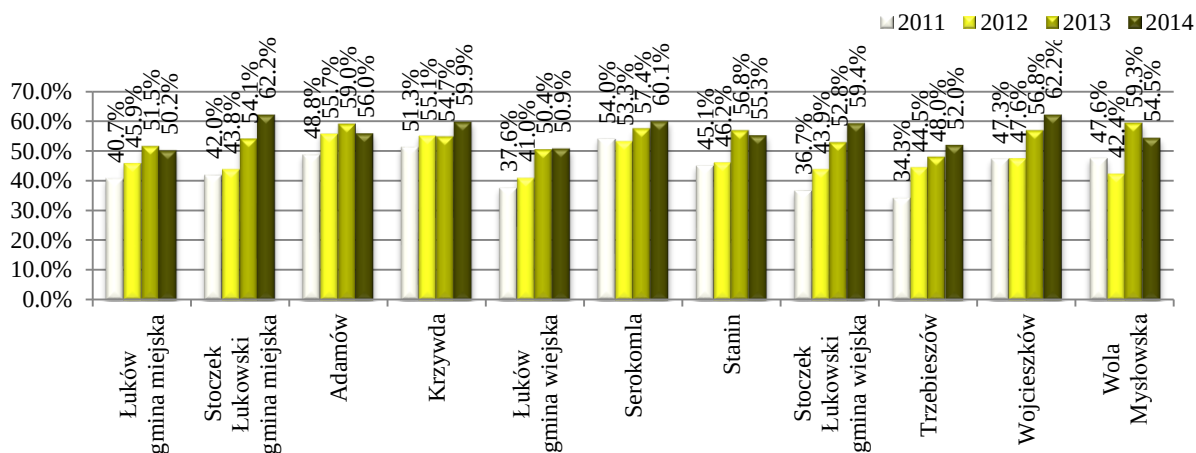
Mapa III.10-11. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:



Źródło: opracowanie na podstawie danych PUP Łuków 2015

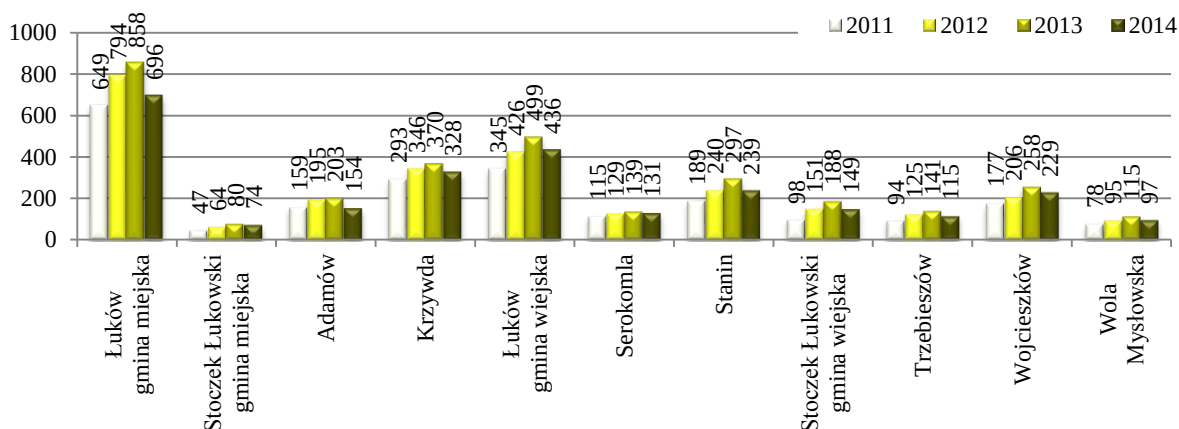
W latach 2011-2014 niemal we wszystkich gminach powiatu łukowskiego wzrastał udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych. Spadek w stosunku do 2013 roku odnotowano tylko w takich gminach, jak Wola Mysłowska (o 4,8%), Adamów (o 3,0%), Stanin (o 1,5%) oraz miasto Łuków (o 1,3%) (zob. wykresy III.10-11). Spadek w dwóch pierwszych gminach można tłumaczyć działaniami podejmowanymi m.in. w zakresie ekonomii społecznej (utworzenie spółdzielni socjalnych, KIS).

Wykres III.10. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

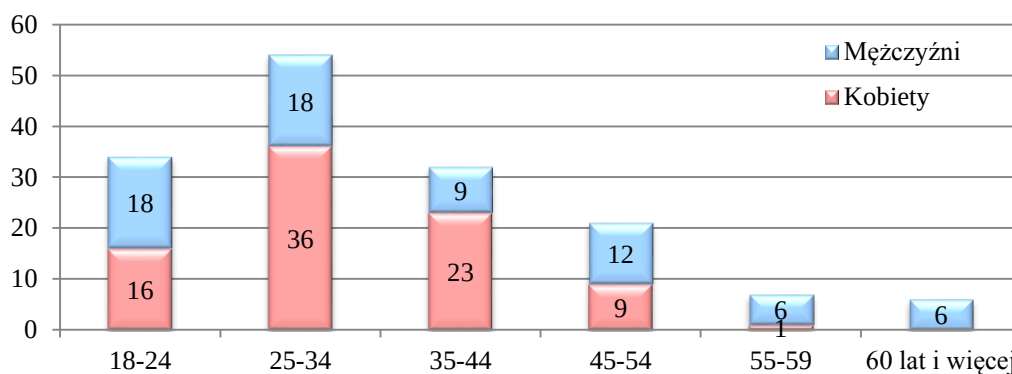
Wykres III.11. Liczba osób długotrwale bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Długotrwale bezrobocie w gminie Adamów występuje głównie wśród osób młodych, będących w wieku produkcyjnym mobilnym. Natomiast w grupach wiekowych 25-34 oraz 35-44 i jest ono wyższe w grupie kobiet (zob. wykres III.12).

Wykres III.12. Liczba długotrwale bezrobotnych w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=154)

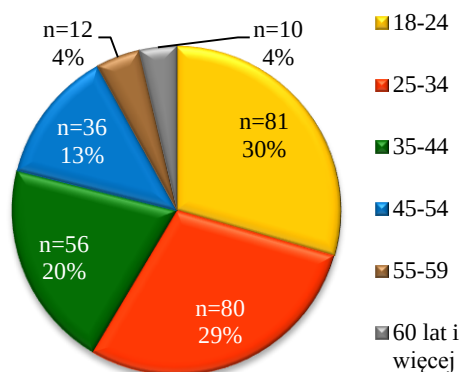


Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

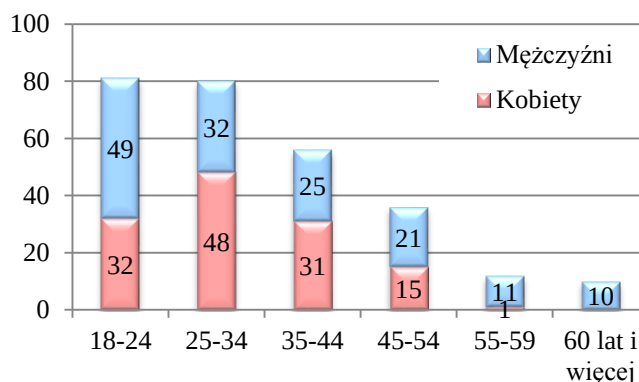
Blisko 60% wszystkich bezrobotnych w gminie Adamów stanowią osoby młode do 34 roku życia, w tym 30% to osoby młode w wieku od 18 do 24 lat (zob. wykresy III.13-14).

Zdecydowanie wyższy poziom bezrobocia wśród mężczyzn widoczny jest w kategorii wiekowej 18-24 lat (60,5%) oraz 45-54 lat (58,3%). W kategoriach wiekowych od 25 do 44 lat wyższe bezrobocie występuje głównie wśród kobiet (34-44 lat – 60%; 35-44 lat – 55,4%). W przypadku młodych mężczyzn wyższe bezrobocie wynika z niższych aspiracji edukacyjnych mężczyzn w porównaniu do kobiet. Natomiast wyższe wykształcenie kobiet utrudnia im w kolejnych okresach życia (25-34 i 35-44 lat) znalezienie pracy adekwatnej do ich poziomu przygotowania edukacyjnego.

Wykres III.13. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



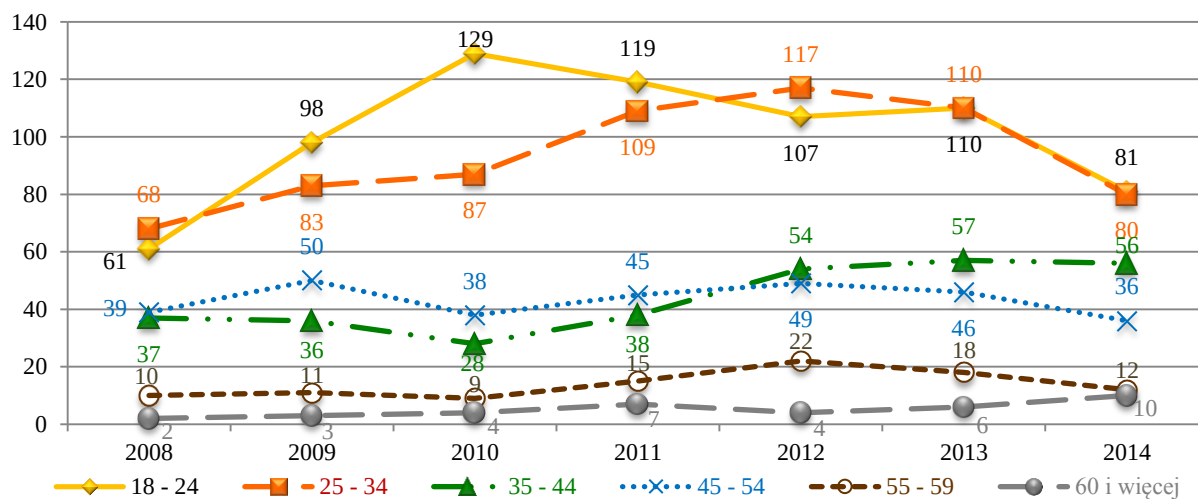
Wykres III.14. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

W 2014 roku liczba bezrobotnych do 34 roku życia obniżyła się o ok. 27% w stosunku do lat 2011-2013, natomiast wzrosła liczba bezrobotnych w wieku 35-44 oraz 60 lat i więcej (zob. wykres III.15).

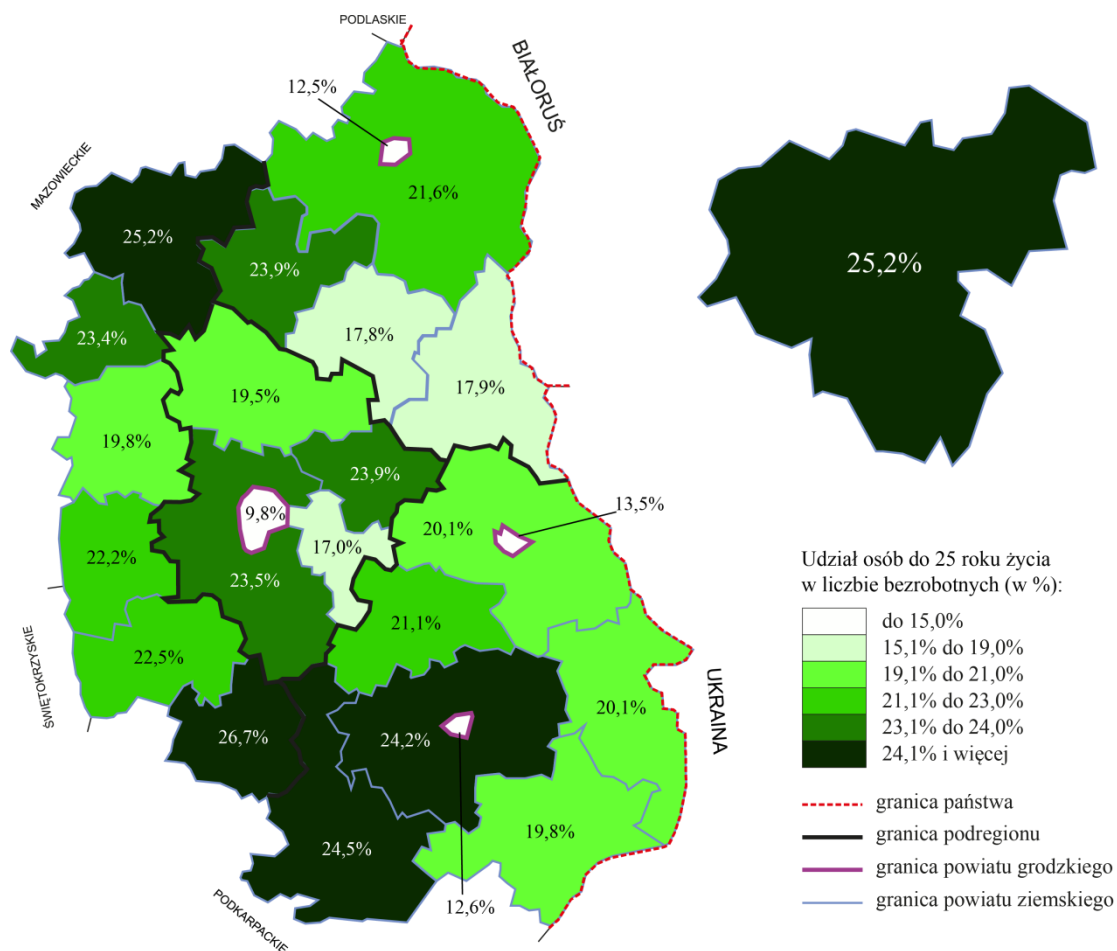
Wykres III.15. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według grup wiekowych w latach 2008-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

W województwie lubelskim najwyższy poziom bezrobocia wśród młodzieży do 25 roku życia widoczny jest przede wszystkim w takich powiatach, jak: janowski (26,7% wszystkich bezrobotnych w tym powiecie), łukowski (25,2%), biłgorajski (24,5%) i chełmski ziemski (24,2%) (zob. mapę III.12).

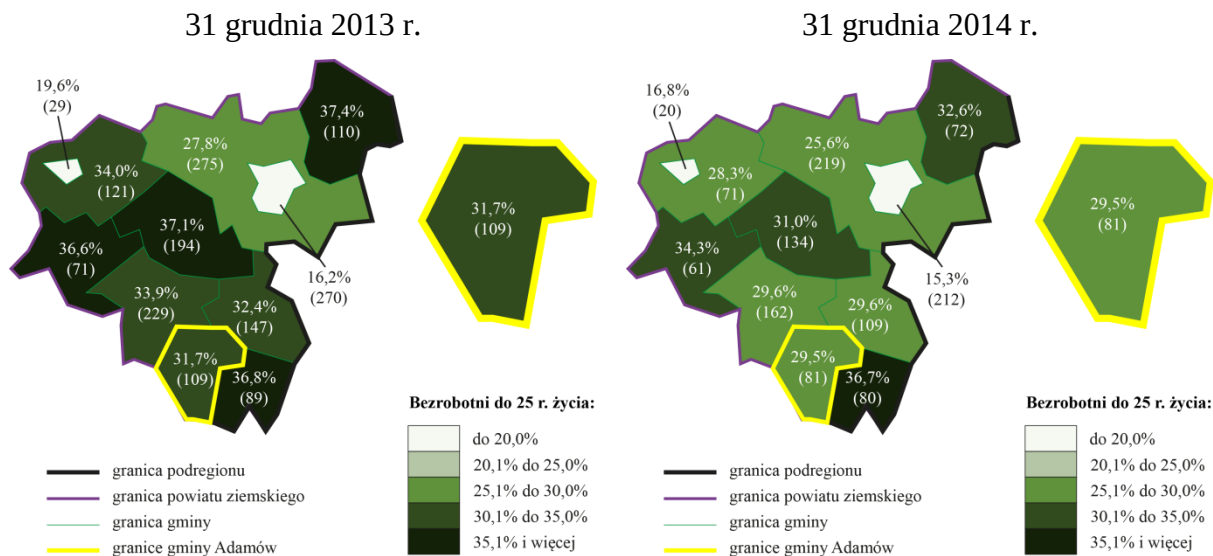
Mapa III.12. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie lubelskim według stanu na dzień 31 grudnia 2014 r.



Źródło: opracowanie na podstawie danych WUP 2015

W powiecie łukowskim duży odsetek bezrobotnych do 25 roku życia występuje przede wszystkim na obszarach wiejskich. W miastach jest on blisko dwukrotnie niższy niż na wsiach. Według stanu na dzień 31 grudnia 2014 roku najniższe bezrobocie wśród młodzieży do 25 roku życia występowało w mieście Łuków (15,3%) i Stoczek Łukowski (16,8%). Największy odsetek młodych bezrobotnych był w gminie Serokomla (36,7%), a także w Woli Mysłowskiej (34,3%), Trzebieszowie (32,6%) i Staninie (31,0%). W gminie Adamów stanowili oni 29,5% wszystkich bezrobotnych. We wszystkich gminach zaobserwowano spadek młodych bezrobotnych w stosunku do 2013 roku (zob. mapę III.13-14 oraz wykresy III.16-17).

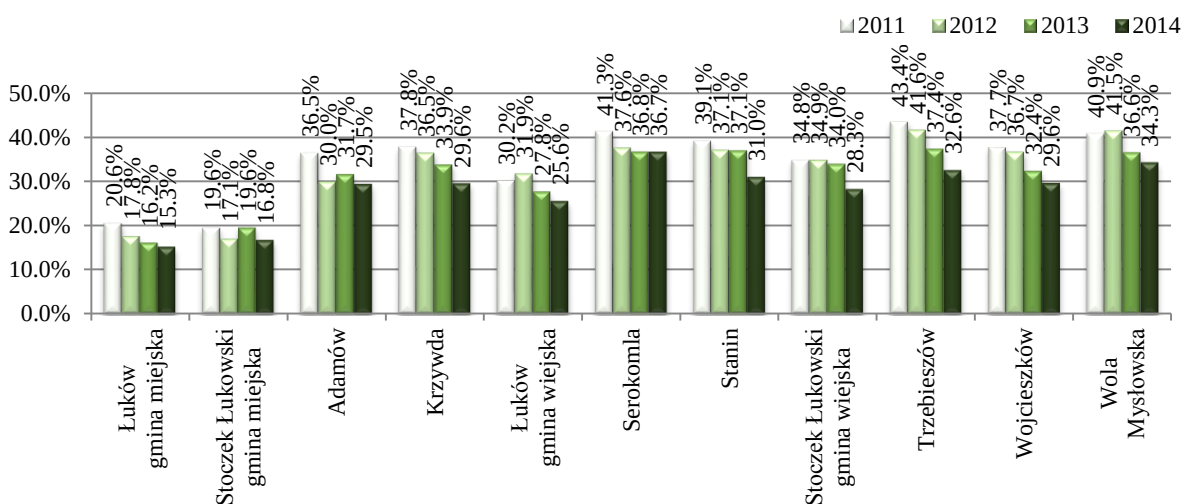
Mapa III.13-14. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:



Źródło: opracowanie na podstawie danych PUP Łuków 2015

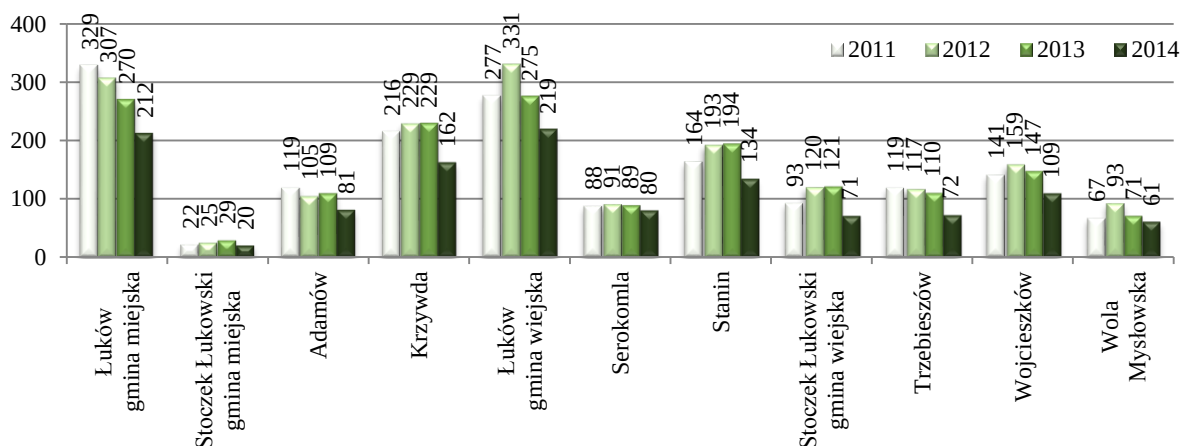
Analizując dynamikę bezrobocia wśród młodych do 25 roku życia w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014 można zauważyć, że ich liczba z roku na rok systematycznie obniża się. Z jednej strony jest to spowodowane przesuwaniem się wyzów demograficznych (II fala wyżu demograficznego, obejmująca roczniki 20-34), z drugiej – wysokim poziomem migracji młodych do dużych ośrodków miejskich lub za granicę, w poszukiwaniu lepszej pracy (zob. wykresy III.16-17).

Wykres III.16. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

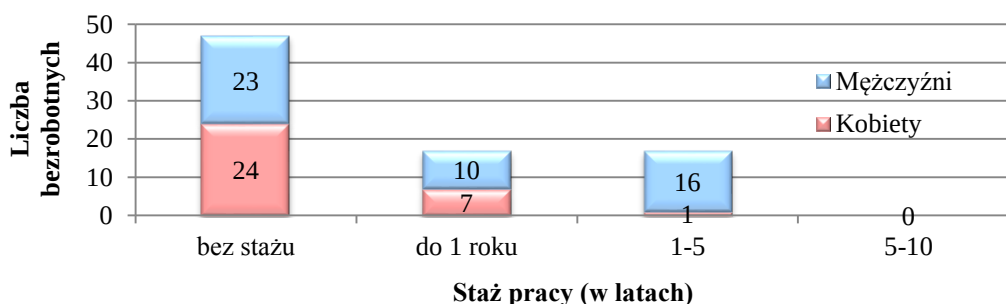
Wykres III.17. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

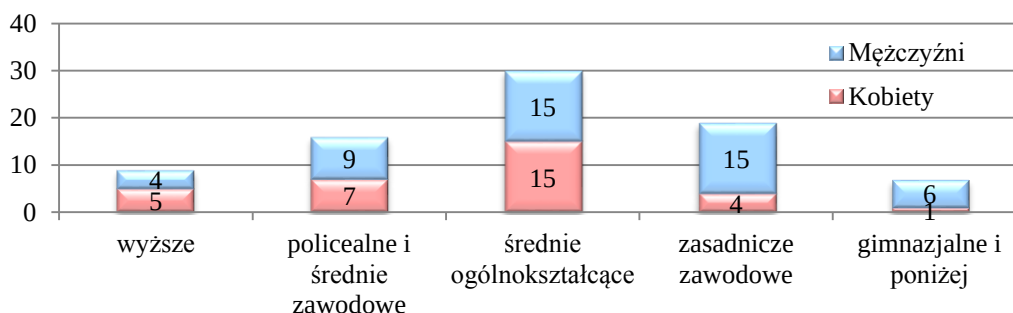
Bezrobotni do 25 roku życia w gminie Adamów to przede wszystkim osoby bez stażu pracy (zob. wykres III.18), z wykształceniem średnim ogólnokształcącym lub zasadniczym zawodowym, głównie mężczyźni (zob. wykres III.19).

Wykres III.18. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminie Adamów według płci i stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=81)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

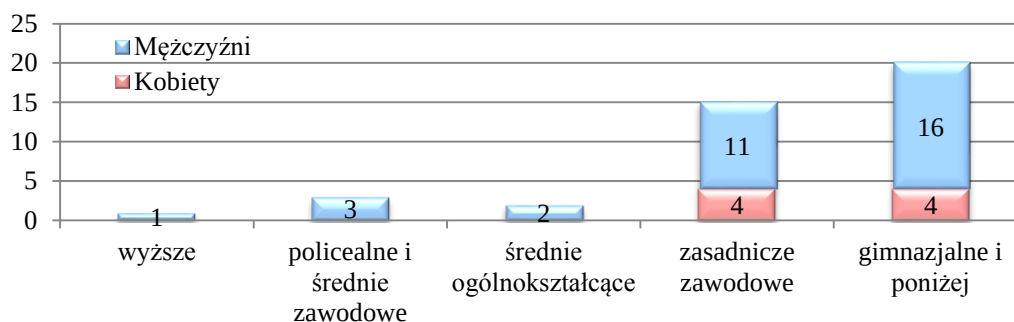
Wykres III.19. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=81)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Najmniej bezrobotnych jest wśród osób po 55 roku życia. Przy czym warto zauważyć, że bezrobocie w tych kategoriach wiekowych występuje niemal wyłącznie wśród mężczyzn (zob. wykres III.20), szczególnie wśród tych, którzy mają wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe.

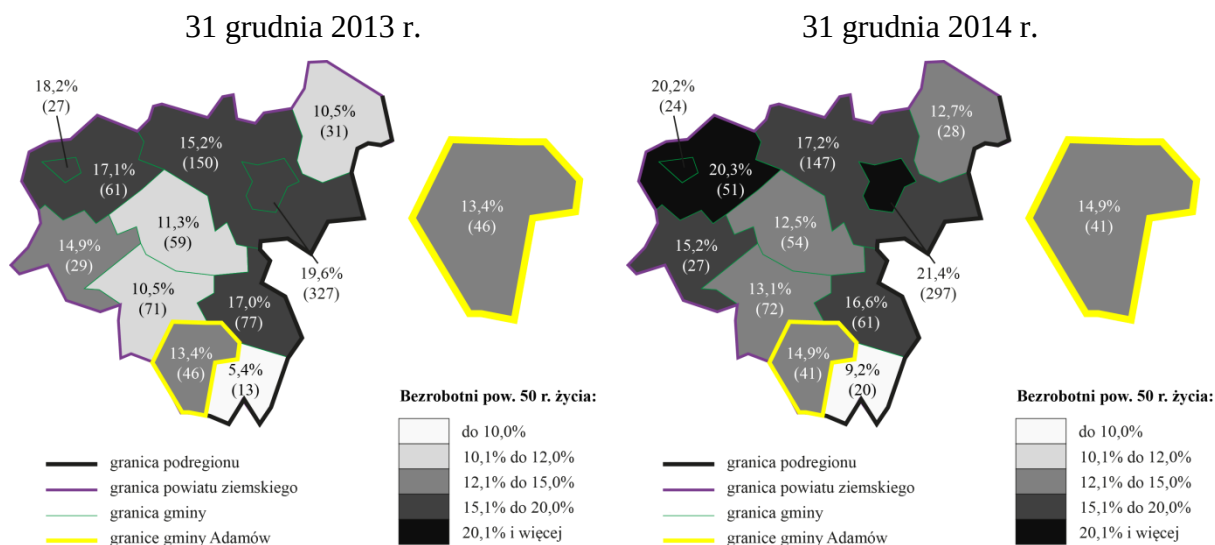
Wykres III.20. Liczba bezrobotnych powyżej 50 roku życia w gminie Adamów według płci – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=41)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Niepokojącym zjawiskiem jest wzrost udziału bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych obserwowany w latach 2011-2014 praktycznie we wszystkich gminach powiatu łukowskiego (zob. mapy III.15-16 oraz wykresy III.21-22).

Mapa III.15-16. Udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:

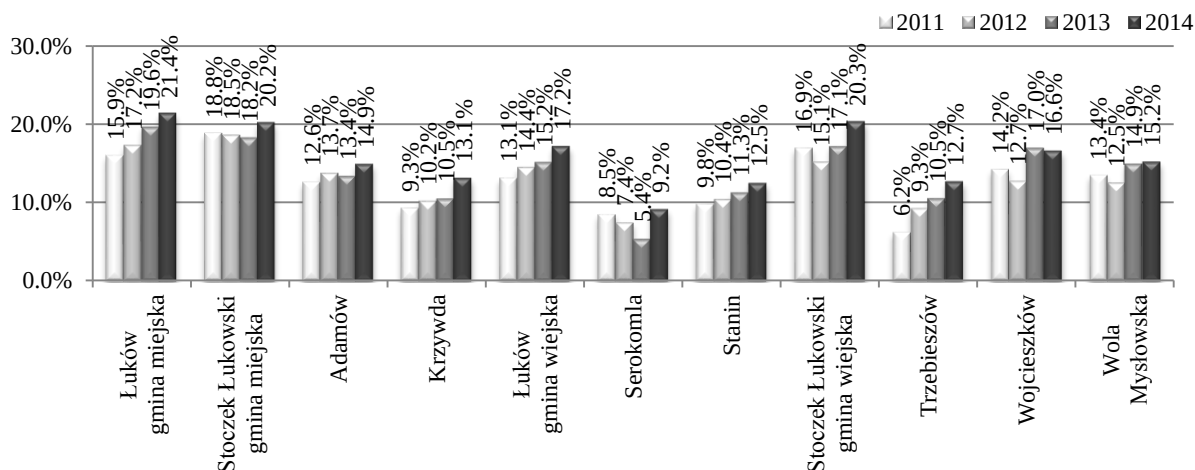


Źródło: opracowanie na podstawie danych PUP Łuków 2015

Przyczyną tego zjawiska jest m.in. przesuwanie się wyżów demograficznych (I fala wyżu demograficznego, obejmująca roczniki 50-64 lat). W najbliższych latach należy się spodziewać wzrostu liczby bezrobotnych powyżej 50 roku życia, co będzie wiązało się z podjęciem działań zmierzających do przeciwdziałania bezrobociu w tej grupie wiekowej.

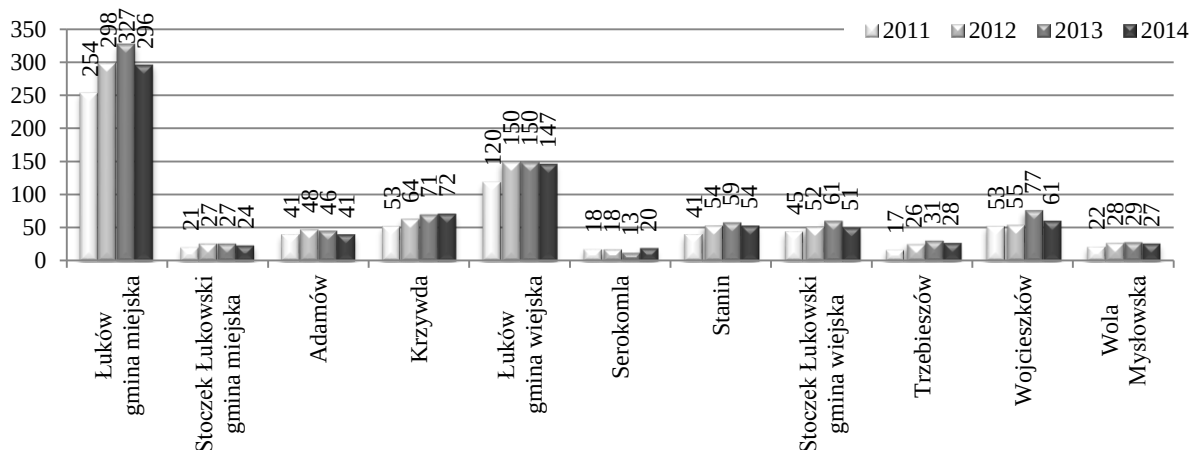
II fala wyżu demograficznego, według prognoz GUS, będzie wchodzić w wiek emerytalny w okolicach 2050 roku. Problem z bezrobociem osób po 50 roku życia może się zatem nasilić w okolicach 2040 roku.

Wykres III.21. Udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

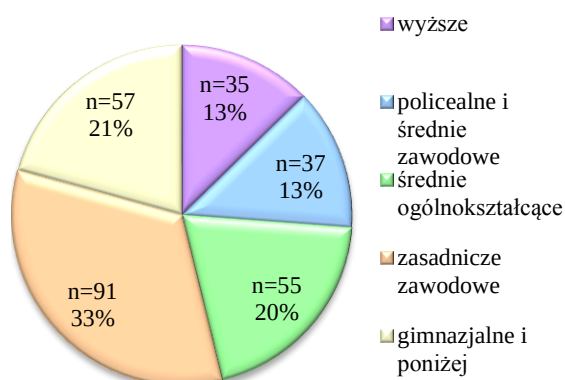
Wykres III.22. Liczba bezrobotnych powyżej 50 roku życia w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014



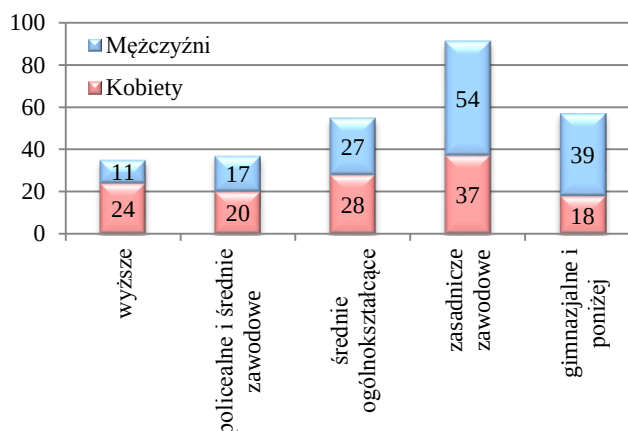
Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Analizując sytuację osób bezrobotnych w gminie Adamów pod względem poziomu wykształcenia można zauważyć, że najwięcej jest bezrobotnych z wykształceniem zasadniczym zawodowym ($n=91$) i niższym ($n=57$). Dotyczy to szczególnie mężczyzn, którzy stanowią 62,8% ($n=93$) osób bez wykształcenia średniego. Bezrobotni z wykształceniem średnim lub wyższym, to przede wszystkim kobiety, co potwierdzają wcześniej sformułowane wnioski (zob. wykres III.24).

Wykres III.23. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



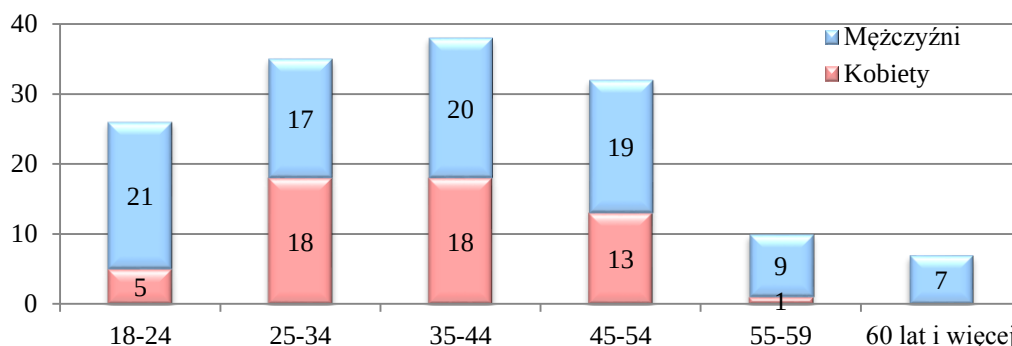
Wykres III.24. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Bezrobotni bez wykształcenia średniego to także osoby (głównie mężczyźni) w wieku produkcyjnym (do 54 roku życia), przeważnie mobilnym (zdolne do zmiany stanowiska, miejsca pracy lub ewentualnego przekwalifikowania się)⁴⁰ (zob. wykres III.25).

Wykres III.25. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów bez wykształcenia średniego według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=148)

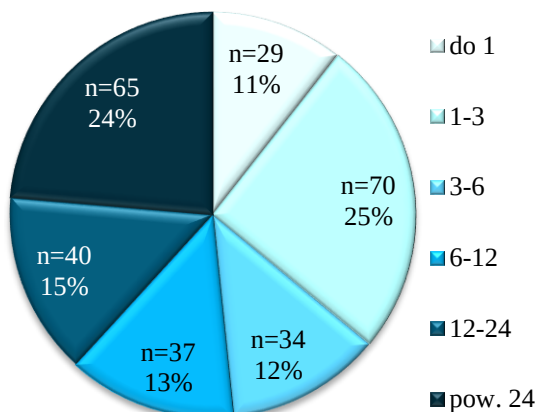


Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

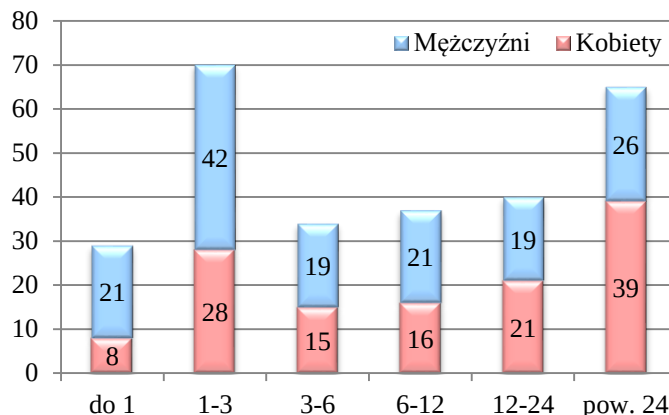
W grupie bezrobotnych największą część stanowią osoby pozostające bez pracy od 1 do 3 miesięcy oraz długotrwale bezrobotni. Osoby bezrobotne krócej niż rok to przede wszystkim mężczyźni. Natomiast kobiety znacznie częściej są bezrobotne dłużej aniżeli rok. Kobiety stanowią 60% osób, będących bez pracy dłużej niż 24 miesiące (zob. wykresy III.26-27).

⁴⁰ Wiek mobilny – to „przedział wiekowy zawierający się w wieku produkcyjnym i obejmujący osoby, które są zdolne do zmiany stanowiska, miejsca pracy lub ewentualnego przekwalifikowania się. Wiek mobilny określa się zazwyczaj jako przedział między 18 a 44 rokiem życia niezależnie od płci”. – *Wiek mobilny*, Pojęcie stosowane w badaniach statystycznych statystyki publicznej, http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.107 [dostęp: 25.02.2015].

Wykres III.26. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według czasu pozostawania bez pracy (w miesiącach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



Wykres III.27. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i czasu pozostawania bez pracy (w miesiącach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)

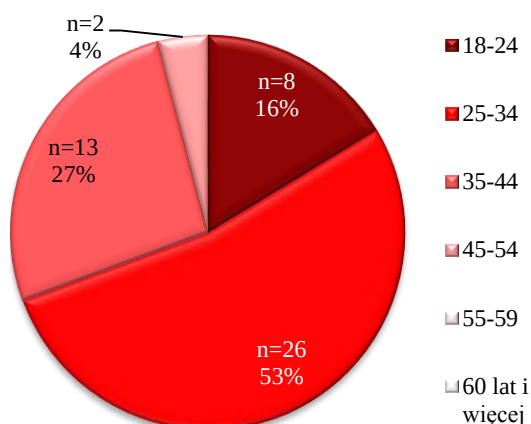


Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

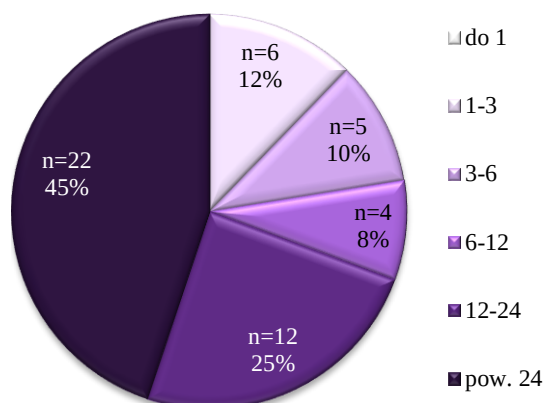
Wysokie bezrobocie wśród młodych kobiet dotyczy prawdopodobnie matek, które po urodzeniu dziecka zrezygnowały lub odłożyły na jakiś czas karierę zawodową. Analiza danych PUP w Łukowie pokazuje bowiem, że najwięcej bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka jest właśnie w wieku 25-34 lat (n=26) oraz 35-34 lat. Kolejne wykresy potwierdzają, że są to kobiety, które już od dłuższego czasu pozostają bez zatrudnienia. Ponad połowa z nich ma wykształcenie zasadnicze zawodowe lub niższe (zob. wykresy III.28-30).

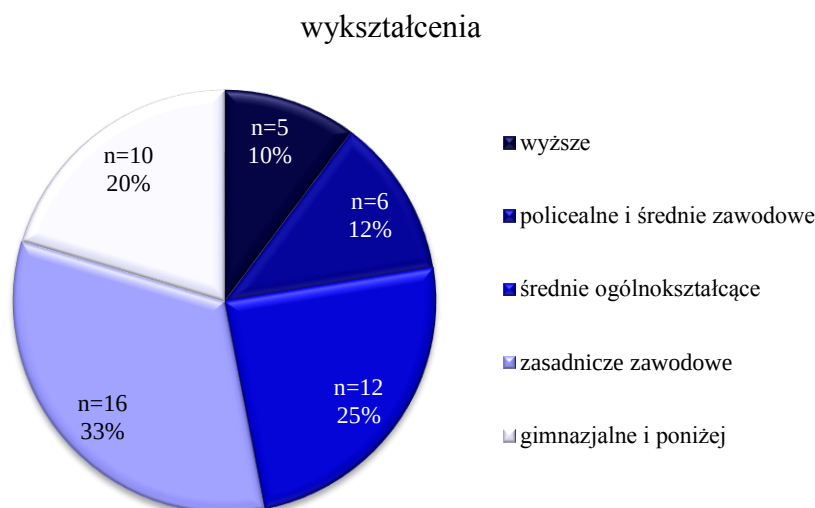
Wykresy III.28-30. Liczba bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w gminie Adamów, stan z 31 grudnia 2014 roku (n=49) – podział według:

grup wiekowych



czasu pozostawania bez pracy





Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

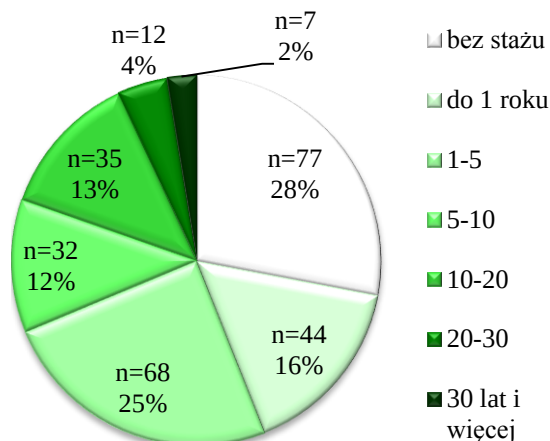
W tej grupie pomocne mogą być m.in. programy ułatwiające pracownikom godzenie pracy z obowiązkami rodzicielskimi.

Pogarszające się wskaźniki zawieranych małżeństw i stabilności rodziny powodują, że wskaźniki migracyjne kobiet, zwłaszcza tych o wyższym poziomie kwalifikacji, będą wzrastały. W gminie Adamów pozostaną te o niższym poziomie wykształcenia i niższych kwalifikacjach zawodowych, czemu często towarzyszy wczesne, samotne macierzyństwo. Już obecnie w wielu regionach województwa lubelskiego obserwowany jest deficyt kobiet w wieku rozrodczym⁴¹. Pogarszają się również możliwości znalezienia żony przez mężczyzn samotnie prowadzących gospodarstwa rolne. Taka sytuacja w kontekście rolniczego charakteru gminy jest niekorzystna.

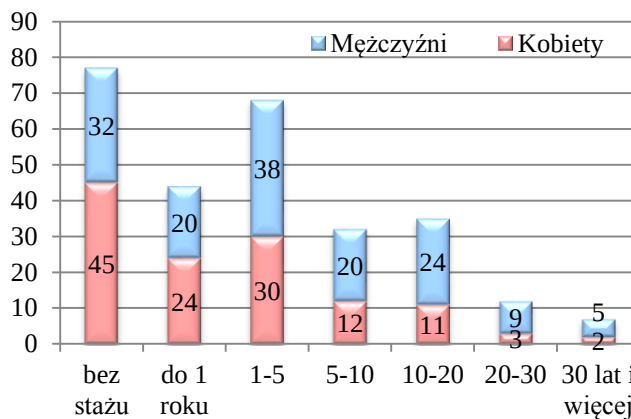
Brak doświadczenia zawodowego ma istotny wpływ na skalę zjawiska bezrobocia w gminie Adamów. Bezrobocie dotyka przede wszystkim osoby bez stażu pracy i tych, u których jest on krótki (do 5 lat). Im większy staż pracy, tym mniejszy poziom bezrobocia (zob. wykresy III.31-32). Przy czym warto zauważyć, że reguła ta w mniejszym stopniu odnosi się do mężczyzn (zob. wykres III.32).

⁴¹ Wiek rozrodczy – „wiek, w którym kobieta zdolna jest (biologicznie) do urodzenia dziecka. W praktyce statystycznej GUS, jako wiek rozrodczy (dla umiarkowanej strefy klimatycznej, w jakiej znajduje się Polska) przyjmuje się wiek 15-49 lat”. – *Wiek rozrodczy*, http://old.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-1729.htm [dostęp: 25.02.2015].

Wykres III.31. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



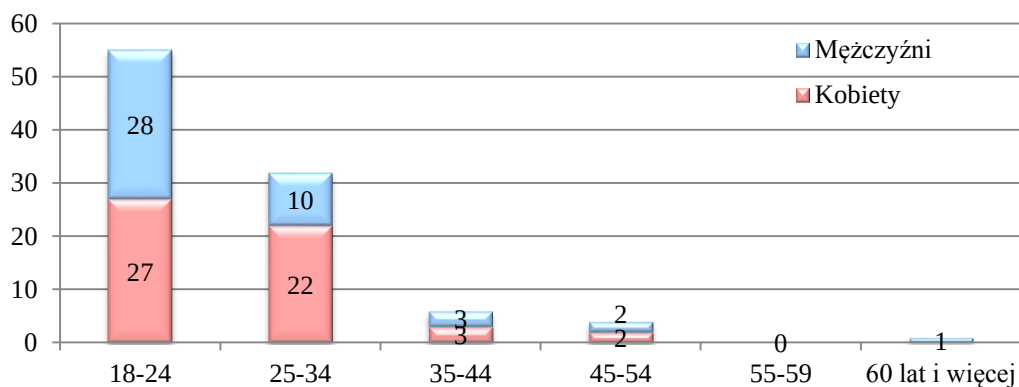
Wykres III.32. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Brak doświadczenia zawodowego w całej grupie bezrobotnych dotyczy 98 osób (40,2% wszystkich bezrobotnych). W zdecydowanej większości są nimi młodzi ludzie do 34 roku życia (stanowią oni 88,8% bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego), częściej kobiet (n=54), niż mężczyzn (n=44) (zob. wykres III.33).

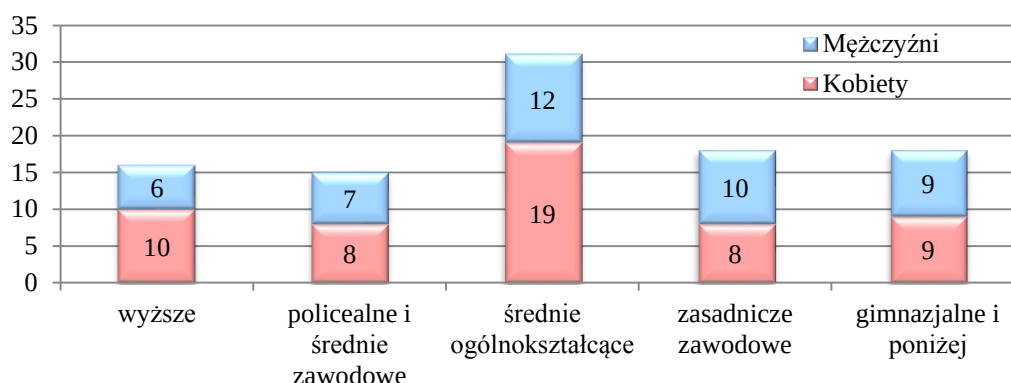
Wykres III.33. Liczba bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=98)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Bezrobotni bez doświadczenia zawodowego to także osoby głównie ze średnim wykształceniem (stanowią oni 31,6% bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego) lub niższym, rzadziej wyższym lub policealnym i średnim zawodowym (zob. wykres III.34).

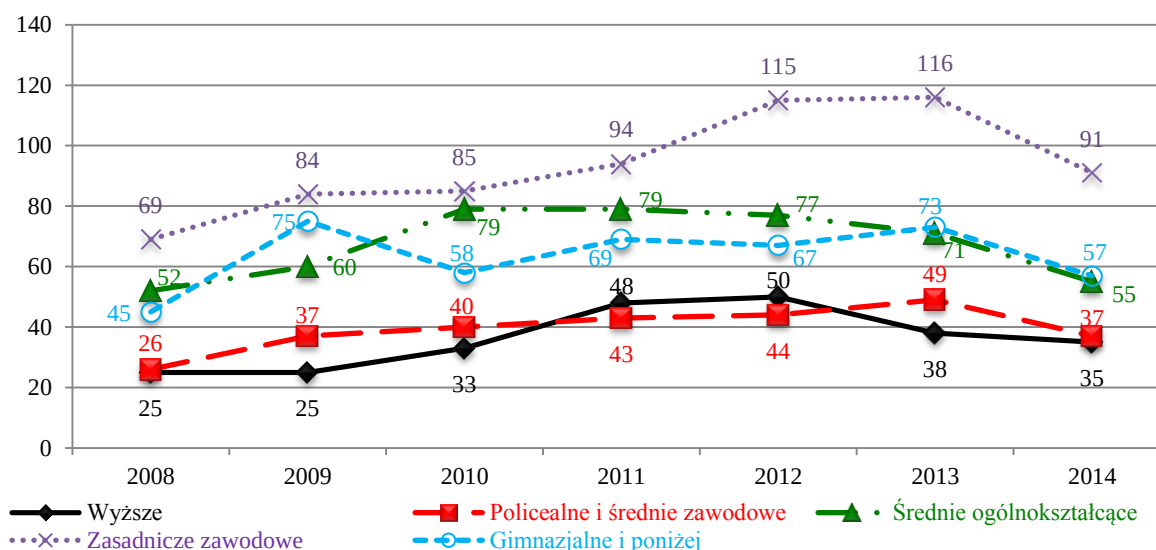
Wykres III.34. Liczba bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=98)



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

W okresie ostatnich sześciu lat odnotowano wzrost liczby bezrobotnych niezależnie od poziomu i rodzaju wykształcenia. Największy miał miejsce w przypadku osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Należy jednak zauważyć, że w ostatnim roku zauważalny był spadek liczby bezrobotnych we wszystkich kategoriach wykształcenia. Trudno jednak ocenić na ile przekształci się to w stały trend spadkowy, a na ile jest to tylko chwilowa fluktuacja (zob. wykres III.35). Jeśli lokalna władza będzie konsekwentnie realizowała politykę prozatrudnieniową, to zwiększy się szansa na trwałe obniżenie poziomu bezrobocia wśród mieszkańców gminy Adamów.

Wykres III.35. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według wykształcenia w latach 2008-2014



Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

Możliwość podejmowania pracy zarobkowej ma znaczący wpływ na jakość i standard życia gospodarstw domowych. Zatrudnienie ma ponadto istotny wpływ na procesy demograficzne i migracyjne w gminie. Brak pracy powoduje bowiem migracje mieszkańców gminy w wieku produkcyjnym, najczęściej młodych i wykształconych ludzi do dużych ośrodków miejskich, którzy wyjeżdżają z rodzinnej miejscowości w poszukiwaniu lepszej pracy, co potwierdziły badania przeprowadzone w latach 2013-2014 na terenie gminy

Adamów wśród liderów społeczności lokalnych⁴². Migracje młodych ludzi są natomiast przyczyną spadku liczby urodzeń na danym terenie i szybkiego starzenia się społeczeństwa.

6. Aktywizacja zawodowa mieszkańców gminy Adamów

Ponowny wzrost bezrobocia od początku obecnej dekady, zwłaszcza niepokojący wzrost bezrobocia długotrwałego w gminie Adamów, spowodował zwiększenie zainteresowania i podejmowanych działań zmierzających do rozwoju przedsiębiorstw i instytucji tzw. ekonomii społecznej. Jednak przy tej skali trudności gospodarczych nie może to być działanie główne, ani też jedyne jakie w polityce prozatrudnieniowej jest podejmowane.

Popularnymi formami wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej mieszkańców Adamowa w 2014 roku udzielanymi przez PUP w Łukowie były staże (n=37) i prace społecznie użyteczne (n=21). Nieco mniejszym powodzeniem cieszyły się roboty publiczne (n=7), szkolenia (n=7), refundacja kosztów utworzenia stanowiska pracy (n=7), czy dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej (n=6). Niektóre osoby skorzystały również z prac interwencyjnych (n=2), czy bonu na zasiedlenie (n=1) (zob. tabelę III.3).

Tabela III.3. Formy wsparcia udzielone mieszkańcom gminy Adamów przez PUP w Łukowie w 2014 roku

Forma wsparcia	Liczba osób
Stáže	37
Szkolenie	7
Prace społecznie użyteczne	21
Roboty publiczne	7
Prace interwencyjne	2
Bon na zasiedlenie	1
Dotacja na rozpoczęcie działalności gospodarczej	6
Praca w ramach refundacji kosztów utworzenia stanowiska pracy	7

Źródło: Opracowanie na podstawie danych uzyskanych z PUP w Łukowie 2015

W 2014 roku nie wydatkowano środków z Funduszu Pracy na zakładanie lub przystąpienie do spółdzielni socjalnych. W 2015 roku PUP w Łukowie nie przewidywał tego typu środków na zakładanie spółdzielni socjalnych (nie było ich w planie budżetowym). Warto jednak monitorować sytuację podmiotach ekonomii społecznej w gminie Adamów i z wyprzedzeniem informować m.in. PUP w Łukowie, PFRON o możliwości zabezpieczenia środków na aktywizację zawodową mieszkańców gminy Adamów (np. na przystąpienie osób do nowej lub istniejącej spółdzielni socjalnej) lub aplikować o środki dostępne w ramach różnych programów pomocowych (unijnych, norweskich, ministerialnych, fundacji kapitałowych itp.).

⁴² Zob. A. Juros, A. Biały, K. Wierzbicka-Frydrych, *Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w gminie Adamów na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych*, Lublin-Adamów 2015.

Należy jednak podkreślić, że przytoczone statystyki PUP w Łukowie nie uwzględniają różnych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej, inicjowanych w ramach różnych programów realizowanych na terenie gminy Adamów. Wśród podmiotów, które udzieliły wsparcia były m.in.: Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny – Filia w Lubartowie i Lubelski Ośrodek Samopomocy w Lublinie, które prowadzą Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej w Lubartowie – w zakresie tworzenia partnerstwa lokalnego; Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie, która udzieliła wsparcia w tworzeniu spółdzielni socjalnej, czy Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, które wsparło Gminę w tworzeniu klubu integracji społecznej i jego standaryzacji.

Najważniejsze działania jakie podjęto na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w gminie Adamów w ciągu ostatnich lat to m.in.:

- zawiązanie partnerstwa na rzecz rozwoju ekonomii społecznej w gminie Adamów. *Porozumienie o współpracy partnerskiej na rzecz ekonomii społecznej* zawarte zostało w dniu 28 czerwca 2013 roku pomiędzy takimi partnerami jak:
 - a. Gmina Adamów,
 - b. Gminna Biblioteka Publiczna,
 - c. Dom Pomocy św. Józefa w Woli Gułowskiej,
 - d. Parafia Rzymsko-Katolicka Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Woli Gułowskiej,
 - e. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej,
 - f. Zakład Gospodarki Komunalnej w Adamowie Sp. z o.o.,
 - g. Gimnazjum im. SGO „Polesie”,
 - h. Zespół Szkolno-Przedszkolny w Adamowie,
 - i. Zespół Szkół im. gen. F. Kleeberga w Woli Gułowskiej w Adamowie,
 - j. Bank Spółdzielczy w Adamowie,
 - k. Stowarzyszenie Oświatowe „KAGANEK”,
 - l. Klub Biegacza V-MAX Adamów,
 - m. Gminne Centrum Kultury w Adamowie,
 - n. Pinguin Foods Polska Sp. z o.o.,
 - o. Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej,
 - p. Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny.

Celem Partnerstwa jest m.in.

- „wykorzystanie szans rozwojowych społeczności lokalnej tkwiących we wzajemnej współpracy pomiędzy Partnerami,
- zmniejszenie sfery ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez tworzenie podmiotów aktywnej integracji i ekonomii społecznej,
- przeciwdziałanie zjawiskom bezrobocia i dezintegracji społecznej poprzez rozwój społeczno-gospodarczy, edukację oraz aktywizację zawodową zbiorowości lokalnej,

- promocja ekonomii społecznej jako instrumentu aktywizacji środowisk lokalnych w zakresie realizacji wspólnych celów społeczno-gospodarczych,
- rozwijanie płaszczyzny współpracy i dialogu społecznego środowisk organizacji pozarządowych, gospodarczych i samorządu lokalnego w celu wykorzystania szans dla rozwoju lokalnego⁴³.

Rezultatem tych działań są następujące struktury i realizowane programy:

- utworzenie wioski tematycznej we wsi Sobiska, której głównym animatorem jest Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Adamów „Jedność” w Sobisce. Działania Stowarzyszenia zmierzają m.in. do stworzenia wioski tematycznej z motywem przewodnim malin (dominującej produkcji wśród miejscowych rolników). Utworzenie wsi tematycznej jest pomysłem na ożywienie społeczno-gospodarcze miejscowości. W *Strategii rozwoju społeczno-ekonomicznego Malinowej Wsi* sformułowano następującą wizję miejscowości w przyszłości: „Malinowa Wieś – Sobiska stała się rzeczywistością. Na naszym wspólnym hektarze znajduje się świetlica, z której korzystają wszyscy mieszkańcy wsi. Odbývają się tam szkolenia, warsztaty rzeźbiarskie, spotkania rodzinne i świąteczne, imprezy związane z kulturą naszej wsi. Wypełnia nas radość z powodu bawiących się dzieci na ogrodzonym placu zabaw. Bogata oferta Malinowej Wsi przyciąga licznych turystów spragnionych kontaktu z naturą, kulturą wsi oraz zdrowej żywności. Wieś posiada dobrze rozwiniętą bazę turystyczną: gospodarstwa agroturystyczne, ścieżki piesze i rowerowe, oznaczone szlaki historyczne i przyrodnicze. Zarejestrowany tradycyjny malinowy produkt regionalny jest wizytówką miejscowości. Młodzi ludzie już nie wyjeżdżają za pracę, ponieważ rozwój wsi oparty jest o agroturystykę i każdy, kto chce może znaleźć zatrudnienie na miejscu⁴⁴.



⁴³ Porozumienie o współpracy partnerskiej na rzecz ekonomii społecznej zawarte zostało w dniu 28 czerwca 2013 roku w gminie Adamów.

⁴⁴ *Strategia rozwoju społeczno-ekonomicznego Malinowej Wsi*, [s. 12] www.malinowawies.sobiska.pl/images/Artykuly/strategia_rozwoju_spo%C5%82.-ekon._Malinowej_Wsi.pdf [dostęp: 22.02.2015].

W przytoczonej Strategii założono m.in. następujące cele⁴⁵:

- ✓ stworzenie infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej Malinowej Wsi (zbudowanie świetlicy wiejskiej; chodniki, ścieżki rowerowe, tablice informacyjne prezentujące historię i mapę wsi i okolic; zadbanie o estetykę miejscowości);
 - ✓ powstanie i rozwój agroturystyki (rozwój gospodarstw agroturystycznych; szkolenia podnoszące wiedzę w zakresie prowadzenia gospodarstw agroturystycznych, uprawy malin; stworzenie oferty agroturystycznej skierowanej do różnych grup klientów: wyroby regionalne, przetwory z malin, spotkania z kulturą wsi; promocja Malinowej Wsi: książka kucharska, ulotki, strona www, wydarzenia promocyjne, stworzenie sklepu z ofertą malinowej wsi);
 - ✓ Integrację społeczną i zawodową mieszkańców Malinowej Wsi (wzmocnienie Stowarzyszenia Przyjaciół Adamów „Jedność”; organizacja festynu „Nasze Maliniaki”; stworzenie podmiotu ekonomii społecznej).
- powołanie do życia klubu integracji społecznej w projekcie pn. „Kompleksowe formy reintegracji społeczno-zawodowej w środowisku lokalnym”, realizowanego w ramach Działania 1.2 Wsparcie systemowe instytucji pomocy i integracji społecznej, Priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Projekt był realizowany w okresie od 1 grudnia 2013 do 31 sierpnia 2014 roku.
 - założenie Spółdzielni Socjalnej „Niedźwiadek” w Adamowie (KRS: 0000501907), do której przystąpiło 7 osób. Spółdzielnia powstała w ramach projektu „Wsparcie na starcie – zakładamy spółdzielnię socjalną”, realizowanego przez Polską Fundację Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet VI – Rynek pracy otwarty dla wszystkich, Działanie 6.2. Spółdzielnia oferuje m.in.:
 - pomoc opiekunki dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych;
 - działalność usługową związaną z zagospodarowaniem terenów zielonych (koszenie i pielęgnacja trawników, przycinanie drzew i krzewów, drobne nasadzenia roślin, grabienie liści, cięcie piłą spalinową, wykaszanie kosą spalinową);
 - inne prace porządkowe, jak mycie okien, kompleksowe sprzątanie budynków i pomieszczeń, czyszczenie chodników i ulic, odśnieżanie⁴⁶.

Oparciem dla procesów aktywizacji zawodowej mieszkańców gminy Adamów w obecnej chwili pełni GOPS, który jest oparciem dla działania takich struktur gminnych jak partnerstwo, KIS, spółdzielnia socjalna. GOPS w oparciu o partnerstwo (również ze strukturami powiatowymi, m.in. PUP, PCPR) może zainicjować procesy powołania do życia takich struktur jak Agencja Zatrudnienia, Centrum Aktywności Lokalnej, Punktu Informacji Obywatelskiej. Partnerstwo stwarza możliwość ukształtowania lokalnego Forum na którego płaszczyźnie podejmowane będą kolejne działania, wypracowywane będą nowe możliwości

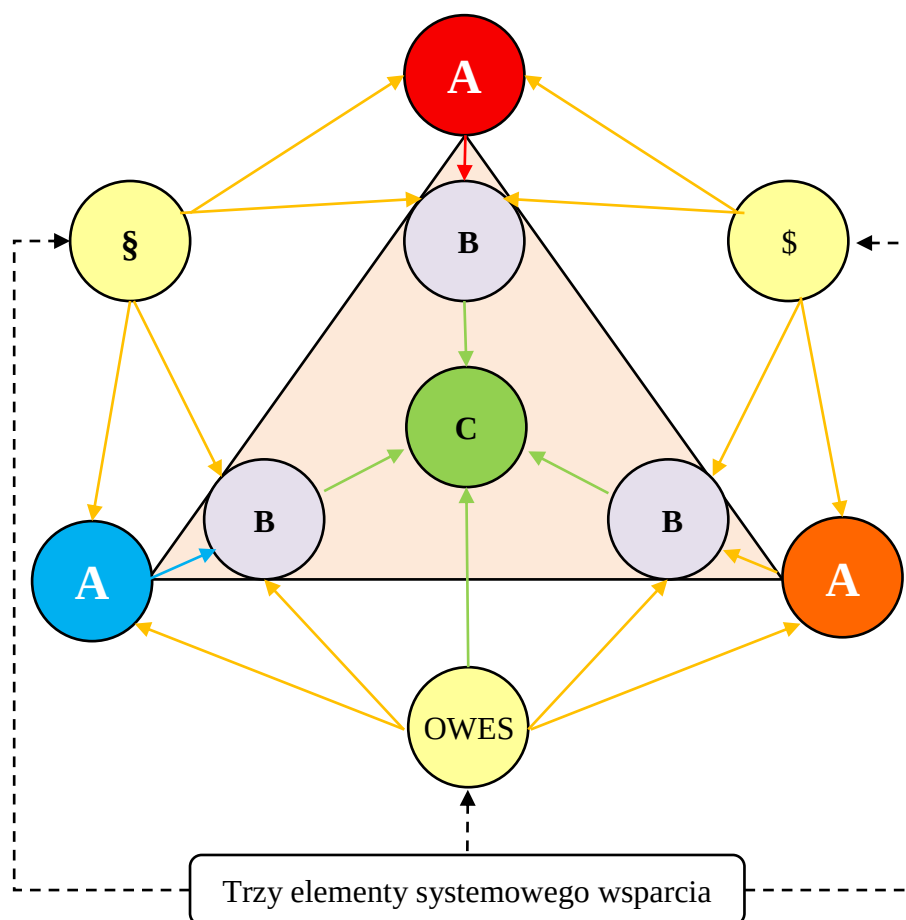
⁴⁵ Zob. tamże, [s. 12-14].

⁴⁶ Zob. *Spółdzielnia Socjalna „Niedźwiadek” w Adamowie*, <https://pl-pl.facebook.com/Sp%C3%B3%C5%82dzielnia-Socjalna-Nied%C5%BAwiadek-w-Adamowie-750208375050787/> [dostęp: 22.01.2017].

działania, ujawniane będą środki, dzięki którym wyznaczane sukcesywnie cele, będą osiągnięte.

Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej na lokalnym terenie wymaga nie tylko partnerstwa, lecz także odpowiednich instrumentów finansowych (§) (fundusz lokalny, poręczenia, kredyty i pożyczki udzielane na preferencyjnych warunkach) i prawnych (§) (klausule społeczne i inne preferencje społeczne oraz strategie i programy rozwoju przedsiębiorczości społecznej wypracowane w partnerstwie). Instrumenty wsparcia rozwoju ekonomii społecznej, jeśli mają wydać dobre owoce, muszą być sieciowo i wielopoziomowo zarządzane (*governance*) (zob. rysunek III.1)⁴⁷.

Rysunek III.1. ABC ekonomii społecznej



Źródło: opracowanie – Andrzej Juros

Podstawą jest jednak aktywność społeczna (obywatelska) (**A**), bez której powyższe narzędzia są bezużyteczne. Jest to ważne, gdyż aktywność obywatelska wymaga służebnego wsparcia i stworzenia przestrzeni do animowania procesów przedsiębiorczości społecznej. Zapewniają to, zwłaszcza dla grup tzw. wykluczenia społecznego, **instytucje integracji społecznej**, do których zaliczamy m.in. organizacje pozarządowe działające w sferze pomocy i integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej, warsztaty terapii zajęciowej, kluby

⁴⁷ A. Juros, *ABC ekonomii społecznej*, maszynopis, Lublin 2013; A. Biały, *Perspektywy rozwoju przedsiębiorczości społecznej w województwie lubelskim w latach 2014-2020. Rekomendacje w zakresie rozwoju i promocji ekonomii społecznej na kolejny okres programowania 2014-2020*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Lublin 2013, s. 39-41.

integracji społecznej. Powyższe inicjatywy i instytucje muszą mieć wsparcie ze strony **instytucji rynku pracy i pomocy społecznej**, jeśli ich rezultatem mają być przedsiębiorstwa ekonomii społecznej. Takiego wsparcia mogą udzielić urzędy pracy; Ochotnicze Hufce Pracy; agencje zatrudnienia; instytucje szkoleniowe; instytucje dialogu społecznego, wojewódzka/powiatowa rada zatrudnienia oraz instytucje pomocy społecznej: ROPS; PCPR; OPS; DPS; SDS; rady: pożytku publicznego oraz ds. osób niepełnosprawnych. **Sieciowe współdziałanie** powyższych podmiotów w ramach **partnerstwa lokalnego (B)** powinno funkcjonować jako przejaw oddolnej obywatelskiej aktywności i być naturalnym oparciem dla tworzonych i funkcjonujących przedsiębiorstw społecznych **(C)**. Udział samorządu lokalnego w partnerstwie jest warunkiem sukcesu całego przedsięwzięcia. W takim kontekście czymś naturalnym będzie kształtowanie i powstawanie podmiotów i przedsiębiorstw ekonomii społecznej (spółdzielnia socjalna, KIS, spółka non profit)⁴⁸.

Zadaniem **OWES-ów** jest wspieranie zarówno indywidualnych obywateli, wspólnot i istniejących podmiotów ekonomii społecznej, m.in. udzielanie wsparcia szkoleniowego, doradczego w zakresie zarządzania przedsiębiorstwami ekonomii społecznej, pozyskiwania środków na rozwój podmiotu, a także świadczenie doradztwa prawnego. Wspólnie z instytucjami rynku pracy i instytucjami pomocy i integracji społecznej **(A)** animują nowe lub wspierają istniejące partnerstwa lokalne **(B)**, które mają stanowić oparcie dla nowotworzonych i/lub istniejących podmiotów ekonomii społecznej **(C)** (np. organizacje społeczne, spółdzielnia socjalna, CIS, KIS) i innych przedsięwzięć z zakresu ekonomii społecznej (spółdzielnie uczniowskie, wioski tematyczne), jak również dążyć do zakorzenienia tych podmiotów w społeczności lokalnej. Doświadczenia projektu „Budujemy Nowy Lisków”, realizowanego w ramach Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL, potwierdziły, że „jedną z gwarancji powodzenia przedsiębiorstwa społecznego realizującego cel reintegracji społeczno-zawodowej jest prowadzenie go przez instytucję parasolową. Powinno to być silne, zorganizowane partnerstwo, np. złożone z udziałowców, organizacji pozarządowych i/lub firm, gdyż przedsiębiorstwo utworzone przez samych reintegrowanych w wielu wypadkach może mieć zbyt małe szanse przetrwania lub może uzależnić się od stałych programów subwencyjnych”⁴⁹.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ *Jak założyć przedsiębiorstwo społeczne zakorzenione lokalnie? Z doświadczeń projektu: W stronę polskiego modelu gospodarki społecznej – budujemy nowy Lisków*, oprac. M. Śliwiński, M. Sztark, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008, s. 9.

IV. Pomoc społeczna i aktywność obywatelska mieszkańców

gminy Adamów

1. Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych

W 2014 roku udział osób korzystających z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności Polski wynosił 7,7%. Najwięcej osób korzystających z pomocy świadczonej przez ośrodki pomocy społecznej było w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie ich udział w liczbie mieszkańców województwa wynosił 12,8%, a najmniej w województwie śląskim – 5,3%. Na Lubelszczyźnie blisko co dziesiąty mieszkaniec (9,2%) korzystał z pomocy społecznej (zob. mapę IV.1).

Mapa IV.1. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem oraz udział gospodarstw beneficjentów w gospodarstwach ogółem w 2014 r.



Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2015, s. 48-49

W powiecie łukowskim udział osób korzystających z pomocy społecznej kształtował się na poziomie 8,9%. W gminie Adamów z takiego wsparcia korzysta 14,1% ludności. W powiecie łukowskim większy udział osób korzystających z pomocy społecznej występuje tylko w Woli Mysłowskiej (16,0%) i w Serokomli (20,5%). Warto również dodać, że na 213 gmin w województwie lubelskim gmina Adamów zajmuje 65 lokatę pod względem gmin, w

których występuje największy udział osób korzystających z pomocy świadczonej przez ośrodki pomocy społecznej. Najniższy udział osób korzystających z pomocy społecznej w województwie lubelskim odnotowano w mieście Łuków (3,2%) (zob. tabelę IV.1).

Tabela IV.1. Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.

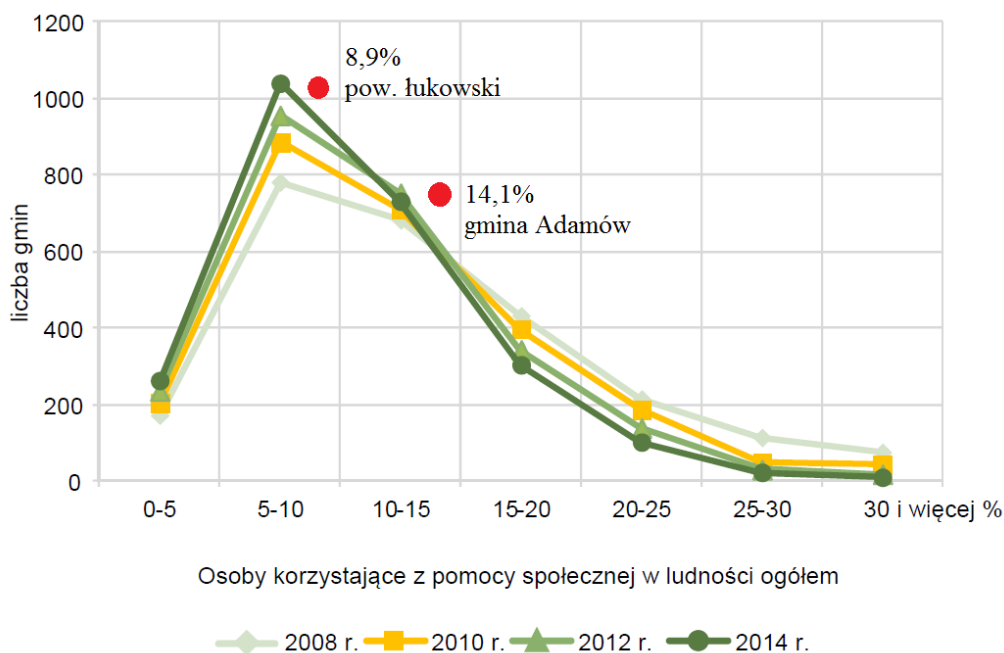
Jednostka samorządu terytorialnego	Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej (w tys.)	Ludność w gospodarstwach domowych i osoby bezdomne korzystające z pomocy społecznej		Rodziny otrzymujące świadczenia rodzinne (w tys.)	Dzieci w wieku 0-17 lat, na które rodziny otrzymują zasiłek rodzinny	
		w tys.	w % ogółu ludności		w tys.	w % ogółu osób ^a w tym wieku
Lubelskie	67,4	197,3	9,2	121,9	145,7	37,2
Podregion puławski	14,6	44,0	9,0	31,5	38,2	41,6
Powiat lukowski	2,7	9,7	8,9	7,8	11,6	49,7
m. Łuków	0,3	1,0	3,2	1,7	2,0	32,5
m. Stoczek Łukowski	0,1	0,2	7,4	0,2	0,2	41,3
gm. w. Adamów	0,2	0,8	14,1	0,5	0,7	58,8
gm. w. Krzywda	0,4	1,3	12,4	0,9	1,5	59,1
gm. w. Łuków	0,3	1,1	6,1	1,2	2,0	47,7
gm. w. Serokomla	0,2	0,8	20,5	0,3	0,5	66,4
gm. w. Stanin	0,3	1,1	11,5	0,9	1,4	64,5
gm. w. Stoczek Łukowski	0,3	0,9	11,4	0,5	0,8	50,8
gm. w. Trzebieszów	0,2	0,6	8,2	0,5	0,8	47,6
gm. w. Wojcieszków	0,3	1,0	13,6	0,6	1,0	65,4
gm. w. Wola Mysłowska	0,2	0,8	16,0	0,4	0,6	62,8

a Według stanu ludności na dzień 30 VI

Źródło: Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r., s. 48-49

W blisko 42% gmin w Polsce udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem kształtował się na poziomie 5-10%. W 30% gmin udział ten wynosił od 10% do 15% ogółu ich mieszkańców. W grupie tej znajduje się również gmina Adamów, w której beneficjenci pomocy społecznej stanowią 14,1% wszystkich mieszkańców. W pierwszej grupie gmin, w których udział osób korzystających z pomocy społecznej jest najniższy z powiatu lukowskiego znalazło się tylko miasto Łuków (3,2% beneficjentów) (zob. tabelę IV.1 i wykres IV.1).

Wykres IV.1. Rozkład udziału osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem według gmin w Polsce w latach 2008, 2010, 2012, 2014 r.



Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 48-49

Analizy przeprowadzone przez GUS pozwoliły na zidentyfikowanie grup społeczno-ekonomicznych najbardziej narażonych na potrzebę korzystania z pomocy społecznej⁵⁰.

- Pierwszą grupą najbardziej narażoną na korzystanie ze świadczeń pomocy społecznej są **osoby niepracujące** w wieku produkcyjnym (45,9% ogółu beneficjentów: 24,4%, to osoby bezrobotne, a 21,5% to osoby bierne zawodowo). Najczęstszą przyczyną bierności zawodowej są: choroba, niepełnosprawność, nauka, obowiązki rodzinne związane z opieką nad dziećmi. Większość niepracujących beneficjentów była w wieku produkcyjnym mobilnym, czyli zdolne do zmiany stanowiska, miejsca pracy lub ewentualnego przekwalifikowania się.
- Drugą grupą narażoną na korzystanie z pomocy społecznej są **dzieci i młodzież w wieku poniżej 18 lat**, które w 2014 r. stanowiły ponad 35% ogółu osób korzystających z tej pomocy. Ponad 1/3 z nich to dzieci w wieku od 7 do 12 lat. Wydaje się jednak, że ten problem powinien być rozwiązany dzięki rządowemu programowi 500+.
- Trzecią grupą są **osoby z wykształceniem poniżej średniego**. Osoby te ponad trzykrotnie częściej korzystają z pomocy społecznej niż osoby z wykształceniem średnim i wyższym.

Istotnym kryterium narażającym na korzystanie z pomocy społecznej jest **niski dochód własny lub jego brak**, co najczęściej jest konsekwencją bezrobocia lub bierności zawodowej.

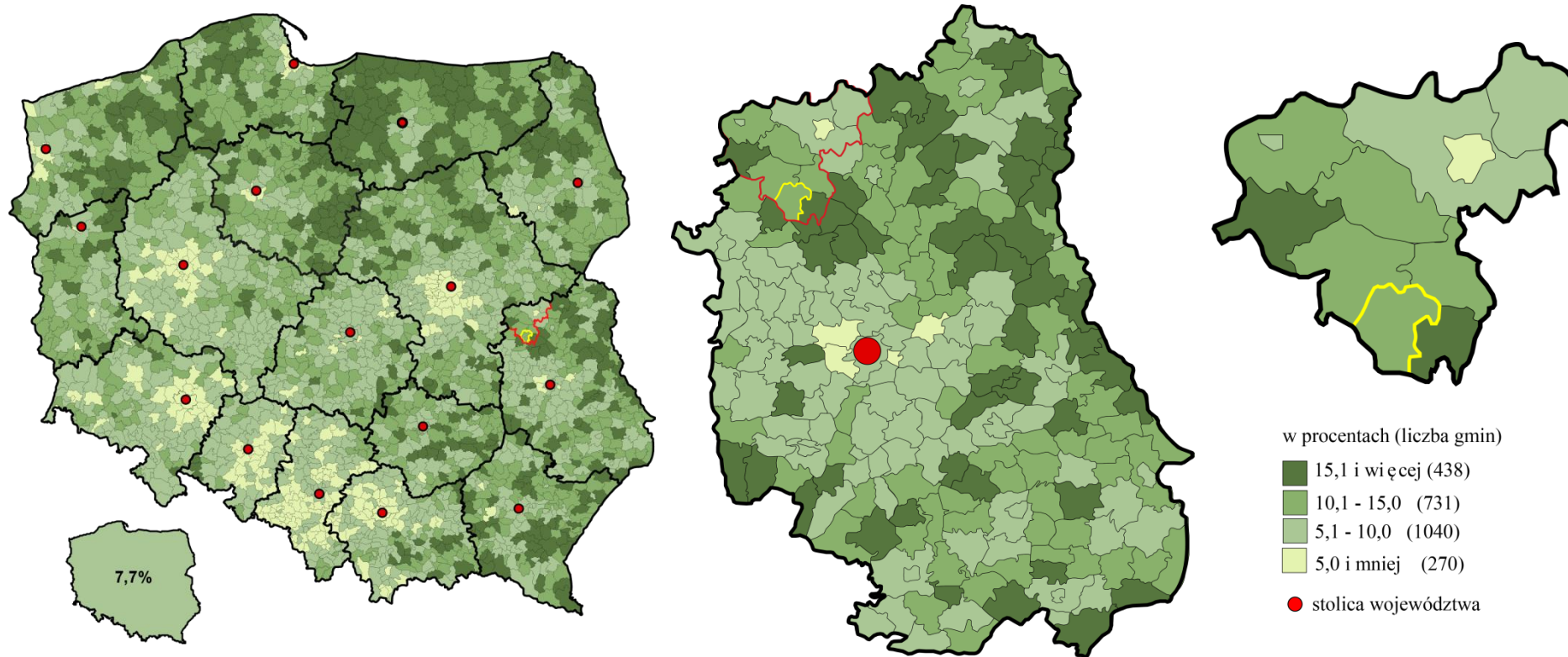
⁵⁰ Por. *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 45-46.

Mapy IV.2-4. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem w 2014 r.

Polska

Lubelszczyzna

powiat łukowski



Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 48-49

Poziom życia w sposób istotny przekłada się na częstość korzystania z pomocy społecznej. Im jest on niższy, tym większy udział osób korzystających z pomocy społecznej⁵¹. Do województw o najwyższym poziomie życia zalicza się mazowieckie, śląskie i wielkopolskie. Województwo lubelskie charakteryzuje się niskim poziomem życia ludności, a jednocześnie wysokim udziałem osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem (zob. tabelę IV.2 oraz mapy IV.5-7).

Tabela IV.2. Poziom korzystania z pomocy społecznej w zależności od poziomu życia ludności w 2014 r.

		Poziom życia ludności			
		Najniższy	Niski	Wysoki	Najwyższy
Udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem	Najwyższy	warmińsko-mazurskie			
	Wysoki	podkarpackie	lubelskie podlaskie kujawsko-pomorskie	świętokrzyskie	
	Niski		pomorskie lubuskie zachodnio-pomorskie		łódzkie
	Najniższy		opolskie	dolnośląskie małopolskie	mazowieckie śląskie wielkopolskie

Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 42

Zróznicowanie poziomu życia wynika przede wszystkim z położenia gmin w strefie oddziaływania miast wojewódzkich, m.in. z tzw. procesu suburbanizacji gmin położonych w pobliżu większych miast. Widać to w szczególności na przykładzie metropolii warszawskiej, śląskiej, poznańskiej, wrocławskiej, krakowskiej, łódzkiej, czy lubelskiej. Najniższy poziom życia ludności występował najczęściej w gminach oddalonych od aglomeracji miejskich i większych miast oraz od ważniejszych szlaków komunikacyjnych⁵². Poziom życia uzależniony jest także od położenia względem szlaków komunikacyjnych, atrakcyjnego krajobrazu, działań podejmowanych przez władze samorządowe oraz aktywności społeczności lokalnych.

Gmina Adamów należy do grupy gmin w Polsce o niskim poziomie życia ludności. Miejscowość znajduje się w sąsiedztwie gmin, w których występuje jeszcze niższy poziom życia mieszkańców (Krzywda, Serokomla, Stanin, Wojcieszków – powiat łukowski oraz Nowodwór – powiat rycki) (zob. mapy IV.5-7).

⁵¹ Por. tamże, s. 41.

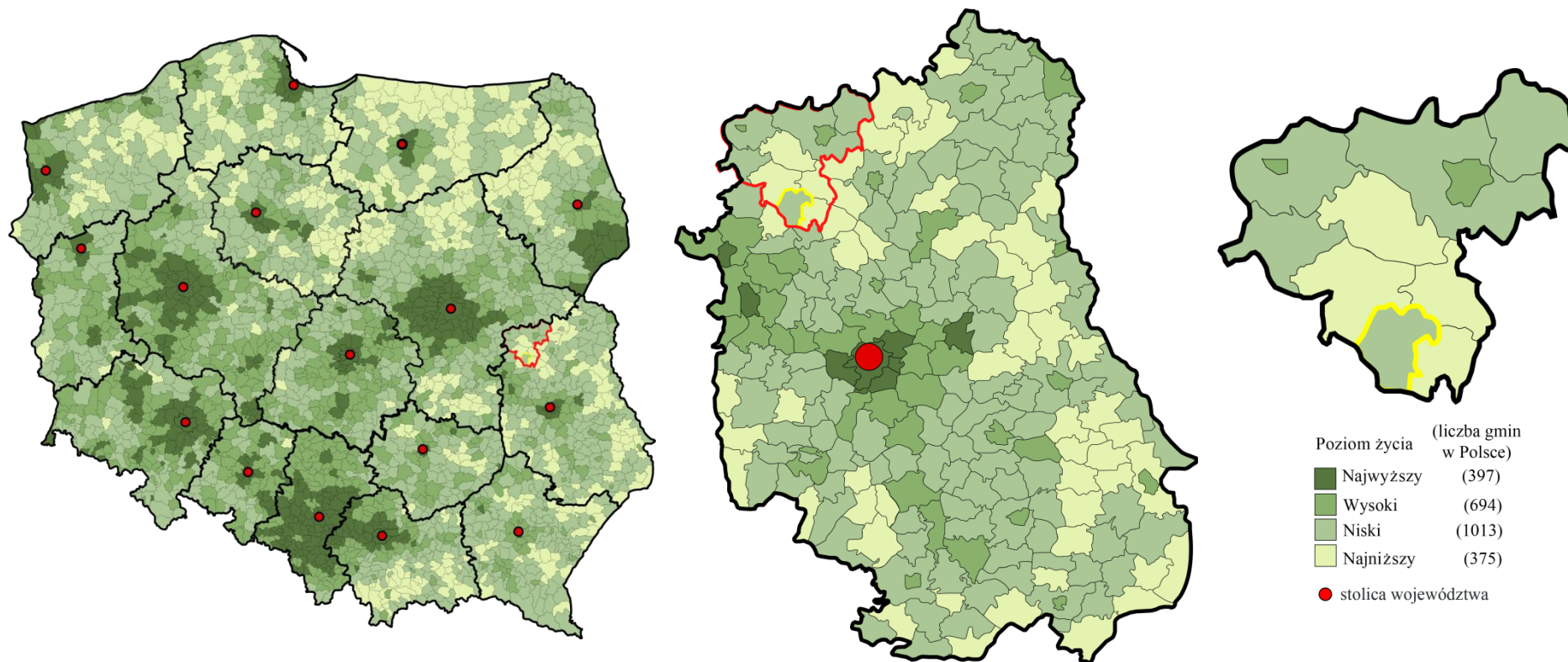
⁵² Por. tamże, s. 44.

Mapy IV.5-7. Poziom życia ludności według gmin w 2014 r.

Polska

Lubelszczyzna

powiat łukowski



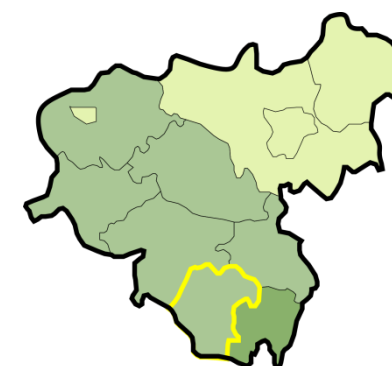
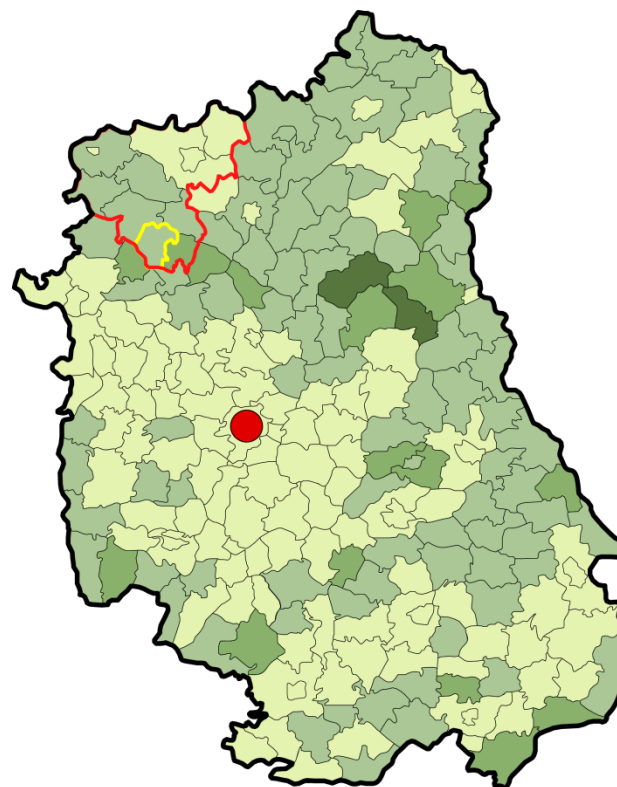
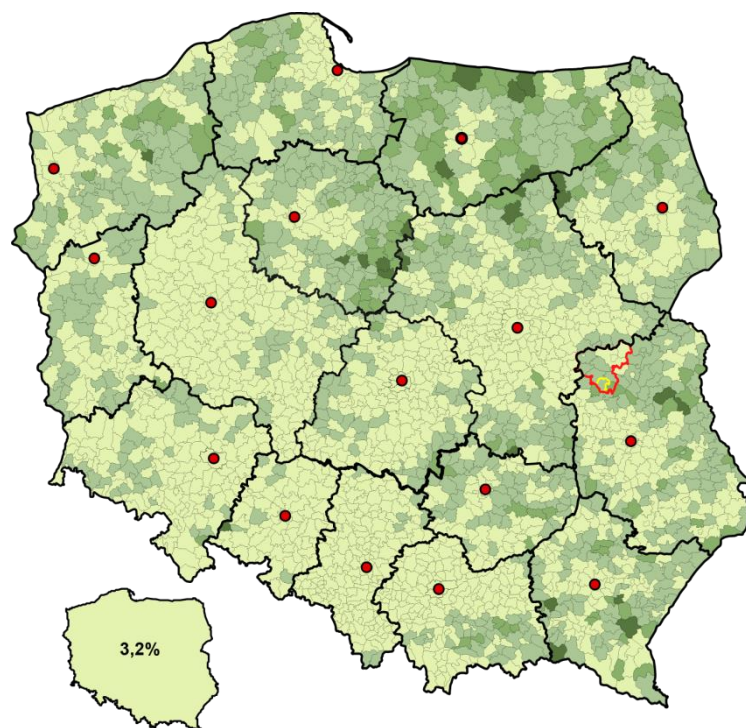
Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 48-49

Mapy IV.8-10. Udział osób trwale korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem wg gmin w 2014 r.

Polska

Lubelszczyzna

powiat łukowski



w procentach (liczba gmin)

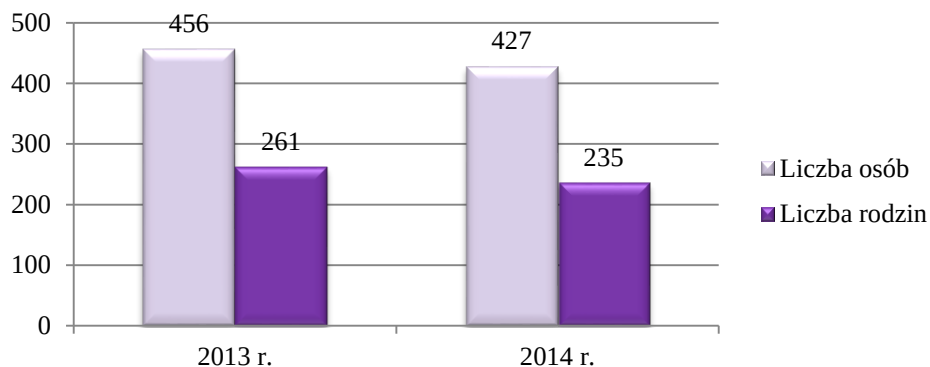
- 15,1 i więcej (24)
- 10,1 - 15,0 (138)
- 5,1 - 10,0 (790)
- 5,0 i mniej (1527)

● stolica województwa

Źródło: *Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, s. 48-49

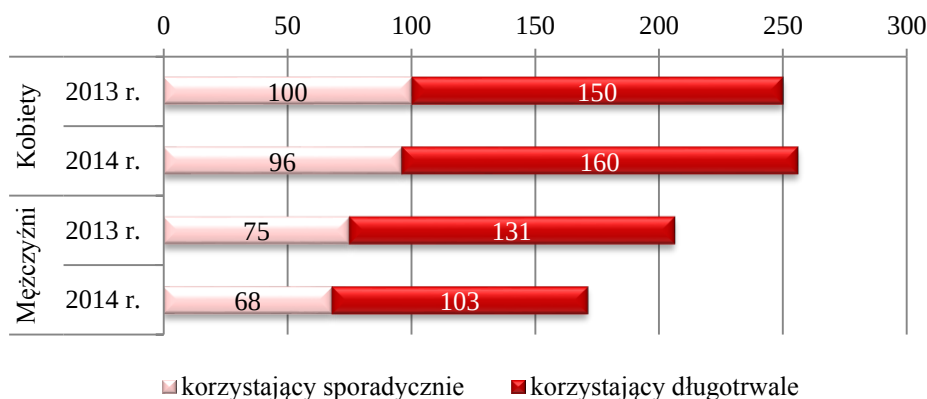
Dane GOPS za 2014 rok wykazały, że z pomocy i wsparcia Ośrodka skorzystało 427 osób z 235 rodzin (zob. wykres. IV.2). Beneficjentami pomocy społecznej były przede wszystkim kobiety. Ich liczba wzrosła z 250 w 2013 r. do 256 osób w 2014 r., podczas gdy liczba mężczyzn korzystających z pomocy OPS zmalała (z 206 w 2013 r. do 171 w 2014 r.). Warto ponadto zauważyć, że znaczną grupę świadczeniobiorców GOPS stanowią korzystający długotrwale ze wsparcia tej instytucji (zob. wykres IV.3).

Wykres IV.2. Liczba osób i rodzin, którym OPS udzielił pomocy i wsparcia w 2013 i 2014 roku



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej za 2014 r., GOPS Adamów, Adamów 2015

Wykres IV.3. Liczba kobiet i mężczyzn, którym OPS udzielił pomocy i wsparcia w 2013 i 2014 roku



Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej za 2014 r.

Najczęstszym powodem udzielenia pomocy i wsparcia mieszkańcom gminy było ubóstwo, bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba oraz niepełnosprawność. W przypadku 48 rodzin wsparcie wynikało z bezradności tych rodzin w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Ze wsparcia OPS skorzystało także 42 wielodzietnych rodzin. W 11 rodzinach powodem udzielonego wsparcia był alkoholizm jednego lub kilku członków rodziny. Pojedyncze rodziny uzyskały pomoc z uwagi na: przemoc w rodzinie, bezdomność, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, czy na skutek zdarzenia losowego (zob. tabelę IV.3).

Tabela IV.3. Powody udzielenia pomocy i wsparcia przez GOPS w Adamowie w 2014 roku

Powód udzielenia pomocy	Liczba	
	rodzin	osób w rodzinach
Ubóstwo	186	686
Bezrobocie	116	404
Długotrwała lub ciężka choroba	108	375
Niepełnosprawność	80	273
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	48	219
Potrzeba ochrony macierzyństwa (wielodzietność)	42	x
Alkoholizm	11	40
Przemoc w rodzinie	3	11
Bezdomność	3	3
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	2	2
Zdarzenia losowe	1	2
Narkomania	0	0
Kłęski żywiołowe i ekologiczne	0	0
Sieroctwo	0	0
Ochrona ofiar handlu ludźmi	0	0

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej za 2014 r.

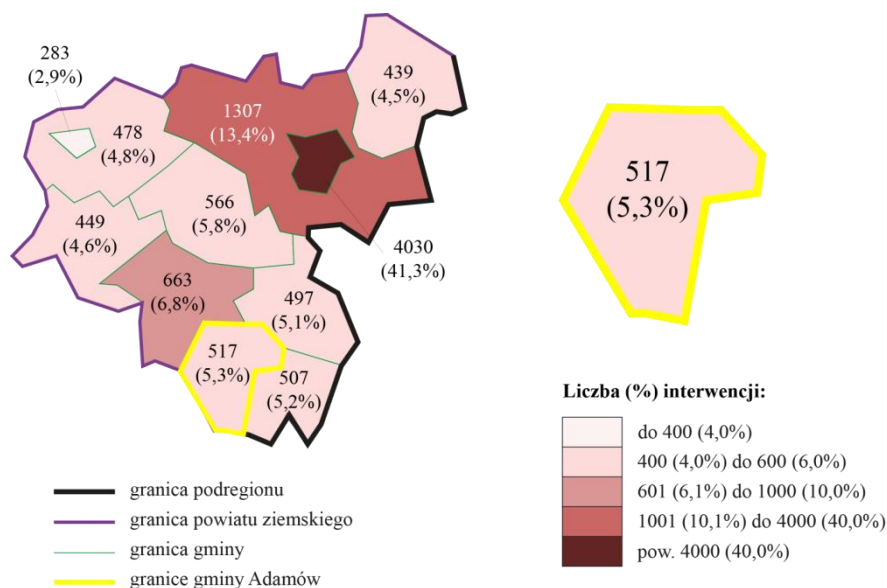
W 2014 roku Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie świadczył usługi opiekuńcze (dla 6 osób), specjalistyczne usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi (dla 5 osób). Wsparcie pracownika socjalnego otrzymało 643 rodzin, 20 rodzin objęto pracą asystenta rodzinnego. GOPS zawarł także 30 kontraktów socjalnych ze swoimi podopiecznymi. Ponadto w 2014 roku funkcjonował klub integracji społecznej, którego organem prowadzącym był GOPS w Adamowie. W zajęciach prowadzonych w KIS uczestniczyło 17 osób⁵³.

2. Bezpieczeństwo publiczne

Nad bezpieczeństwem na terenie gminy Adamów czuwa Komenda Powiatowa Policji w Łukowie, do której należą dzielnicowi Komisariatu Policji w Adamowie, odpowiadający za obszar gminy.

W 2015 roku policjanci z Komendy Powiatowej Policji w Łukowie i jednostek podległych, przeprowadzili łącznie 9757 interwencji. Najwięcej interwencji odnotowano w mieście Łuków (4030) i w gminie Łuków (1307). W gminie Adamów policjanci przeprowadzili 517 interwencji (zob. mapę IV.11)

⁵³ Por. Ocena zasobów pomocy społecznej za 2014 r.

Mapa IV.11. Liczba (%) policyjnych interwencji w gminach powiatu łukowskiego w 2015 roku

Źródło: opracowanie na podstawie: Komenda Powiatowej Policji w Łukowie, *Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz skuteczności działania Komendy Powiatowej Policji w Łukowie w 2015 roku*, Łuków 2016.

W 2015 roku na terenie powiatu łukowskiego policjanci Komendy Powiatowej Policji w Łukowie ujawnili ogółem 17051 wykroczeń, za które nakładali mandaty karne, kierowali wnioski o ukaranie do sądu bądź pouczali sprawców wykroczeń. Policjanci z KP Adamów wystawili 680 mandatów karnych, pouczyli 619 osób i skierowali do sądu 596 wniosków o ukaranie sprawców wykroczeń (zob. tabelę IV.4)

Tabela IV.4. Liczba wykroczeń na terenie powiatu łukowskiego w 2015 roku

Kategoria	KPP Łuków (Prewencja)	KPP Łuków (WRD)	KP Adamów	KP Stoczek Łukowski	Razem
pouczenia	2247	756	619	888	4510
mandaty karne	1166	7478	680	875	10199
wnioski o ukaranie	490	766	596	490	2342
zatrzymane prawa jazdy	32	334	9	26	401
zatrzymane dowody rejestracyjne	66	1070	30	14	1180

Źródło: opracowanie na podstawie: Komenda Powiatowej Policji w Łukowie, *Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz skuteczności działania Komendy Powiatowej Policji w Łukowie w 2015 roku*, Łuków 2016.

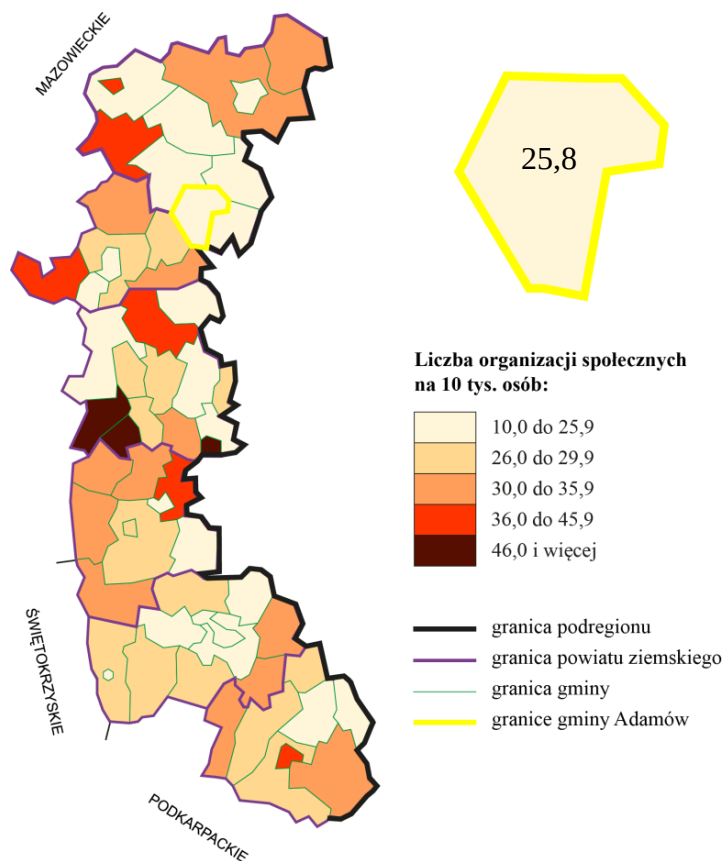
W przypadku przemocy domowej interweniujący policjanci sporządzali tzw. „Niebieskie Karty”, które następnie były przekazywane do zespołów interdyscyplinarnych działających na terenie miast i gmin powiatu. W 2015 roku łukowscy policjanci

przeprowadzili 379 interwencji w ramach procedury „Niebieskiej Karty”, na terenie działania KP Adamów – 59⁵⁴.

3. Organizacje społeczne w gminie Adamów

Ważnym czynnikiem wskazującym na jakość kapitału społecznego analizowanego terytorium jest również aktywność mieszkańców przejawiająca się m.in. w uczestnictwie w wyborach, szczególnie tych lokalnych i w – nieco mniejszym stopniu – wyborach krajowych, czy do Parlamentu Europejskiego. Kluczowym czynnikiem jest też aktywność obywatelska mieszkańców gminy Adamów przejawiająca się w uczestnictwie w organizacjach społecznych, grupach nieformalnych i innych inicjatywach obywatelskich organizowanych m.in. przez parafie, czy lokalne jednostki gminne (np. biblioteki, szkoły, OPS, GCK).

Mapa IV.12. Liczba organizacji społecznych na 10 tys. osób
(wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Analiza porównawcza gminy Adamów z innymi gminami podregionu puławskiego wykazała, że pod względem liczby zarejestrowanych organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców gmina zajmuje 38 pozycję na 59 jednostek terytorialnych. Na 10 tys. mieszkańców przypada tu ok. 25,8 organizacji (2,6 organizacji na 1 tys. mieszkańców).

⁵⁴ Zob. Źródło: opracowanie na podstawie: Komenda Powiatowa Policji w Łukowie, *Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz skuteczności działania Komendy Powiatowej Policji w Łukowie w 2015 roku*, Łuków 2016.

Najwięcej jest ich w mieście Kazimierz Dolny (107,4 organizacji na 10 tys. osób), w Nałęczowie (74,4 organizacji na 10 tys. osób) oraz w Janowcu (52,0 organizacji na 10 tys. osób). Najniższe wartości występują przede wszystkim w gminach powiatu łukowskiego (zob. mapę IV.12).

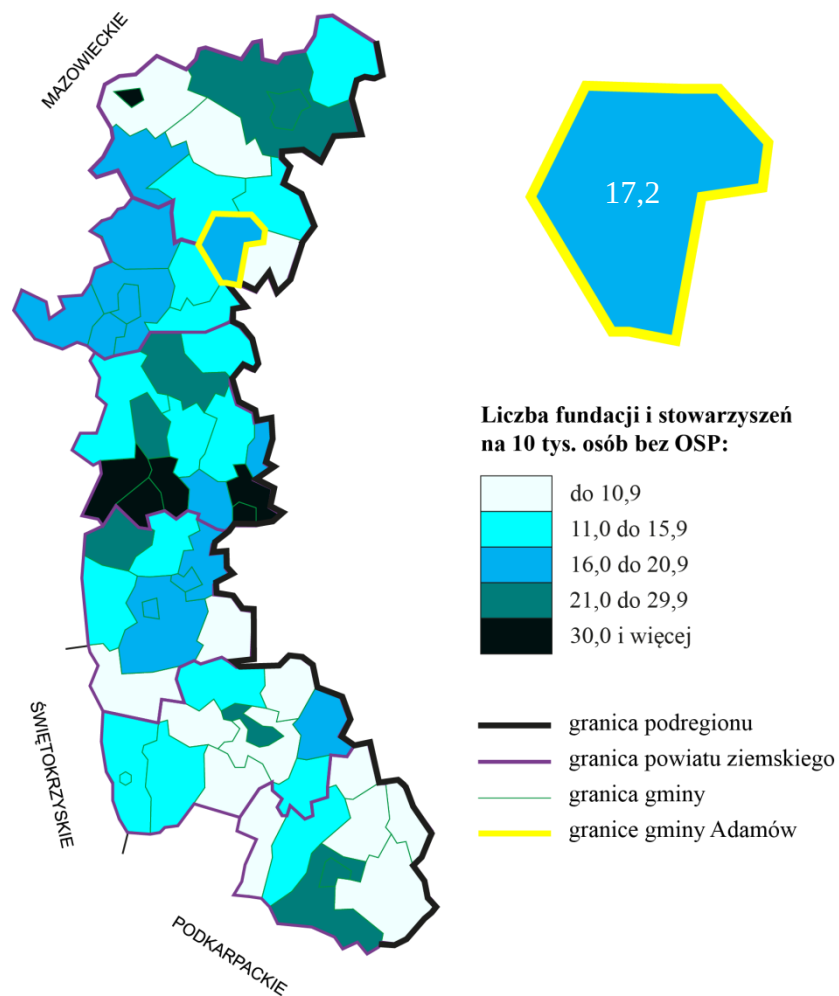
Przy czym należy podkreślić, że w gminie Adamów są tylko 3 OSP (w Woli Gułowskiej, Hordziejce i Adamowie), podczas gdy np. w Woli Mysłowskiej (powiat łukowski) jest ich aż 9 (zob. mapę IV.14). Pod względem liczby stowarzyszeń i fundacji (z wyłączeniem OSP) gmina Adamów wypada nieco lepiej na tle pozostałych gmin podregionu puławskiego (zob. mapę IV.13).

Gmina Adamów od kilku lat ściśle współpracuje z lokalnymi organizacjami pozarządowymi. Na terenie gminy aktywnie współdziała szereg struktur samorządowych i społecznych, mających na celu zapewnienie mieszkańcom ich potrzeb. Dzięki przychylności władz lokalnych na lokalnym terenie inicjowanych jest wiele przedsięwzięć obywatelskich. Silnym ośrodkiem, wokół którego koncentrują się inicjatywy obywatelskie realizowane przez lokalne struktury formalne i nieformalne jest Dom Kultury Pomnik Czynu Bojowego Kleebergczyków w Woli Gułowskiej. Szerokie możliwości wykorzystania domu kultury w Woli Gułowskiej, pozwalają na popularyzację i rozwój sztuki ludowej, dokumentowanie i eksponowanie przedmiotów codziennego użytku dawnej wsi podlaskiej, czy realizację zadań w zakresie edukacji kulturalnej oraz rozwijania amatorskiego ruchu artystycznego poprzez działalność kół i sekcji zainteresowań, a także na organizowanie różnych form spędzania wolnego czasu przez młodzież. Działalność centrum na rzecz lokalnego środowiska przejawia się ponadto w organizacji cyklicznych imprez. Są to m.in. spotkania wigilijne, noworoczne, wielkanocne, kusaki regionalne, biesiady strażackie, biegi kleebergowskie, festyny, „Nasze Maliniaki”, turniej kompozycji szachowej, dożynki diecezjalne, a przede wszystkim coroczne obchody ostatniej bitwy obronnej 1939 roku. Niezwykle ważnym doświadczeniem integrującym społeczność gminną była realizacja innowacyjnego projektu „Kiedy trudna szkolna droga”, który nie tylko pozwolił przezwyciężyć mechanizmy wykluczenia społecznego jakie doświadczają dzieci wiejskie, ale sprawił, że szkoły gminy Adamów znalazły się w czołówce najlepszych szkół w powiecie i województwie.

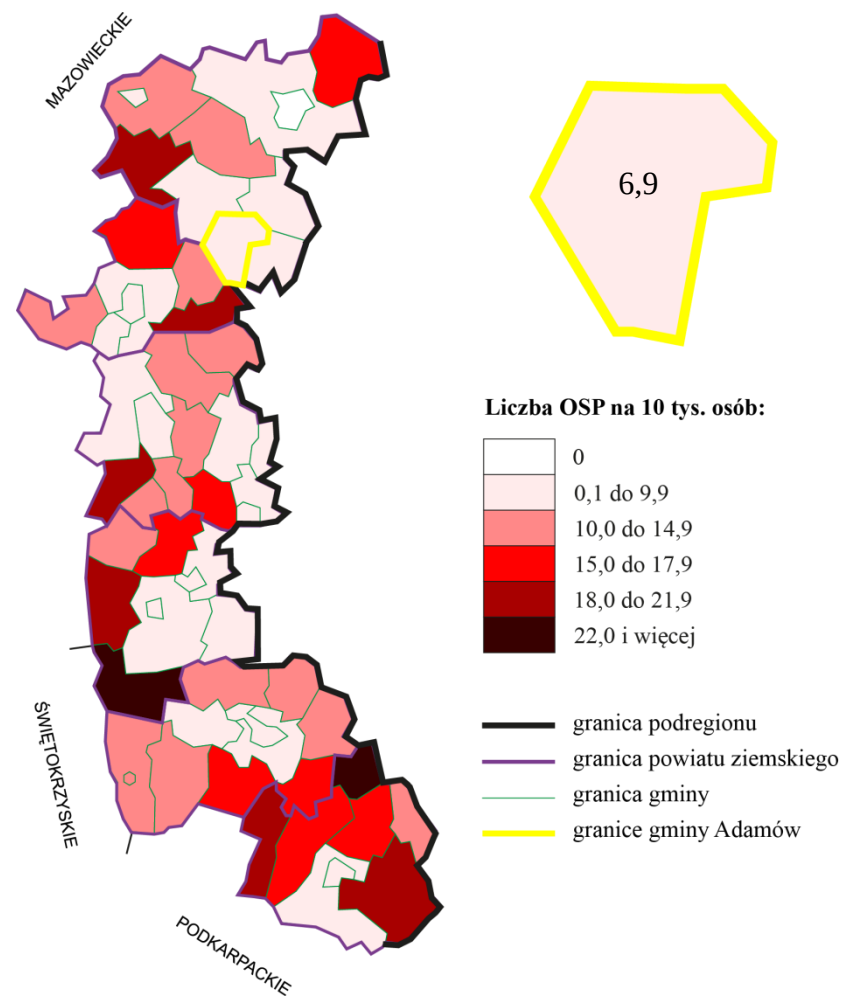
Gmina inicjując działania integracyjne podejmuje ścisłą współpracę z podmiotami zewnętrznymi (m.in. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lubelski Ośrodek Samopomocy, Fundacja Szczęśliwe Dzieciństwo), umiejętnie wykorzystuje różne programy podnoszące jakość życia mieszkańców w gminie, wzmacniające procesy samoorganizacji obywateli, jak i włączające ich w partycypację publiczną (Gmina Adamów posiada duże doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych z różnych funduszy wsparcia). Wysokość środków przeznaczonych na realizację zadań objętych programem współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2011 wyniosła 70 tys. zł. Współpraca ta odbywa się w takich obszarach, jak: pomoc społeczna; ochrona i promocja zdrowia; nauka, edukacja i wychowanie; wypoczynek dzieci i młodzieży; kultura, sztuka oraz ochrona dziedzictwa lokalnego; wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej; promocja i organizacja wolontariatu. Władze Gminy Adamów są otwarte na rozwijanie współpracy z organizacjami pozarządowymi poprzez inicjowanie, podejmowanie i realizację nowych przedsięwzięć służących zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej⁵⁵.

⁵⁵ A. Juros, A. Biały, *Możliwości i sposoby harmonizacji dokumentów strategicznych samorządów terytorialnych oraz wieloletnich i rocznych programów współpracy JST (gmin i powiatów) w województwie lubelskim*, ekspertyza dla Biłgorajskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A. i Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce, Lublin 2012, s. 15-17.

Mapa IV.13. Liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. osób bez OSP
(wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski



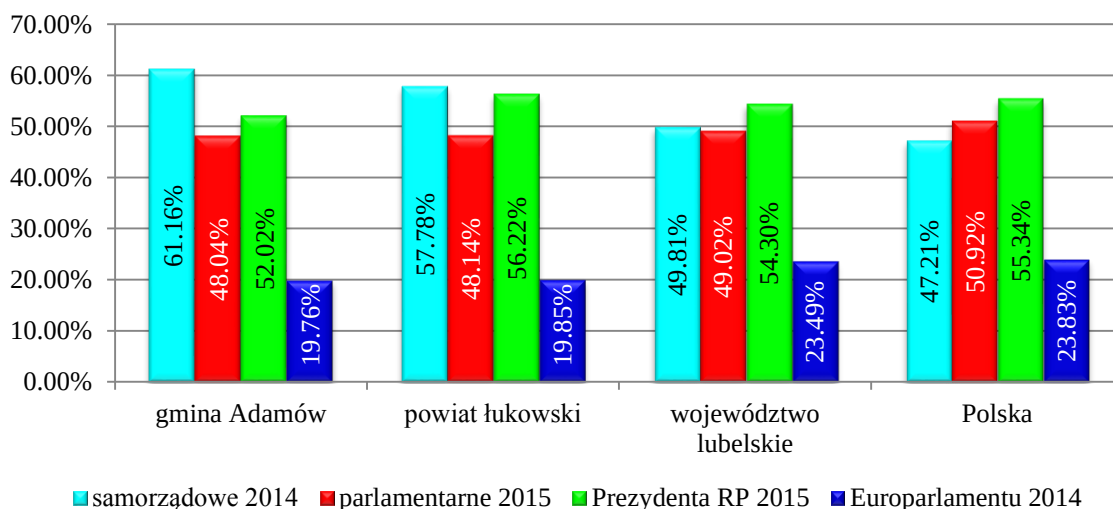
Mapa IV.14. Liczba OSP na 10 tys. osób
(wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski



Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

Jednym z podstawowych wskaźników służących do pomiaru aktywności obywatelskiej jest frekwencja wyborcza. Analiza danych z serwisu Państwowej Komisji Wyborczej (PKW)⁵⁶ wykazała, że frekwencja w gminie Adamów w wyborach lokalnych (wybory samorządowe w 2014 r.), krajowych (wybory prezydenckie i parlamentarne w 2015 r.) oraz europejskich (wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 r.) jest zwykle niższa niż na poziomie powiatu, regionu, a nawet kraju. Największym zainteresowaniem cieszyły się wybory lokalne, w których udział wzięło ponad 61% mieszkańców gminy Adamów uprawnionych do głosowania (zob. wykres IV.4 i mapę Z1 w załączniku), a co drugi (52,02%) uczestniczył w wyborach prezydenckich. Należy jednak podkreślić, że frekwencja w wyborach prezydenckich w gminie (52,02%) była niższa niż wartość uzyskana na poziomie powiatu łukowskiego (56,22%), regionu (54,3%), czy kraju (55,34%). Nieco mniejszym zainteresowaniem cieszyły się wybory do sejmiku i senatu, w których zagłosowało 48% mieszkańców gminy Adamów. Warto ponadto zauważyć, że frekwencja w różnych wyborach w obwodzie nr 1, który obejmuje takie miejscowości, jak Adamów i Konorzatka jest zwykle dużo większa niż w innych obwodach (miejscowościach) gminy (zob. wykres IV.4 i mapy Z1-4 w załączniku)

Wykres IV.4. Różnice w frekwencji w wyborach lokalnych, krajowych i europejskich



Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW: <http://pkw.gov.pl/>

4. Uczestnictwo w procesie kształcenia ustawicznego

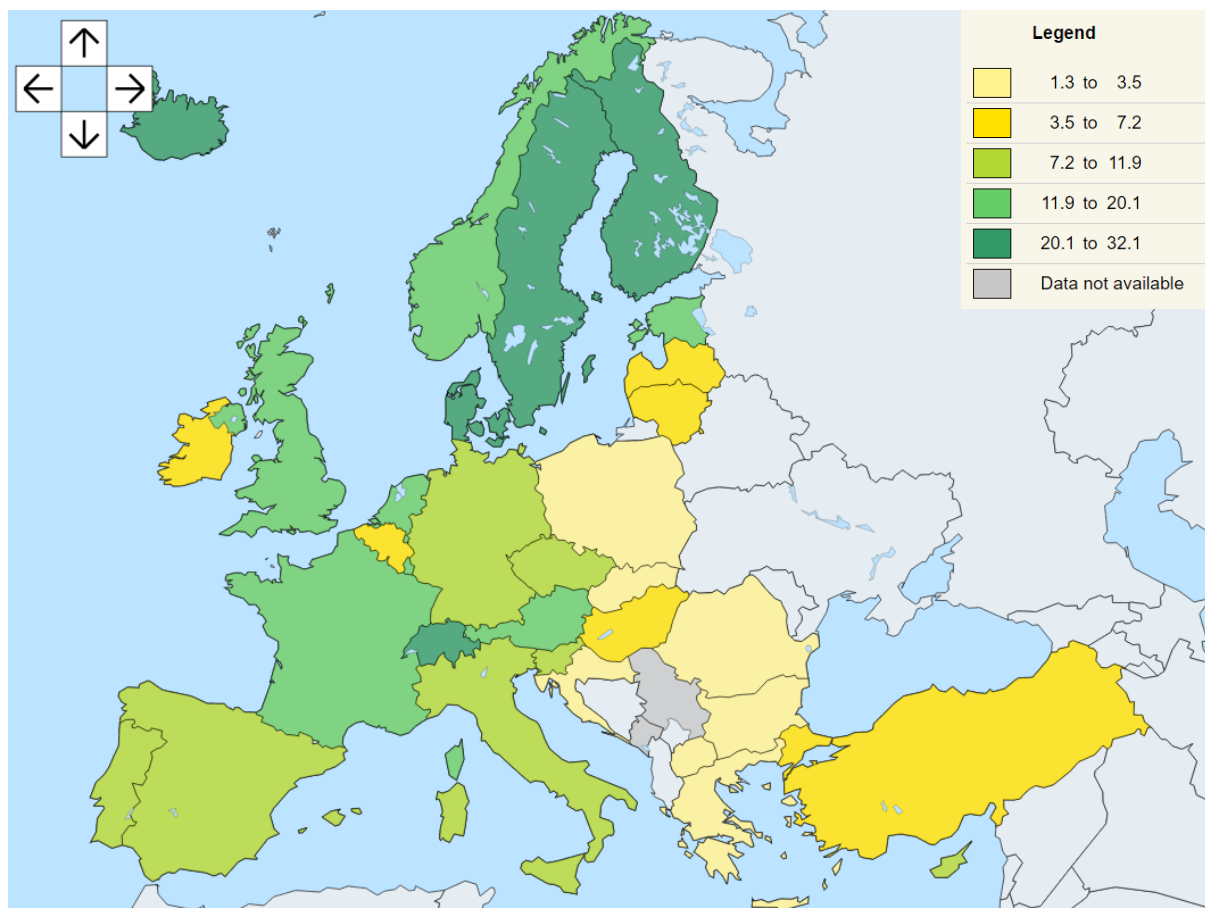
Oficjalne opracowanie UE „Monitor kształcenia i szkolenia 2015 – Polska”⁵⁷ (bazuje ono na oficjalnym sprawozdaniu władz polskich) akcentuje trzy fakty, które dla Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych mają kluczowe znaczenie. Po pierwsze jednym z celów UE w zakresie uczestnictwa dorosłych w procesie uczenia się przez całe życie, jest osiągnięcie do roku 2020 wskaźnika co najmniej 15% w grupie wiekowej 25-64 lat. Po drugie w Polsce uczestnictwo w kształceniu i szkoleniach zmalało, a w obszarze uczestnictwa dorosłych w uczeniu się przez całe życie zmalało do najniższego poziomu od

⁵⁶ <http://pkw.gov.pl/>

⁵⁷ Zob. *Monitor kształcenia i szkolenia 2015 – Polska*, Komisja Europejska, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2015.

naszego przystąpienia do UE – z 5,2% w 2010 roku do 3,5% w 2015%, podczas gdy średnia UE ma tendencję wzrostową (z 9,3% w 2010 roku do 10,7% w 2015 roku).

Mapa IV.15. Uczestnictwo dorosłych w procesie uczenia się przez całe życie 25-64 lat (w %) w krajach Unii Europejskiej (UE 28)



Źródło: *Lifelong learning*, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc440> (dostęp: 20.01.2017)

Polska należy do grupy krajów UE o najniższym wskaźniku osób w wieku 25-64 lata, uczestniczących w kształceniu ustawicznym (zob. wykres IV.5). W „ojczyźnie” uniwersytetów ludowych wskaźniki te w ostatnich latach sięgają nawet 32% (Szwajcaria – 32,1%; Dania – 31,3%; Szwecja – 29,4%; Islandia – 28,1%; Finlandia – 25,4%), co między innymi jest zasługą uniwersytetów ludowych (zob. mapę IV.15)⁵⁸.

W kontekście wyzwań społecznych i edukacyjnych, jakie dotyczą w szczególności obszary wiejskie w Polsce, potrzebne są działania na rzecz zwiększenia udziału mieszkańców gminy Adamów w tzw. kształceniu ustawicznym. Na terenie gminy działalności w tym zakresie mogłyby się podjąć istniejące już placówki oświatowe, czy planowany uniwersytet ludowy.

⁵⁸ Por. *Lifelong learning*, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc440> (dostęp: 20.01.2017); A. Juros, *Założenia do Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych*.

Wykres IV.5. Główne wskaźniki ilustrujące jakość kształcenia i szkoleń w Polsce i UE w 2016 r. (Polska, średnia UE i cel UE)



* Uwaga: wszystkie wyniki przedstawione są między wartościami maksymalnymi (najlepsze wyniki zaznaczone są na zewnętrznym pierścieniu wykresu) oraz minimalnymi (najgorsze wyniki są zaznaczone w środkowej części wykresu)

Źródło: *Monitor kształcenia i szkolenia 2016 – Polska*, Komisja Europejska, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2016, s. 1.

Uniwersytet Ludowy to „demokratycznie urządzona instytucja wychowawcza i edukacyjna dla dorosłych (Szkoła dla życia), w której występuje partnerstwo na linii słuchacz (student) – wychowawca (nauczyciel), w której to instytucji stosowana jest grundvigiańska metodyka pracy, oparta na inicjatywie i samopomocy uczestników procesu wychowawczego i edukacyjnego”⁵⁹. Współcześnie Uniwersytety Ludowe są szkołami uobywatelnienia i edukacji obywatelskiej, dzięki czemu mogą odpowiadać na różnorodne potrzeby społeczne na obszarach wiejskich, np. mogą pełnić funkcję reedukacyjną dla osób dorosłych, rozwijać świadome współuczestnictwo w środowisku pracy, przeciwdziałać marginalizacji i wykluczeniu społecznemu.

Osoby dorosłe – mające co najmniej 18 lat i nieobjęte obowiązkiem nauki, mające prawo uczestniczenia w kształceniu ustawicznym to ok:

- w powiecie łukowskim – 80 030 (73,5%) osób
- w gminie Adamów – 4 280 (73,8%) osób.

⁵⁹ A. Juros, *Założenia do Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych*, s. 40.

Tabela IV.5. Charakterystyka grup wiekowych
w powiecie łukowskim i gminie Adamów w roku 2014

Wiek	Powiat łukowski		Gmina Adamów	
	N	%	N	%
0-17	23 072	21,2%	1 196	20,6%
18 i więcej	85 839	78,8%	4 601	79,4%
25 i więcej	74 244	68,2%	3 960	68,3%
25-64 lat	58 578	53,8%	3 070	53,0%
Razem	108 911	100,0%	5 797	100,0%

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2014

Można zatem powiedzieć, z niewielką możliwością błędu, że trzy czwarte mieszkańców ma na tym obszarze prawo uczestniczenia w kształceniu ustawicznym, którego elementem mogłyby się stać uniwersytety ludowe.

V. Omówienie wyników badań-konsultacji z liderami społeczności lokalnej

W tej części Strategii zaprezentowane zostaną najważniejsze wnioski wynikające z badań przeprowadzonych w latach 2013-2014 na terenie gminy Adamów wśród liderów społeczności lokalnych. Zainteresowanych lekturą pogłębionej analizy uzyskanych wyników zachęcamy do przeczytania raportu pt.: „Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w gminie Adamów na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych”⁶⁰.

1. Zasadniczym celem podjętych badań była aktualizacja priorytetów i działań zaplanowanych w *Gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych na lata 2008-2013*. Badanie miało charakter ilościowy. Wykorzystano metodę „lustracji społecznej”, czyli tzw. społeczną diagnozę środowiska. W metodzie tej zakłada się celowy dobór badanych, którzy dysponują jak największą ilością rzetelnych informacji na temat społeczności lokalnej. Kwestionariusz ankiety wypełniło n=75 liderów społeczności lokalnej (radnych, sołtysów, placówek oświatowych, liderów lokalnych organizacji społecznych, lokalnych przedsiębiorstw, pracowników socjalnych, parafii, placówek zdrowotnych). Najliczniejszą grupę stanowili respondenci reprezentujący lokalne placówki oświatowe (n=19), przedstawiciele Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Adamowie (n=10), a także urzędnicy i radni UG Adamów oraz placówki zdrowotnej (po 7 badanych).

2. Założenia poprzedniej *Gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych w Adamowie na lata 2008-2013 r.* znało tylko połowa badanych. Do jej znajomości przyznali się przede wszystkim przedstawiciele GOPS, urzędnicy UG Adamów, radni gminy, a także badani z organizacji społecznej. Pozostali zadeklarowali, że nie znają treści strategii rozwiązywania problemów społecznych, która obowiązywała w latach 2007-2013.

3. W ocenie ponad połowy ankietowanych (52%) aktualne warunki życia w gminie są przeciętne. Kolejne 39% badanych uważa, że są one dobre lub raczej dobre. Źle lub raczej źle oceniały je tylko 4 osoby, a 3 badanych nie miało zdania w tej kwestii. W ocenie większości respondentów w ostatnich 7 latach (2007-2013) warunki życia w gminie raczej się poprawiły (45%) lub poprawiły się (19%). Odmiennego zdania jest 9 osób (12%), które uznało, że te warunki nie zmieniły się, lecz pozostały na tym samym poziomie, natomiast kolejne 9 osób (12%) stwierdziło, że się pogorszyły.

4. Zdecydowana większość badanych (65 na 75 osób, co stanowi 86% wszystkich badanych) uważa, że znalezienie pracy na terenie gminy jest trudne lub bardzo trudne. **Uzyskane wyniki wskazują, że kwestia zatrudnienia, a raczej jego braku jest najczęstszą i najważniejszą przyczyną większości problemów społecznych występujących w gminie Adamów. Bezrobocie oraz brak pracy w gminie znajduje się na pierwszym miejscu listy problemów występujących na terenie gminy.** W ocenie aż 60% badanych problem ten dotyczy dużej grupy osób w gminie, natomiast 29% badanych uważa, że problem bezrobocia i braku nowych miejsc pracy występuje, ale dotyczy przeciętnej liczby mieszkańców.

5. Drugim problemem o bardzo wysokim natężeniu i ściśle powiązanim z brakiem pracy na lokalnym rynku są migracje – wyjazdy mieszkańców poza obszar gminy i za granicę. Dotyczy to szczególnie młodych i utalentowanych ludzi.

⁶⁰ Zob. A. Juros, A. Biały, K. Wierzbicka-Frydrych, *Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w gminie Adamów na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych*.

6. Kolejnym często wskazywanym przez badanych problemem społecznym występującym na terenie gminy Adamów jest alkoholizm i/lub narkomania (z naciskiem na alkoholizm).

7. Kwestie, które dotyczą przeważnie nieznacznej grupy osób to ubóstwo, niewydolność materialna rodziny; brak dostępu do pomocy specjalistycznej; problemy rodzin wielodzietnych i niepełnych; konflikty w rodzinach, rozpad rodzin; problemy wychowawcze dzieci i młodzieży (demoralizacja, agresja, wandalizm, zaniedbania wychowawcze).

8. Respondentom, którzy wskazywali na brak lub niewystarczający dostęp do pomocy specjalistycznej, pozostawiono możliwość dookreślenia, o jakie wsparcie chodzi. Badani wskazywali najczęściej na ograniczony dostęp do lekarzy specjalistów, m.in. rehabilitantów, kardiologa, pediatry, okulisty, laryngologa, reumatologa, ortopedy, czy podstawowych i specjalistycznych badań (lekarskich, laboratoryjnych). Niektórzy podkreślali również, że w gminie Adamów brakuje poradnictwa prawnego, psychologicznego, czy doradztwa zawodowego lub dostęp do tego rodzaju wsparcia jest ograniczony.

9. Problemy o przeciętnym poziomie natężenia według badanych to bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, długotrwała lub ciężka choroba, problemy wieku podeszłego, izolacja społeczna osób starszych, przemoc w rodzinie, czy niepełnosprawność. Z kolei do problemów, które dotyczą niewielkiej grupy osób, można zaliczyć m.in. przestępczość, sieroctwo, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, bezdomność oraz klęski żywiołowe lub ekologiczne. Większość tych problemów ma charakter tzw. potencjalny i mogą dotyczyć pojedynczych mieszkańców gminy Adamów. Władze gminy powinny być przygotowane na rozwiązywanie nawet tego typu kwestii społecznych.

10. Niemal wszyscy respondenci (97%) wskazywali na potrzebę tworzenia warunków do powstawania nowych miejsc pracy. W ich ocenie najpilniejszym działaniem jest zwiększenie możliwości zatrudnienia i ograniczenie bezrobocia. Kolejnym najpilniejszym działaniem, które należałoby podjąć jest prowadzenie polityki proinwestycyjnej na terenie gminy, mającej na celu przyciągnięcie inwestorów zewnętrznych (krajowych i zagranicznych) oraz pomoc w procesie powstawania nowych firm. Na tę potrzebę wskazywało 64% badanych (48 na 75 badanych). Należy jednak podkreślić, iż w pierwszej kolejności warto byłoby dążyć do pobudzenia procesów endogennych gminy (wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców), co uchroni miejscowość przed ewentualnymi wyciekami kapitału (głównie finansowego, ale też młodego i zdolnego pokolenia) na zewnątrz.

11. Kolejną grupą działań wymagających pilnej realizacji są inicjatywy w zakresie ograniczenia emigracji zarobkowej i doksztalcania absolwentów oraz osób poszukujących pracy pod kątem dostosowania ich kwalifikacji do potrzeb rynku pracy (kursy, szkolenia itp.). Ponadto należy zadbać o wsparcie pracodawców oraz rozwój przedsiębiorczości (np. utworzenie strefy ekonomicznej, doradztwo, szkolenia itp.), inwestować w infrastrukturę (drogową, wodociągową, kanalizacyjną, inną), a także dążyć do zmniejszania patologii społecznych (m.in. alkoholizm, narkomania).

12. W grupie działań uznanych za ważne, ale nie najpilniejsze znalazły się m.in.: potrzeba utworzenia punktu informacyjnego w gminie, oferującego usługi doradztwa zawodowego i pośrednictwa pracy, organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży (świetlice wiejskie, wolontariat młodzieżowy), rozwój przedsiębiorstw ekonomii społecznej, poprawa dostępności do opieki medycznej, wsparcie inicjatyw obywatelskich, zwiększenie liczby mieszkań socjalnych, poprawa jakości życia osób niepełnosprawnych, rozbudowa bazy turystycznej i promocja gminy, rozwój kultury i rozrywki, czy utworzenie KIS, wreszcie zwiększenie pomocy bezpośredniej osobom najuboższym.

13. Nieco mniej ważnymi przedsięwzięciami w opinii ankietowanych są działania nastawione na aktywizację seniorów i świadczenie usług opiekuńczych zarówno dla osób starszych, niepełnosprawnych, jak i długotrwale chorujących. Działania te wydają się być niedocenione przez respondentów, tymczasem w kontekście obserwowanych zjawisk demograficznych są one kluczowe. W najbliższej przyszłości mogą stać się poważnym problemem tej społeczności.

14. Blisko połowa badanych (47%) pozytywnie ocenia rolę władz samorządowych w rozwój społeczny gminy i rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców gminy Adamów. Na ich przeciętny poziom zaangażowania wskazywało 36% ankietowanych. Należy jednak podkreślić, że o ile władze lokalne oceniają siebie pozytywnie (głównie radni, urzędnicy OPS i sołtysi), to przedsiębiorcy, przedstawiciele banku, część organizacji społecznych oraz urzędników UG Adamów częściej wskazywali na przeciętne oceny.

15. Większość respondentów jest zgodna co do tego, że **poziom uczestnictwa i zaangażowania mieszkańców gminy Adamów w rozwój gminy oraz rozwiązywanie problemów społecznych jest przeciętny.**

16. Oceniając wpływ mieszkańców na sprawy lokalne i decyzje władz samorządowych 41% badanych uznało, że jest on przeciętny, co czwarty (25%) ocenia, że jest on znikomy, natomiast 8% respondentów uważa, że mieszkańcy nie mają żadnego wpływu na decyzje podejmowane przez lokalne władze samorządowe. Na znaczący wpływ na sprawy lokalne wskazywało zaledwie 8 badanych (11%).

17. W opinii ankietowanych jej mocnymi stronami są przede wszystkim sprawne władze lokalne, świadome problemów i potrzeb społeczności lokalnej. Mocną stroną są ponadto dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa i rekreacyjna, dbałość o szkolnictwo na lokalnym terenie, obiekty o charakterze zabytkowym i dużej wartości historycznej, rozwijająca się baza turystyczna, jak również inwestowanie w lokalną infrastrukturę drogową, wodociągową i kanalizacyjną. Badani wysoko ocenili również poziom oświaty i aktywność obywatelską mieszkańców gminy. Kilka osób wskazało na sprawnie działający Ośrodek Pomocy Społecznej i skuteczność władz lokalnych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych (m.in. z UE). Silną stroną są także imprezy okolicznościowe i sportowe, szczególnie te, które promują gminę.

18. Najłabszą stroną gminy w ocenie respondentów jest brak miejsc pracy i wysoki poziom bezrobocia. Słabą stroną jest również niewystarczający dostęp do specjalistów (szczególnie w zakresie usług medycznych), a także niechęć mieszkańców do zmian, nieufność, niski poziom wykształcenia i brak współdziałania. Część ankietowanych wskazywała na problemy społeczne występujące w gminie (bezrobocie, alkoholizm, starzejące się społeczeństwo, czy ubóstwo) i niewystarczające zaangażowanie władz lokalnych w ich niwelowanie. Badani wymieniali również takie minusy, jak brak lub mała liczba miejsc dla młodych ludzi, gdzie mogliby się spotykać i spędzać wolny czas, migracje mieszkańców (szczególnie młodych ludzi) poza gminę oraz zły stan infrastruktury drogowej w niektórych miejscowościach gminy Adamów.

19. **Tworzenie nowych miejsc pracy, to – według respondentów – kluczowa szansa, która może przyczynić się do rozwoju społecznego i gospodarczego gminy Adamów oraz rozwiązania wielu problemów społecznych występujących na terenie gminy.** Badani szanse upatrują również w pozyskaniu funduszy zewnętrznych (głównie unijnych), dzięki którym będzie można stworzyć te miejsca pracy i zmodernizować gminę. Poza tym szansą jest promocja i wykorzystanie lokalnych zasobów naturalnych, a także inwestowanie w kapitał ludzki (szczególnie w młodych ludzi) i pobudzanie mieszkańców do większej aktywności społecznej (wzmacnianie kapitału społecznego). Zdaniem niektórych

ankietowanych ważne są również takie przedsięwzięcia, jak poprawa i rozbudowa lokalnej infrastruktury (drogi, baza kulturalna, sportowa, turystyczna), współdziałanie oparte na partnerstwie lokalnym oraz wsparcie ze strony władz gminy i OPS.

20. Największym zagrożeniem w opinii ankietowanych są migracje mieszkańców gminy (szczególnie uzdolnionej młodzieży) do większych ośrodków miejskich, co najczęściej jest konsekwencją braku (nowych) miejsc pracy i bezrobocia występującego na terenie gminy, kolejnego po migracjach, najbardziej akcentowanego zagrożenia. Zagrożeniami są również niechęć do współdziałania, różnego rodzaju antagonizmy, jak i niewiara mieszkańców w możliwość poprawy własnej sytuacji życiowej. Część osób wskazywała ponadto na wzrost ubóstwa oraz różne patologie i uzależnienia dotyczące niektórych mieszkańców gminy Adamów. Zagrożenie dostrzegane jest także w starzeniu się społeczeństwa, braku specjalistycznych instytucji (jak ŚDS, lokale socjalne) i ograniczonym dostępie do specjalistów (szczególnie lekarzy specjalistów). Kilku badanych zagrożenie widzi również w ograniczonych środkach finansowych i możliwości ich pozyskania, co może doprowadzić do odłożenia w czasie niektórych inwestycji zaplanowanych do realizacji na terenie gminy.

21. W jednym z pytań otwartych badani mogli wymienić również inne rozwiązania w sferze społecznej, które można byłoby wdrożyć w gminie Adamów w kolejnej perspektywie programowej. Respondenci kolejny raz wskazywali na potrzebę tworzenia nowych miejsc pracy, zwiększania dostępu do specjalistycznych usług, stworzenia bogatej oferty spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży oraz zwiększania aktywności społecznej mieszkańców.

Tabela V.1. Działania, które według badanych powinny być realizowane na terenie gminy Adamów – podział na grupy według stopnia ważności

W rozwiązywaniu podstawowych kwestii społecznych, istotnych dla mieszkańców Gminy największy nacisk należy położyć na:	średnia	Potrzeba realizacji o charakterze
zwiększenie możliwości zatrudnienia, ograniczenie bezrobocia (n=72*)	4,5	Najpilniejszym
prowadzenie polityki proinwestycyjnej, mającej na celu przyciągnięcie inwestorów zewnętrznych (krajowych i zagranicznych) oraz pomoc w procesie rejestracji firmy przez mieszkańców gminy (n=66*)	4,0	
ograniczenie emigracji zarobkowej (n=66*)	3,9	Pilnym
dokształcanie absolwentów oraz osób poszukujących pracy pod kątem dostosowania ich kwalifikacji do potrzeb rynku pracy (kursy, szkolenia itp.) (n=69*)	3,6	
wsparcie pracodawców oraz przedsiębiorczości (np. utworzenie strefy ekonomicznej, doradztwo, szkolenia itp.) (n=71*)	3,5	
inwestowanie w infrastrukturę (drogową, wodociągową, kanalizacyjną, inną) (n=73*)	3,5	
zmniejszanie patologii społecznych (m.in. alkoholizm, narkomania) (n=72*)	3,5	
utworzenie punktu informacyjnego w gminie oferującego usługi doradztwa zawodowego i pośrednictwa pracy (n=67*)	3,4	Ważnym
organizację czasu wolnego dzieci i młodzieży (świetlice wiejskie, wolontariat młodzieżowy) (n=71*)	3,3	
rozwój przedsiębiorstw ekonomii społecznej (tworzenie spółdzielni socjalnych, przedsiębiorstw niedziałających dla zysku itp.) (n=63*)	3,3	
poprawę dostępności do opieki medycznej, m.in. przez wprowadzenie profilaktycznych programów zdrowotnych (n=74*)	3,3	
wsparcie inicjatyw obywatelskich – m.in. przez utworzenie Centrum Aktywności Lokalnej (CAL), rozwój wolontariatu (n=62*)	3,3	
zwiększenie liczby mieszkań socjalnych / komunalnych (n=58*)	3,2	

V. Omówienie wyników badań-konsultacji z liderami społeczności lokalnej

poprawę jakości życia osób niepełnosprawnych (zniesienie barier architektonicznych, działania aktywizujące niepełnosprawnych) (n=68*)	3,2	
rozbudowę bazy turystycznej i promocję Gminy (n=72*)	3,2	
wspieranie inicjatyw lokalnych, stowarzyszeń, organizacji społecznych, kół i grup nieformalnych (n=64*)	3,1	
rozwój kultury i rozrywki (n=72*)	3,1	
utworzenie Klubu Integracji Społecznej, jako miejsca aktywności i aktywizacji lokalnej (n=60*)	3,1	
zwiększenie pomocy bezpośredniej osobom najuboższym (finansowej lub rzeczowej) (n=69*)	3,0	
zwiększenie aktywności ludzi starszych – organizacja klubów seniora, organizacja spotkań międzypokoleniowych itp. (n=70*)	2,9	Mniej ważnym
świadczenie usług opiekuńczych dla osób starszych i/lub niepełnosprawnych, długotrwale chorujących (n=69*)	2,8	
rozwój sportu i rekreacji (n=72*)	2,6	
poprawę bezpieczeństwa (n=69*)	2,2	

* przy wyznaczaniu średniej pominięto badanych, którzy nie mieli zdania w danej kwestii lub nie zaznaczali danej odpowiedzi

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań⁶¹

⁶¹ Zob. A. Juros, A. Biały, K. Wierzbicka-Frydrych, *Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w gminie Adamów na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych*, Lublin-Adamów 2015, s. 24.

VI. Analiza SWOT

Analiza SWOT jest techniką porządkowania listy czynników strategicznych (zjawisk wpływających istotnie na sytuację społeczną w gminie Adamów), zidentyfikowanych w procesie diagnozy. Analiza polega na uporządkowaniu zbioru czynników na cztery podzbiory, nazwane z pierwszych liter czterech słów angielskich: *Strengths* (mocne strony), *Weaknesses* (słabe strony), *Opportunities* (szanse) i *Threats* (zagrożenia).

- **Mocne strony** to zjawiska p o z y t y w n i e wpływające na sytuację społeczną gminy Adamów, które lokalny samorząd może kształtować sprawczo (może nimi zarządzać).
- **Słabe strony** to zjawiska n e g a t y w n i e wpływające na sytuację społeczną gminy Adamów, na które samorząd ma wpływ i może kształtować sprawczo (może nimi zarządzać).
- **Szanse** to zjawiska mające p o z y t y w n y wpływ na sytuację społeczną gminy Adamów, których samorząd gminy n i e m o ż e kształtować sprawczo (może na nie jedynie reagować, próbując je wykorzystać).
- **Zagrożenia** to zjawiska n e g a t y w n i e wpływające na sytuację społeczną gminy Adamów, których samorząd n i e m o ż e kształtować sprawczo (może na nie jedynie reagować, próbując się przed nimi zabezpieczyć).

Analiza SWOT powstała w oparciu o wyniki badań terenowych przeprowadzonych od listopada 2013 roku do kwietnia 2014 roku na potrzeby aktualizacji niniejszej strategii⁶². W pytaniach otwartych respondenci mieli możliwość wskazania mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń, które według nich mogą wpływać na proces rozwoju społecznego i rozwiązania problemów społecznych mieszkańców gminy.

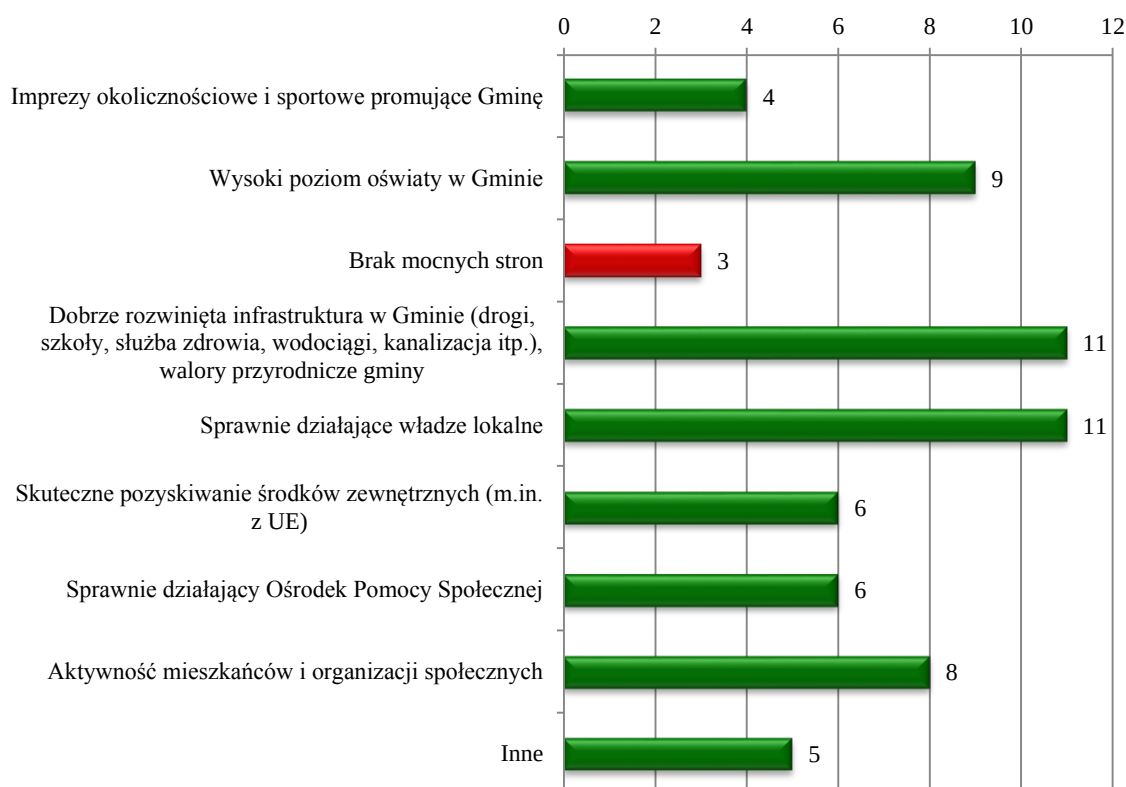
1. Mocne strony

W ocenie mieszkańców gminy Adamów, wśród mocnych stron gminy, które pozwolą na szybki i skuteczny rozwój społeczny i rozwiązanie podstawowych problemów społecznych mieszkańców są przede wszystkim sprawne władze lokalne, świadome problemów i potrzeb społeczności lokalnej. Kolejnymi mocnymi stronami gminy są: dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa i rekreacyjna, dbałość o szkolnictwo na lokalnym terenie, obiekty o charakterze zabytkowym i dużej wartości historycznej, rozwijająca się baza turystyczna, jak również inwestowanie w drogi, wodociągi i kanalizację.

Wysoko oceniono poziom oświaty w gminie i aktywność obywatelską mieszkańców gminy. Ponadto kilka osób wskazało na sprawnie działający Ośrodek Pomocy Społecznej i skuteczne pozyskiwanie środków zewnętrznych (m.in. z UE). Mocną stroną są również imprezy okolicznościowe i sportowe promujące Gminę (zob. wykres VI.1 i tabelę VI.1).

⁶² Zob. A. Juros, A. Biały, K. Wierzbicka-Frydrych, *Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w gminie Adamów na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych*, s. 36-45.

Wykres VI.1. MOCNE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów



Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

Tabela VI.1. MOCNE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów

Sprawnie władze lokalne, świadome problemów i potrzeb społeczności lokalnej (n=11)

- świadomość władz lokalnych o problemach społecznych w gminie (x4);
- energiczny, operatywny i sprawny Wójt (x3);
- sprawnie działające władze lokalne;
- aktywność władz gminy;
- wysokie kompetencje pracowników samorządowych;
- zaangażowanie oraz profesjonalizm osób zajmujących się problemami społecznymi gminy.

Rozwinięta infrastruktura (n=11)

- dobra infrastruktura sportowa i rekreacyjna (x7);
- dobrze rozwinięta infrastruktura edukacyjna, dbałość o szkolnictwo (x4);
- obiekty o charakterze zabytkowym i dużej wartości historycznej (x3);
- aktywna działalność instytucji kultury i lokalnych stowarzyszeń (x2);
- rozwijająca się baza turystyczna (szlak rowerowy, agroturystyka) (x2);
- atrakcyjne walory krajobrazowe i przyrodnicze;
- dobrze rozwinięta komputeryzacja społeczeństwa;
- świetlice;
- biblioteka;
- dobre drogi;
- służba zdrowia;
- wodociągi, kanalizacja.

Wysoki poziom oświaty (n=9)

- najmocniejszą stroną gminy jest sprawnie działająca oświata na różnych etapach edukacyjnych (x7);
- wykwalifikowani nauczyciele, zatrudnieni specjaliści szkolni i terapeuci (x2);
- zajęcia pozalekcyjne.

Aktywność obywatelska mieszkańców gminy (n=8) • stosunkowo liczne organizacje społeczne (x2); • większa aktywność mieszkańców gminy i organizacji społecznych; • aktywna działalność instytucji kultury i lokalnych stowarzyszeń; • rozwój inicjatyw obywatelskich (np. „Malinowa Wieś”); • ludzie chętni do działania; • funkcjonowanie na terenie Gminy różnych instytucji, których celem jest pomoc przy rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców; • pracowitość i solidarność mieszkańców Gminy.
Sprawnie działający Ośrodek Pomocy Społecznej (n=6) • coraz lepiej działający GOPS (x2); • zasoby ludzkie – kadry zarządzające, młoda kadra otwarta na skuteczną pomoc w rozwoju problemów społecznych (x2); • zaangażowanie oraz profesjonalizm osób zajmujących się pomocą społeczną; • funkcjonowanie na terenie gminy różnych instytucji, których celem jest pomoc przy rozwiązywaniu problemów społecznych mieszkańców (np. GOPS, zespół interdyscyplinarny, GKRPA itp.).
Skuteczne pozyskiwanie środków zewnętrznych (n=6) • skuteczne pozyskiwanie środków unijnych (x4); • pozyskiwanie środków na rozwój gminy; • starania o wszystkie możliwe dotacje.
Imprezy okolicznościowe i sportowe promujące Gminę (n=4) • promocja Gminy poprzez sport (x3); • dobrze prosperujące Gminne Centrum Kultury; • b. dużo imprez-festynów itp. reklama gminy na zewnątrz.
Inne (n=5) • rozwój ekonomii społecznej, tworzenie spółdzielni, stały kontakt z bezrobotnymi (x2); • większa liczba miejsc pracy; • gmina jest nieduża, wszyscy się znają i to jest duży plus, warto to wykorzystać; • strona internetowa gminy.
Brak mocnych stron (n=3) • brak mocnych stron (x2); • nie widzę mocnych stron gminy.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

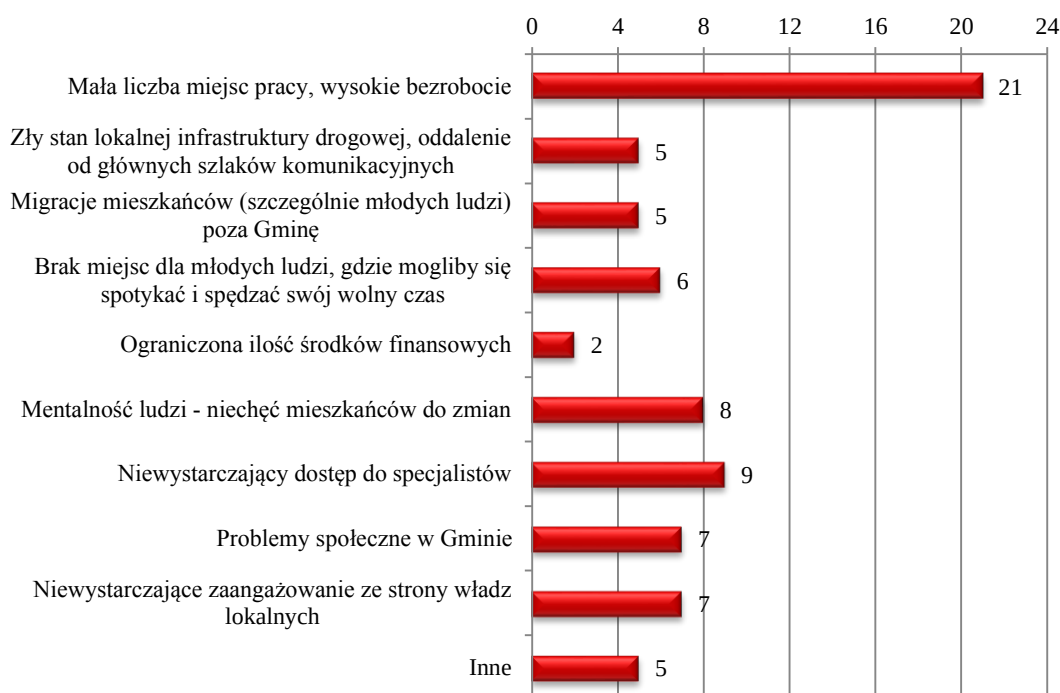
2. Słabe strony

Brak miejsc pracy i wysoki poziom bezrobocia to według respondentów najsłabsza strona gminy. Badani wskazywali również na niewystarczający dostęp do specjalistów (szczególnie w zakresie usług medycznych), a także niechęć mieszkańców do zmian, nieufność, niski poziom wykształcenia i brak współpracy.

Zdaniem niektórych ankietowanych słabą stroną gminy są ponadto występujące w niej problemy społeczne (wspomniane już bezrobocie, alkoholizm, starzejące się społeczeństwo, czy ubóstwo) oraz niewystarczające zaangażowanie ze strony władz lokalnych w ich rozwiązywanie. Brak miejsc dla młodych ludzi, gdzie mogliby się spotykać i spędzać swój wolny czas, to kolejna słaba strona gminy. Badani wymieniali również takie minusy, jak

migracje mieszkańców (szczególnie młodych ludzi) poza gminę oraz zły stan lokalnej infrastruktury drogowej (zob. wykres VI.2 i tabelę VI.2).

Wykres VI.2. SŁABE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów



Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

Tabela VI.2. SŁABE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów

Mała liczba miejsc pracy lub ich brak, wysokie bezrobocie (n=21)

- brak lub mała liczba miejsc pracy, brak pracy (x9);
- brak lub ograniczona liczba zakładów pracy i przedsiębiorców (x8);
- wysoki poziom bezrobocia zwłaszcza wśród ludzi młodych (absolwenci) (4);
- małe możliwości pozyskania inwestorów spoza gminy;
- słaby system zachęt dla inwestorów;
- słabo rozwinięty sektor przedsiębiorczości pozarolniczej;
- należy tworzyć warunki do tworzenia nowych miejsc pracy.

Niewystarczający dostęp do specjalistów (szczególnie w zakresie usług medycznych (n=9)

- brak wsparcia specjalistycznego (prawnik, psycholog, okulista, kardiolog, laryngolog, rehabilitant, pediatra) (x3);
- słaba oferta opieki zdrowotnej i rehabilitacyjnej (x2);
- zatrudnienie prawnika, psychologa, doradcę zawodowego do wspierania mieszkańców oraz działań Zespołu Interdyscyplinarnego;
- źle zarządzana służba zdrowia;
- brak specjalistycznych usług medycznych;
- brak działań profilaktycznych;
- brak lekarzy specjalistów;
- niewystarczająca opieka nad osobami starszymi.

Mentalność ludzi – niechęć mieszkańców do zmian, niewiedza i brak współpracy (n=8)

- obojętność mieszkańców na sprawy społeczne, myślenie o sobie (x2);
- małe zainteresowanie mieszkańców, aby zrobić coś co pozwoli polepszyć życie wszystkim;
- mentalność ludzi – każdy ma plany do działania, jednak na nich się kończy, same władze lokalne nie robią wszystkiego (słaba motywacja mieszkańców);

• niechęć mieszkańców do zmian; • nieufność ze strony mieszkańców; • małe zaangażowanie mieszkańców; • brak przygotowania lokalnych przedsiębiorców; • nieprzygotowanie ludzi do współpracy, dotyczy to również instytucji publicznych, organizacji społecznych i przedsiębiorców; • niski poziom wykształcenia mieszkańców, niewiedza.
Niewystarczające zaangażowanie ze strony władz lokalnych (n=7) • opór ze strony urzędników, złe przyzwyczajenia; • nieuprzejmość i brak otwartości władz gminy oraz urzędników pracujących w Urzędzie wobec petenta; • brak inicjatywy szukania nowych (poza unijnymi) środków finansowych dla rozwoju gminy; • niedocenianie przez władze lokalne działań Zespołu Interdyscyplinarnego (brak funduszy na wspieranie rodzin dysfunkcyjnych, zagrożonych demoralizacją); • pracownicy socjalni powinni w większym zakresie monitorować sytuację rodzin, które mają pod swoim patronatem; • konflikty i podziały w gronie osób wywierających duży wpływ na życie mieszkańców; • złe zarządzanie gminą.
(Główne) problemy społeczne w gminie (n=7) • (duże) bezrobocie (x3); • wysoki odsetek osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, ubóstwo (x2); • brak mieszkań socjalnych (x2); • duże nasilenie patologii w gminie takich, jak alkoholizm, czy przemoc w rodzinie (x2); • kluczowe problemy na terenie gminy (bezrobocie, ubóstwo, uzależnienia, problemy osób w podeszłym wieku, marginalizacja społeczna, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, w prowadzeniu gospodarstwa domowego, niepełnosprawność). • starzejące się społeczeństwo; • niski poziom wykształcenia mieszkańców; • niskie dochody mieszkańców; • słabo rozwinięty sektor przedsiębiorczości pozarolniczej; • brak zaradności rodzin patologicznych; • brak wsparcia specjalistycznego (pracownik, psycholog);
Brak miejsc dla młodych ludzi, gdzie mogliby się spotykać i spędzać swój wolny czas (n=6) • brak miejsca dla młodzieży (i nie tylko) na popołudniowe spotkania typu Dom Kultury, świetlice wiejskie (x3) • brak miejsc gdzie można się spotkać; • zbyt mało możliwości do aktywnego spędzania wolnego czasu; • brak lokalu-klubu na spędzanie czasu wolnego przez dzieci, młodzież, dorosłych.
Migracje mieszkańców (szczególnie młodych ludzi) poza gminę (n=5) • migracje młodych, wykształconych, operatywnych ludzi (x2); • odpływ najbardziej „wartościowych” ludzi z gminy; • emigracja zarobkowa, kurczący się rynek pracy – wyludnianie się; • wysoki poziom bezrobocia zwłaszcza wśród ludzi młodych (absolwenci) i migracja do dużych miast.
Zły stan lokalnej infrastruktury drogowej, oddalenie od głównych szlaków komunikacyjnych (n=5) • oddalenie od głównych szlaków komunikacyjnych (x3); • zły stan dróg lokalnych (x2).
Ograniczona ilość środków finansowych (n=2) • ograniczone środki budżetowe; • ograniczona ilość środków finansowych na rozwiązywanie problemów społecznych.

Inne (n=5)

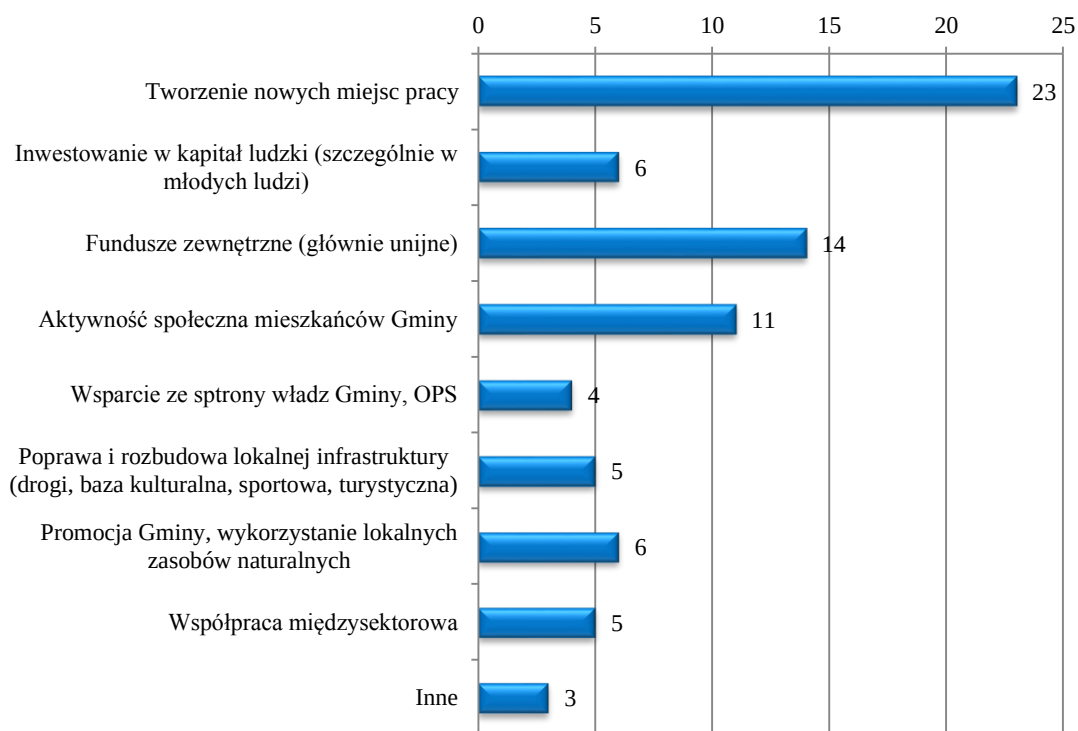
- myślę, że pracownicy starają się jak mogą i walczą o każdy pieniądź, aby pomóc mieszkańcom naszej gminy;
- gmina wiejska;
- brak dostępu do toalet;
- brak większych tablic informacyjnych opartych na historii danego miejsca;
- zamykanie placówek oświatowych;
- dostępność do domów opieki społecznej.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

3. Szanse

Według ankietowanych kluczową szansą, która może przyczynić się do rozwoju społecznego i gospodarczego gminy Adamów oraz rozwiązania wielu problemów społecznych mieszkańców są nowe miejsca pracy. Szansą są również fundusze zewnętrzne (głównie unijne), dzięki którym będzie można stworzyć te miejsca pracy i zmodernizować gminę. W rozwoju inicjatyw społeczno-gospodarczych istotna jest również aktywność mieszkańców gminy. Dla części respondentów szansą dla gminy może być ponadto jej promocja i wykorzystanie lokalnych zasobów naturalnych, a także inwestowanie w kapitał ludzki (szczególnie w młodych ludzi). Nie bez znaczenia jest poprawa i rozbudowa lokalnej infrastruktury (drogi, baza kulturalna, sportowa, turystyczna) i współdziałanie oparte na partnerstwie lokalnym, wreszcie – wsparcie ze strony władz gminy i OPS (zob. wykres VI.3 i tabelę VI.3).

Wykres VI.3. SZANSE, których wykorzystanie może przyczynić się do rozwoju społecznego i rozwiązania problemów społecznych mieszkańców gminy Adamów – opinie respondentów



Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

Tabela VI.3. SZANSE, których wykorzystanie może przyczynić się do rozwoju społecznego i rozwiązania problemów społecznych mieszkańców gminy Adamów – opinie respondentów

Tworzenie nowych miejsc pracy (n=23) • tworzenie nowych miejsc pracy (x8); • spółdzielnia socjalna (x4); • znalezienie inwestorów (x3); • powstanie KIS (x3); • stwarzanie warunków dla przedsiębiorców do tworzenia miejsc pracy (x2); • zwiększyć zatrudnienie dla osób młodych kończących szkoły i studia (x2); • zmiana kierunków kształcenia młodzieży uwzględniające potrzeby gminy i rynku pracy, a także prognozowanych potrzeb UE, w tym także nauka języków obcych; • inwestowanie w młodych i ambitnych pracowników; • zwolnienie miejsc pracy przez osoby, które osiągnęły wiek emerytalny; • możliwość zagospodarowania istniejących terenów z przeznaczeniem na inwestycje; • powstanie przedsiębiorstwa ekonomii społecznej; • oferty pracy, staże; • wsparcie bezrobotnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; • zmniejszenie bezrobocia; • pozyskiwanie funduszy unijnych na tworzenie nowych miejsc pracy; • promowanie małej przedsiębiorczości; • przyciągnięcie kapitału zewnętrznego; • pomoc państwa w zakresie tworzenia miejsc pracy; • zwiększenie liczby podmiotów gospodarczych.
Fundusze zewnętrzne (głównie unijne) (n=14) • fundusze unijne (x9); • środki z UE przyczyniają się do rozwoju społeczności i rozwiązywania problemów; • pozyskiwanie funduszy unijnych na tworzenie nowych miejsc pracy; • wnioskowanie o środki z Unii Europejskiej i gospodarne ich wykorzystanie; • korzystanie ze źródeł zewnętrznych, dostępnych w ramach programów Unii Europejskiej; • doświadczenie gminy w ubieganiu się o dodatkowe środki pomocowe.
Aktywność społeczna mieszkańców Gminy (n=11) • lokalne inicjatywy obywatelskie, wspierane przez samorząd gminy (x2); • pobudzanie aktywności społecznej, samopomocy (x2); • aktywność społeczna do działań; • mobilizacja społeczna; • organizacje pozarządowe; • więcej organizacji, stowarzyszeń i uczestniczących w nich mieszkańców; • współpraca instytucji pozarządowych z gminą oraz mieszkańców z UG; • podjęcie działań w kierunku zatrzymania młodych wykształconych na terenie gminy; • powołanie Młodzieżowej Rady Gminy; • mieszkańcy terenu; • utworzenie Partnerstwa Lokalnego; • centrum wspierania organizacji pozarządowych.
Inwestowanie w kapitał ludzki (szczególnie w młodych ludzi) (n=6) • inwestowanie w młodych i ambitnych pracowników; • zwolnić osoby będące w wieku emerytalnym, mające z tej racji stały dochód (mogące mieć dochód) i dać szansę młodym ludziom bez pracy; • zaplecze młodych pracowników i osób z bardzo dobrym wykształceniem, którzy mogą wiele wnieść w rozwój gminy; • rozwój kształcenia; • zmiana kierunków kształcenia młodzieży uwzględniające potrzeby gminy i rynku pracy;

• szkoły, sprawny system oświaty; • uczyć życia, zapobiegliwości, zawodu; • rozwój społeczeństwa informacyjnego (dostęp mieszkańców do informacji, wiedzy i zatrudnienia); • powołanie Młodzieżowej Rady Gminy.
Promocja Gminy, wykorzystanie lokalnych zasobów naturalnych (n=6) • promocja gminy (x3); • wykorzystanie zasobów naturalnych: stawy, lasy, agroturystyka, mieszkańcy terenu (x2); • tereny rekreacyjne (las, jeziora).
Współpraca międzysektorowa (n=5) • współpraca instytucji pozarządowych z Gminą oraz mieszkańców z UG (x2); • powołanie Młodzieżowej Rady Gminy; • utworzenie Partnerstwa Lokalnego; • centrum wspierania organizacji pozarządowych; • współpraca lokalnych organizacji, parafii i innych grup nieformalnych.
Poprawa i rozbudowa lokalnej infrastruktury (drogi, baza kulturalna, sportowa, turystyczna) (n=5) • inwestycje w stworzenie miejsca na kulturalne i rozrywkowe spędzanie czasu wolnego (x2); • rozbudowa bazy (agro)turystycznej (x2); • poprawa stanu dróg na terenie gminy; • możliwość tworzenia świetlic wiejskich.
Wsparcie ze strony władz Gminy, OPS (n=4) • szeroka pomoc OPS (x2); • wsparcie władz gminy; • stworzenie warunków dla przedsiębiorców do powstawania nowych miejsc pracy; • zmniejszanie biurokracji i pozyskiwania pracy „po znajomości”; • współpraca instytucji pozarządowych z Gminą oraz mieszkańców z UG.
Inne (n=3) • nowy menedżer w służbie zdrowia z wizją dbania o zdrowie mieszkańców; • wsparcie pracodawców; • budzenie świadomości w mieszkańcach, że gmina jest ich małą ojczyzną.

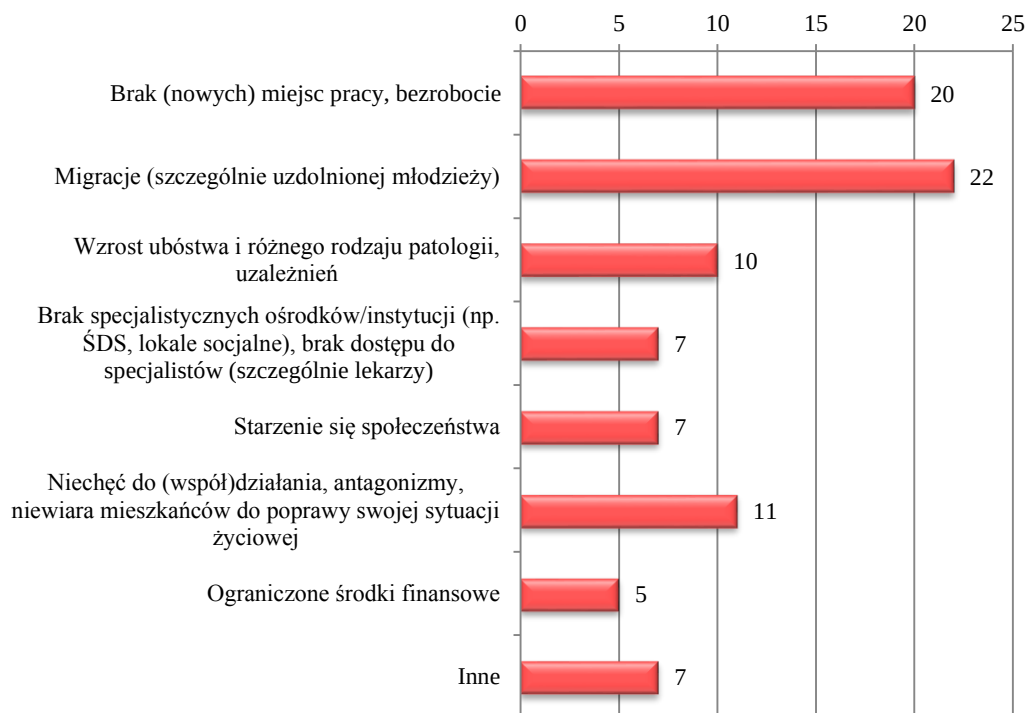
Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

4. Zagrożenia

Największe zagrożenie liderzy społeczności lokalnych upatrują przede wszystkim w migracji mieszkańców gminy (szczególnie uzdolnionej młodzieży) do większych ośrodków miejskich, co najczęściej jest następstwem braku (nowych) miejsc pracy i bezrobocia występującego na terenie gminy.

Kolejnymi, często wskazywanymi zagrożeniami są: niechęć do współdziałania, różnego rodzaju antagonizmy, czy niewiara mieszkańców w możliwość poprawy własnej sytuacji życiowej. Niektórzy badani zwracali uwagę na wzrost ubóstwa oraz różne patologie i uzależnienia dotyczące części mieszkańców gminy Adamów. Zagrożeniem dla badanych jest ponadto starzenie się społeczeństwa, brak specjalistycznych instytucji (jak ŚDS, lokale socjalne) oraz brak dostępu do specjalistów (szczególnie lekarzy specjalistów). Kilka osób zagrożenie widzi również w ograniczonych środkach finansowych i możliwości ich pozyskania, co może przyczynić się do przyhamowania inwestycji zaplanowanych do realizacji na terenie gminy (zob. wykres VI.4 i tabelę VI.4).

Wykres VI.4. Największe ZAGROŻENIA, które mogłyby uniemożliwić lub w znaczący sposób utrudnić rozwój gminy i rozwiązywanie problemów społecznych – opinie respondentów



Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

Tabela VI.4. Największe ZAGROŻENIA, które mogłyby uniemożliwić lub w znaczący sposób utrudnić rozwój gminy i rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców – opinie respondentów

Migracje (szczególnie uzdolnionej młodzieży) (n=22)

- największe zagrożenia to [...] narastająca emigracja młodych, wykształconych i przedsiębiorczych mieszkańców gminy do większych miast w poszukiwaniu pracy (x14);
- utrzymująca się migracja i emigracja;
- emigracja ludzi młodych, wykształconych osób do dużych aglomeracji, co powoduje wyludnienie gminy, likwidację szkół, a tym samym likwidację miejsc pracy;
- migracja młodych, zdolnych i ambitnych osób, które nie widzą szansy na godną przyszłość w rodzinnym miejscu zamieszkania;
- słabe zarobki, brak domu kultury i innych ośrodków otwartych dla spędzania wolnego czasu co powoduje liczne migracje osób wartościowych;
- brak pracy dla młodych z czym wiąże się wyludnienie, emigracja najzdolniejszych i zdolnych, pozostaną tylko potrzebujący pomocy;
- zmniejszenie liczby młodych mieszkańców;
- emigracja lokalnej społeczności do większych miast i za granicę.

Brak (nowych) miejsc pracy, bezrobocie (n=20)

- mała ilość miejsc pracy na terenie gminy, wysokie bezrobocie (x10);
- brak miejsc pracy dla młodzieży, która jest wykształcona, emigracja młodych (x4);
- zbyt mały rynek pracy w najbliższym otoczeniu (powiat) (x2);
- wysoka stopa bezrobocia – zagrożenie dla rodzin z racji prawdopodobieństwa powiększania się poziomu ubóstwa, demoralizacji, uzależnień (alkoholizm);
- pozostawienie osób, które osiągnęły wiek emerytalny, na swoim stanowisku;
- duże bezrobocie, bezradność władz gminy wobec tego problemu;
- likwidacja miejsc pracy z powodu wyludniania się gminy;

• za małe pieniądze nie chce się pracować; • wzrost bezrobocia.
Niechęć do (współ)działania, antagonizmy, niewiara mieszkańców w poprawę swojej sytuacji życiowej (n=11) • niechęć do zmian, brak wiary w to, że może się coś zmienić – bezradność (x4); • obojętność na sprawy społeczne (x2); • niewiara i niechęć mieszkańców do poprawy swojej sytuacji życiowej (połączona ze zwiększającą się zależnością mieszkańców od pomocy socjalnej); • lenistwo/za małe pieniądze nie chce się pracować; • chęć posiadania indywidualnych korzyści, brak troski o dobro wspólne – rzeczy materialne, profilaktykę zdrowotną; • antagonizmy pomiędzy miejscowościami; • brak współpracy mieszkańców; • agresja.
Wzrost ubóstwa i różnego rodzaju patologii, uzależnień (n=10) • alkoholizm (x6); • zubożenie społeczeństwa (x2); • zagrożenie dla rodzin z racji prawdopodobieństwa powiększania się poziomu ubóstwa, demoralizacji, uzależnień; • wzrost uzależnień z powodu ubóstwa; • problemy opiekuńczo-wychowawcze dzieci i młodzieży.
Starzenie się społeczeństwa (n=7) • starzenie się społeczeństwa (x6); • należy zapewnić pomoc specjalistyczną osobom starszym i schorowanym; • niż demograficzny.
Brak specjalistycznych ośrodków/instytucji (np. ŚDS, lokale socjalne), brak dostępu do specjalistów (szczególnie lekarzy) (n=7) • słabe zaplecze dostępnych lekarzy specjalistów, trudny dostęp do ośrodków leczenia (x3). • brak specjalistów; • brak domu kultury i innych ośrodków otwartych dla spędzania wolnego czasu; • brak lokali socjalnych; • brak Środowiskowych Domów Samopomocy; • brak grup wsparcia dla osób uzależnionych czy doświadczających przemocy.
Ograniczone środki finansowe (n=5) • ograniczone środki finansowe (x2); • brak dotacji na rozwój społeczny; • trudności z pozyskaniem środków finansowych; • ograniczenia finansowe (budżet).
Inne (n=7) • prowadzenie złej polityki społecznej i prorodzinnej (x2); • wspólna polityka rolna, która może doprowadzić do upadku znacznej liczby małych i nierentownych gospodarstw (x2); • wyludnianie; • niesprzyjające warunki „zewnętrzne” w Polsce; • niedostateczny rynek zbytu owoców; • podatek od powierzchni mieszkaniowej.

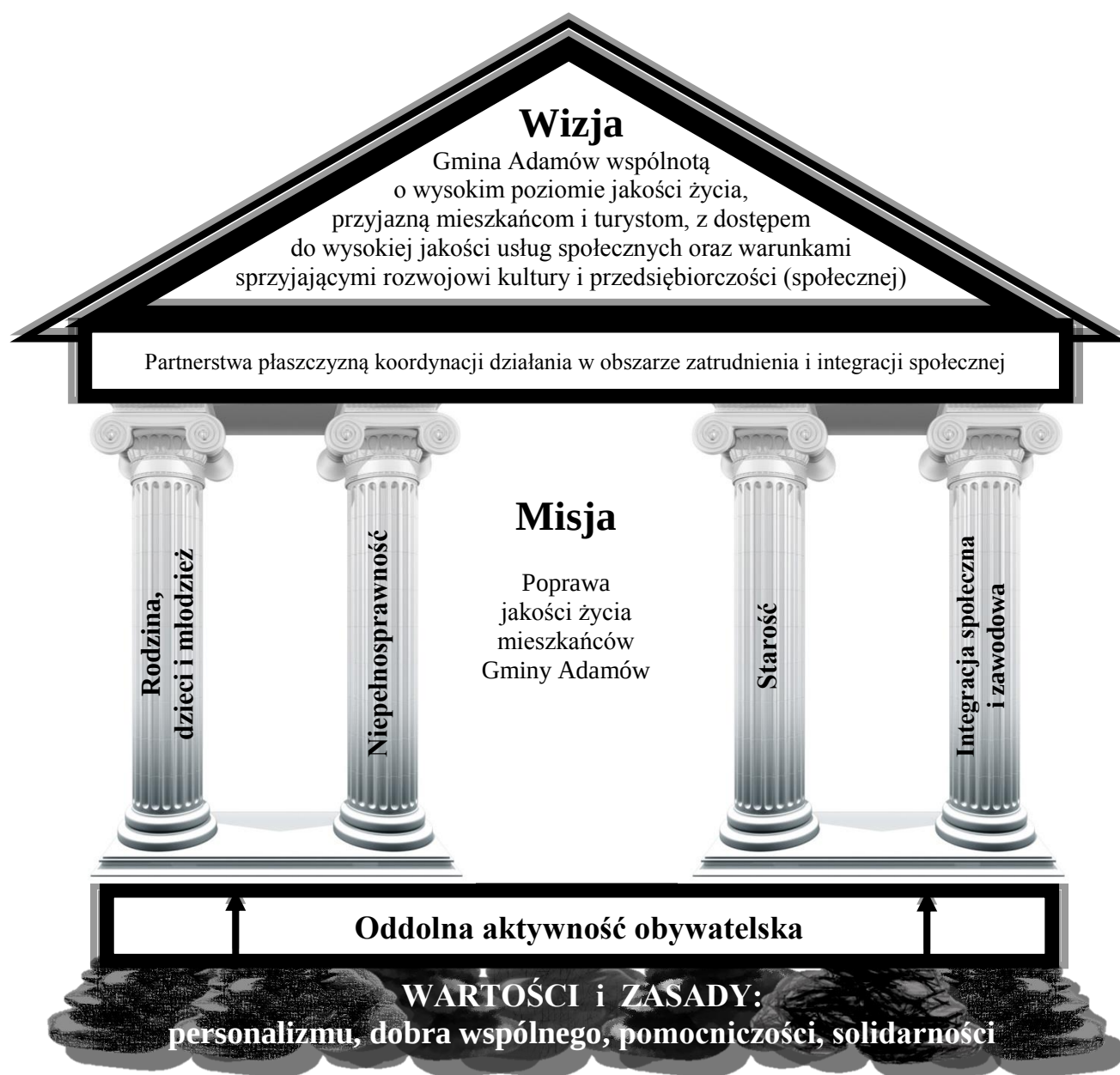
Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań

VII. Misja, wizja oraz cele polityki społecznej

1. Wizja i misja

Misja i wizja określają najważniejsze, strategiczne założenia rozwojowe gminy Adamów, wyznaczając tym samym kluczowe obszary, w jakich koncentrować mają się działania w obrębie szeroko rozumianej polityki społecznej w okresie do 2023 roku (z perspektywą do 2030).

Rysunek VII.1. Filary rozwoju polityki społecznej w gminie Adamów



Źródło: opracowanie własne

W oparciu o przeprowadzoną diagnozę społeczno-gospodarczą gminy Adamów zdefiniowano koncepcję strategiczną ukierunkowaną na rozwiązywanie problemów społecznych zidentyfikowanych w społeczności lokalnej. **Misją** gminy Adamów jest **poprawa jakości życia mieszkańców gminy**. Komplementarną w stosunku do misji jest **wizja**, którą sformułowano w następujący sposób: *Gmina Adamów wspólnotą o wysokim poziomie jakości życia, przyjazną mieszkańcom i turystom, z dostępem do wysokiej jakości usług społecznych oraz warunkami sprzyjającymi rozwojowi kultury i przedsiębiorczości (społecznej)* (zob. rysunek VII.1).

Jeśli gmina Adamów ma być przestrzenią przyjazną dla aktywności społecznej i przedsiębiorczości, to swoje działania powinna opierać na wartościach i zasadach: personalizmu, pomocniczości, solidarności i dobra wspólnego – będących niejako kompasem wskazującym kierunek swoich celów i dążeń.

Istnienie zasad i wartości w życiu publicznym jest koniecznością. Brak oparcia życia społecznego na trwałym fundamencie, który stanowią podstawowe zasady i wartości będzie skutkowało tym, iż stanie się ono niestabilne, a nawet może ewoluować w stronę anomii społecznej⁶³. Zasady społeczne mają bowiem uniwersalne znaczenie. Stanowią kryterium rozeznania i wskazówki do prowadzenia działalności we wszystkich obszarach życia społeczno-gospodarczego⁶⁴.

Centralną zasadą jest godność osoby ludzkiej (zasada personalizmu). W całokształcie polityki społecznej państwa, samorządów, wspólnot lokalnych, obywatelskich, człowiek zawsze powinien być wartością pierwszą i podstawową. Ma on być celem, a nie środkiem, podmiotem, a nie przedmiotem we wszelkich programach i strategiach rozwoju państwa, poszczególnych regionów, powiatów, czy gmin. Szacunek dla człowieka i jego godności powinien stanowić podstawowe kryterium rozwiązywania wszelkiego rodzaju problemów społecznych i gospodarczych⁶⁵. W konsekwencji oznacza to, że podstawą powstawania i funkcjonowania instytucji, wspólnot czy organizacji społecznych i gospodarczych, partnerstw musi być zawsze człowiek.

Zasada personalizmu jest powiązana z koniecznością budowania dobra wspólnego, które zobowiązuje wszystkich członków społeczeństwa do tworzenia takich warunków, które będą sprzyjały integralnemu rozwojowi człowieka. Zasada dobra wspólnego jest racją istnienia różnych form życia społecznego, począwszy od rodziny, najmniejszej komórki życia społecznego, poprzez rozmaite grupy społeczne, organizacje społeczne, przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego, państwa, aż po wspólnotę ludów i narodów⁶⁶.

⁶³ Por. J. Mariański, *Kościół a społeczeństwo obywatelskie*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2007, s. 190.

⁶⁴ Por. Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, tłum. pol., Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005, nr 161.

⁶⁵ Por. T. Borutka, *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994, s. 58.

⁶⁶ Por. J. Mazur, *Ad bonum per politicam. Wybrane zagadnienia z etyki życia politycznego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 30; T. Borutka, *Propedeutyka katolickiej nauki społecznej*, w: T. Borutka, J. Mazur, A. Zwoliński, *Katolicka nauka społeczna*, „PAULINIANUM” Wydawnictwo Zakonu Paulinów, Częstochowa – Jasna Góra 2004, s. 59.

Z kolei zasada pomocniczości polega na udzielaniu wsparcia tam, gdzie jest to konieczne. Struktury wyższego rzędu nie powinny ingerować w sprawy społeczności niższego rzędu, wyręczając i pozbawiając ją tym samym kompetencji. Raczej powinny przyjąć postawę wspierającą w sytuacjach koniecznych i wspomóc w koordynacji jej działań z działaniami innych grup społecznych dla dobra wspólnego⁶⁷. Rozwój społeczności lokalnych powinien odbywać się w oparciu o endogenne zasoby (zasoby zewnętrzne – egzogenne powinny mieć charakter wspierający), którymi są: zasoby naturalne (bogactwa naturalne, np.: produkty żywnościowe, lasy, zasoby wodne, surowce mineralne, odnawialne źródła energii), kapitał ludzki (sytuacja i status poszczególnych członków społeczności, np.: ich stan zdrowia, poziom wykształcenia, kwalifikacje zawodowe), społeczny (wzajemne zaufanie, wspólnie podzielane zasady i normy postępowania, grupy społeczne, organizacje pozarządowe, partnerstwa), fizyczny (w postaci infrastruktury lokalnej: drogi, mieszkań, sieci elektrycznej, telefonicznej, dostępu do internetu) czy kapitał finansowy (np. oszczędności, dostępność do kredytów, subsydia, fundusz lokalny, stypendia, granty, lokalne kasy samopomocowe i oszczędnościowe)⁶⁸.

Zasada pomocniczości powinna być ściśle powiązana z zasadą solidarności, która oznacza pewną zgodność w działaniu i wzajemne wspieranie się. Przy czym solidarności nie należy utożsamiać ze współczuciem, sympatią, pochyleniem się nad losem bliźniego. Zasada ta zobowiązuje każdego do odpowiedzialności za drugą osobę, rodzinę, za wspólnotę, w której żyje, za naród⁶⁹.

Przedstawione wartości i zasady są fundamentem, w oparciu o który powinna być budowana polityka społecznej w gminie Adamów.

2. Cele strategiczne i operacyjne

Polityka społeczna w gminie Adamów będzie opierała się na oddolnej aktywności obywatelskiej oraz spójnej współpracy wielosektorowej w czterech priorytetowych obszarach:

- **OBSZAR 1: Rodzina, dzieci i młodzież** – Prawidłowe wypełnianie przez rodziny przynależnych im funkcji.
- **OBSZAR 2: Niepełnosprawność** – Wzrost jakości życia osób niepełnosprawnych.
- **OBSZAR 3: Starość** – Tworzenie warunków służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych.
- **OBSZAR 4: Integracja społeczna i zawodowa** – Wzrost poziomu zatrudnienia i integracji społecznej w gminie.

⁶⁷ Por. Jan Paweł II, *Encyklika Centesimus Annus*, TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1991, nr 48.

⁶⁸ Zob. J. Pretty, *O rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2000.

⁶⁹ Por. A. Biały, *Antropologiczne, społeczne i aksjologiczne podstawy współpracy między ludźmi*, w: „*Caritas in veritate*” *zasadą polityki społecznej*, red. T. Adamczyk, J. Mazur, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 143-149.

Tabela VII.1. Cele strategiczne, operacyjne i kierunki działań realizowanych w latach 2017-2023

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
OBSZAR I: Rodzina, dzieci i młodzież			
1: Prawidłowe wypełnianie przez rodziny przynależnych im funkcji	1.1. Ograniczanie zjawiska ubóstwa poprzez podniesienie zatrudnienia	1. Diagnoza i monitoring sytuacji w rodzinach (zdefiniowanie charakteru lokalnego ubóstwa). 2. Stworzenie kompleksowego i długookresowego programu wsparcia rodziny. 3. Pomoc rodzinom wymagającym wsparcia (materialna, prawna, psychologiczna). 4. Realizacja programów z zakresu dożywiania. 5. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób biernych zawodowo i bezrobotnych między innymi w zakresie godzenia życia prywatnego i zawodowego, sprzyjającego podjęciu zatrudnienia. 6. Rozwój działań i współpracy w zakresie wsparcia rodzin wielodzietnych. 7. Edukacja w zakresie zarządzania gospodarstwem domowym. 8. Dostęp do prasy i internetu.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki oświatowe Organizacje pozarządowe Biblioteka Punkt bezpłatnej pomocy prawnej
	1.2. Przeciwdziałanie zjawisku przemocy i uzależnień	1. Profilaktyka, prowadzenie kampanii informacyjnych, edukacyjnych i społecznych. 2. Rozwój współpracy podmiotów polityki społecznej. 3. Pomoc prawna i psychologiczna.	Zespół Interdyscyplinarny ds. Rozwiązywania Problemów Przemocy w Rodzinie Ośrodek Pomocy Społecznej

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
		4. Ograniczenie skali przemocy w rodzinach. 5. Podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej. 6. Realizacja pomocy w formie poradnictwa, wsparcia, schronienia. 7. Realizacja działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc.	Organizacje pozarządowe Biblioteka GKRPA Szkoły
	1.3. Realizacja działań z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej	1. Realizacja przedsięwzięć wspierających samodzielność rodzin. 2. Prowadzenie działań edukacyjnych, poradnictwa, pracy socjalnej. 3. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych kadr pracujących na rzecz wsparcia rodziny i rozwoju systemu pieczy zastępczej. 4. Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego. 5. Zapobieganie dysfunkcjonalności rodzin. 6. Świadczenie pomocy w formie asystenta rodziny. 7. Reintegracja rodzin. 8. Współfinansowanie pobytu dzieci w pieczy zastępczej. 9. Niwelowanie negatywnych skutków uzależnień.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej. GKRPA Organizacje pozarządowe
	1.4. Wsparcie procesu edukacyjnego i sposobu spędzania	1. Rozwój różnych form edukacji dorosłych. 2. Rozwój działań z zakresu edukacji dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych. 3. Zwiększanie dostępu do edukacji, kultury, sportu,	Młodzieżowa Rada Gminy Urząd Gminy Placówki oświatowe

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
	wolnego czasu edukacyjnego	wypoczynku i rekreacji. 4. Wspieranie działań z zakresu organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz całych rodzin. 5. Tworzenie przestrzeni oraz form aktywizacji przyjaznych rodzinom i wspierających ich aktywność. 6. Rozszerzenie oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej.	Biblioteka Dom Kultury Organizacje pozarządowe
	1.5. Wsparcie procesu nauczania	1. Rozwój edukacji obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży 2. Wspieranie uczniów w kreowaniu kariery zawodowej. 3. Organizowanie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych. 4. Doposażenie jednostek oświatowych w pomoce dydaktyczne. 5. Rozwój szkolnictwa zawodowego. 6. Wsparcie procesu edukacyjnego uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.	Urząd Gminy Placówki oświatowe Biblioteka Dom Kultury Organizacje pozarządowe

OBSZAR 2: Niepełnosprawność			
2: Wzrost jakości życia osób niepełnosprawnych	2.1. Poprawa warunków życia, rozwoju i aktywności	1. Diagnoza potrzeb i zasobów osób niepełnosprawnych. 2. Rozwój samoorganizacji i samopomocy osób niepełnosprawnych i ich rodzin. 3. Rozwój i doskonalenie form pomocy instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej. 4. Rozwój profilaktyki zdrowia psychicznego. 5. Wsparcie rodzin i osób opiekujących się niepełnosprawnymi.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe PCPR

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
		6. Realizacja przedsięwzięć z zakresu integracji i aktywizacji społeczno-zawodowej. 7. Likwidacja barier społecznych i architektonicznych. 8. Zapewnienie warunków pracy chronionej przez potencjalnych pracodawców. 9. Zwiększenie dostępności i poprawa jakości usług w instytucjach publicznych.	
	2.2. Rozwój działań z zakresu profilaktyki oraz promocji zdrowia fizycznego i psychicznego	1. Wspieranie realizacji zadań z zakresu zdrowego stylu życia i ochrony zdrowia. 2. Rozwój działań w zakresie kultury fizycznej, promocji zdrowego stylu życia oraz aktywnej rekreacji. 3. Rozwój działań mających na celu podniesienie świadomości prawnej osób niepełnosprawnych. 4. Realizacja zwykłych i specjalistycznych usług opiekuńczych.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej ZOZ PCPR PFRON Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Poradnia Zdrowia Psychicznego
	2.3. Zwiększenie świadomości społecznej wobec kwestii niepełnosprawności	1. Realizacja inicjatyw sprzyjających włączeniu osób niepełnosprawnych w życie społeczne i zawodowe. 2. Wspieranie inicjatyw obywatelskich i organizacji społecznych zrzeszających i działających na rzecz osób niepełnosprawnych. 3. Organizacja lokalnych kampanii społecznych.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe Młodzieżowa Rada Gminy

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
OBSZAR 3: Starość			
3: Tworzenie warunków służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych	3.1. System wsparcia na rzecz osób starszych i wyrównywanie szans osób	1. Diagnoza i monitoring sytuacji osób starszych. 2. Stworzenie kompleksowego i długookresowego programu samoorganizacji i wsparcia osób starszych. 3. Edukacja osób starszych – Akademia Seniora. 4. Realizowanie projektów z zakresu profilaktyki i zdrowia osób starszych. 5. Rozwój systemu wsparcia instytucjonalnego, usług i świadczeń na rzecz osób starszych. 6. Realizacja przedsięwzięć wspomagających osoby starsze w samodzielnym zaspokajaniu potrzeb, zmniejszających skalę ich uzależnienia od otoczenia i instytucjonalnej pomocy. 7. Tworzenie warunków umożliwiających włączenie potencjału rodziny, znajomych i bliskiego otoczenia w działania wspierające osoby starsze. 8. Wspieranie i promocja aktywności społecznej i zawodowej. 9. Rozwój i promocja idei wolontariatu oraz ruchu samopomocy. 10. Wsparcie rozwoju usług opiekuńczo-pielęgnacyjnych dla osób starszych.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe SPZOZ Dom Kultury Biblioteka Parafia Koła Gospodyń Wiejskich
	3.2. Kształtowanie międzypokoleniowej solidarności	1. Realizacja przedsięwzięć z zakresu integracji pokoleń. 2. Zwiększenie uczestnictwa osób starszych w różnych formach edukacji, kultury i aktywnego wypoczynku. 3. Wspieranie działalności organizacji seniorskich oraz	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
		pracujących na rzecz osób starszych. 4. Wzrost partycypacji osób starszych w życiu lokalnej społeczności. 5. Wspieranie działań w zakresie pogłębienia więzi rodzinnych między seniorami, a dziećmi i wnukami, m.in. poprzez organizowanie wydarzeń wielopokoleniowych.	SPZOZ Dom Kultury Biblioteka Parafia Środowiskowy Dom Pomocy Społecznej

OBSZAR 4: Integracja społeczna i zawodowa			
4: Wzrost poziomu zatrudnienia i integracji społecznej w gminie	4.1. Realizacja programów aktywnej integracji społecznej i zawodowej	1. Realizacja kompleksowych i zindywidualizowanych działań o charakterze edukacyjnym, zawodowym, społecznym i zdrowotnym. 2. Rozwój działań z zakresu integracji społecznej wykorzystujących instrumenty aktywizacji edukacyjnej, kulturowej i sportowej. 3. Rozwój i promocja wolontariatu. 4. Kontrakt socjalny jako promocja pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi, długotrwale korzystającymi ze świadczeń pomocy społecznej. 5. Realizacja działań służących aktywizacji osób bezrobotnych, w tym współfinansowanych z funduszy zewnętrznych. 6. Współpraca z podmiotami podejmującymi inicjatywy na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Urząd Pracy Organizacje pozarządowe

Cel strategiczny	Cel Operacyjny	Kierunki działań	Realizatorzy
	4.2. Rozwój sektora ekonomii społecznej	1. Wspieranie działań w zakresie tworzenia i funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej. 2. Rozwój spółdzielczości (rolniczej, spółdzielni uczniowskich, szkolnych kas oszczędności) oraz agroturystyki. 3. Aktywność Partnerstwa na rzecz Ekonomii Społecznej. 4. Promocja ekonomii społecznej. 5. Tworzenie grup producenckich, dobra reklama naszych terenów.	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Organizacje pozarządowe Inwestorzy z zewnątrz
	4.3. Realizacja działań w zakresie organizowania społeczności lokalnej	1. Diagnoza środowiska lokalnego, tworzenie map zasobów i potrzeb. 2. Rozwój współpracy międzysektorowej. 3. Wdrażanie projektów partnerskich na rzecz lokalnej społeczności. 4. Wspieranie inicjatyw obywatelskich i działalności organizacji społecznych i grup nieformalnych. 5. Rozwój nowoczesnych instrumentów w zakresie zlecania i realizacji zadań publicznych (regranting, inicjatywa lokalna itp.).	Urząd Gminy Ośrodek Pomocy Społecznej Placówki Oświatowe Organizacje pozarządowe

3. Wskaźniki realizacji działań

Tabela VII.2. Wskaźniki realizacji działań

OBSZAR I: Rodzina, dzieci i młodzież	
Cel strategiczny 1: Prawidłowe wypełnianie przez rodziny przynależnych im funkcji	
Cel Operacyjny 1.1. Ograniczanie zjawiska ubóstwa poprzez podniesienie zatrudnienia	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Diagnoza i monitoring sytuacji w rodzinach (zdefiniowanie charakteru lokalnego ubóstwa). 2. Stworzenie kompleksowego i długookresowego programu wsparcia rodziny. 3. Pomoc rodzinom wymagającym wsparcia (materialna, prawna, psychologiczna). 4. Realizacja programów z zakresu dożywiania. 5. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób biernych zawodowo i bezrobotnych między innymi w zakresie godzenia życia prywatnego i zawodowego, sprzyjającego podjęciu zatrudnienia. 6. Rozwój działań i współpracy w zakresie wsparcia rodzin wielodzietnych. 7. Edukacja w zakresie zarządzania gospodarstwem domowym. 8. Dostęp do prasy i internetu.	Liczba osób objętych pomocą GOPS (łącznie z pracą socjalną) Liczba rodzin wielodzietnych korzystających z pomocy społecznej Liczba osób objętych pomocą w ramach realizacji programu „Pomoc Państwa w zakresie dożywiania” Liczba uczniów otrzymujących pomoc materialną w postaci: stypendium socjalnego, zasiłku szkolnego, wyprawki szkolnej Liczba nowych programów na rzecz rodzin Liczba rodzin objętych pomocą z systemu świadczeń rodzinnych Liczba rodzin objętych pomocą z funduszu alimentacyjnego Liczba projektów na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej, skierowanych do osób biernych zawodowo oraz bezrobotnych Liczba osób biernych zawodowo i bezrobotnych uczestniczących w projektach na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej Liczba osób korzystających z dodatków mieszkaniowych Liczba mieszkańców zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy

Cel Operacyjny 1.2. Przeciwdziałanie zjawisku przemocy i uzależnień	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Profilaktyka, prowadzenie kampanii informacyjnych, edukacyjnych i społecznych. 2. Rozwój współpracy podmiotów polityki społecznej. 3. Pomoc prawna i psychologiczna. 4. Ograniczenie skali przemocy w rodzinach. 5. Podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej. 6. Realizacja pomocy w formie poradnictwa, wsparcia, schronienia. 7. Realizacja działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc.	Liczba osób korzystających z pomocy prawnej i psychologicznej Liczba udzielonych porad (psychologicznych, prawnych) Liczba przeprowadzonych kampanii informacyjnych, edukacyjnych i społecznych Liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty” Liczba działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc Liczba osób korzystających z pomocy w formie poradnictwa, wsparcia, schronienia Liczba posiedzeń Zespołu Interdyscyplinarnego
Cel Operacyjny 1.3. Realizacja działań z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Realizacja przedsięwzięć wspierających samodzielność rodzin. 2. Prowadzenie działań edukacyjnych, poradnictwa, pracy socjalnej. 3. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych kadr pracujących na rzecz wsparcia rodziny i rozwoju systemu pieczy zastępczej. 4. Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego. 5. Zapobieganie dysfunkcjonalności rodzin. 6. Świadczenie pomocy w formie asystenta rodziny. 7. Reintegracja rodzin.	Liczba rodzin objętych poradnictwem specjalistycznym Liczba projektów / przedsięwzięć przeciwdziałających dysfunkcjonalności rodzin oraz wspierających ich samodzielność Liczba asystentów rodziny Liczba rodzin objętych pracą asystenta(ów) rodziny Liczba osób objętych wsparciem w ramach realizacji zadania publicznego w zakresie przeciwdziałania patologiom społecznym Liczba wniosków GKRPA o leczenie odwykowe osób uzależnionych od alkoholu

8. Współfinansowanie pobytu dzieci w pieczy zastępczej. 9. Niwelowanie negatywnych skutków uzależnień.	Liczba zorganizowanych szkoleń dla pracowników pomocy społecznej i kadr pracujących na rzecz wsparcia rodziny i rozwoju systemu pieczy zastępczej podnoszących ich kwalifikacje zawodowe Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej Liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych Liczba wychowanków opuszczających system pieczy zastępczej Liczba usamodzielnionych wychowanków
Cel Operacyjny 1.4. Wsparcie procesu edukacyjnego i sposobu spędzania wolnego czasu edukacyjnego	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Rozwój różnych form edukacji dorosłych. 2. Rozwój działań z zakresu edukacji dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych. 3. Zwiększanie dostępu do edukacji, kultury, sportu, wypoczynku i rekreacji. 4. Wspieranie działań z zakresu organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz całych rodzin. 5. Tworzenie przestrzeni oraz form aktywizacji przyjaznych rodzinom i wspierających ich aktywność. 6. Rozszerzenie oferty kulturalnej, sportowej i rekreacyjnej.	Procent mieszkańców (osób dorosłych) objętych różnymi formami kształcenia dorosłych Liczba osób objętych wsparciem w ramach „akcji letniej i zimowej” Liczba osób biorących udział w programach w zakresie upowszechniania turystyki Liczba placówek oświatowych prowadzonych/dotowanych przez UG Adamów Liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną Liczba osób biorących udział w ogólnodostępnych programach sportowo-rekreacyjnych Liczba imprez kulturalnych Liczba uczestników imprez kulturalnych Liczba warsztatów edukacyjnych

	Liczba uczestników warsztatów edukacyjnych Liczba dzieci objętych programem stypendialnym
Cel Operacyjny 1.5. Wsparcie procesu nauczania	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Rozwój edukacji obywatelskiej wśród dzieci i młodzieży 2. Wspieranie uczniów w kreowaniu kariery zawodowej. 3. Organizowanie dodatkowych zajęć pozalekcyjnych. 4. Dopuszczenie jednostek oświatowych w pomoce dydaktyczne. 5. Rozwój szkolnictwa zawodowego. 6. Wsparcie procesu edukacyjnego uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.	Liczba warsztatów i szkoleń zorganizowanych dla dzieci i młodzieży w ramach edukacji obywatelskiej Liczba zorganizowanych spotkań, szkoleń, kursów i udzielonych porad zawodowych dla młodzieży Liczba uczniów, którzy zakończyli udział w stażach/ praktykach zawodowych Liczba uczniów, którzy wzięli udział w wizycie studyjnej u pracodawcy Liczba zorganizowanych dodatkowych zajęć pozalekcyjnych Liczba zorganizowanych dodatkowych zajęć wyrównawczych, pozalekcyjnych, pozaszkolnych Liczba uczniów, którzy zakończyli udział w zajęciach wyrównawczych, pozalekcyjnych, pozaszkolnych Liczba jednostek oświatowych, które doposażono w pomoce dydaktyczne Liczba pracowni praktycznej nauki zawodu, które otrzymały wsparcie w postaci doposażenia Liczba porad edukacyjno-profilaktycznych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

OBSZAR 2: Niepełnosprawność	
Cel strategiczny 2: Wzrost jakości życia osób niepełnosprawnych	
Cel Operacyjny 2.1. Poprawa warunków życia, rozwoju i aktywności	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Diagnoza potrzeb i zasobów osób niepełnosprawnych. 2. Rozwój samoorganizacji i samopomocy osób niepełnosprawnych i ich rodzin. 3. Rozwój i doskonalenie form pomocy instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej. 4. Rozwój profilaktyki zdrowia psychicznego. 5. Wsparcie rodzin i osób opiekujących się niepełnosprawnymi. 6. Realizacja przedsięwzięć z zakresu integracji i aktywizacji społeczno-zawodowej. 7. Likwidacja barier społecznych i architektonicznych. 8. Zapewnienie warunków pracy chronionej przez potencjalnych pracodawców. 9. Zwiększenie dostępności i poprawa jakości usług w instytucjach publicznych.	Liczba osób objętych pomocą GOPS z tytułu niepełnosprawności lub długotrwałej choroby Liczba działań zrealizowanych w ramach programów na rzecz ochrony zdrowia psychicznego Liczba niepełnosprawnych korzystających z programów włączających na rynek pracy Liczba instytucji i organizacji działających na rzecz aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych Liczba działań podjętych w celu likwidacji barier architektonicznych
Cel Operacyjny 2.2. Rozwój działań z zakresu profilaktyki oraz promocji zdrowia fizycznego i psychicznego	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Wspieranie realizacji zadań z zakresu zdrowego stylu życia i ochrony zdrowia. 2. Rozwój działań w zakresie kultury fizycznej, promocji zdrowego	Liczba zadań realizowanych w ramach programów profilaktyki zdrowotnej Środki finansowe przeznaczone na realizację zadań w ramach

stylu życia oraz aktywnej rekreacji. 3. Rozwój działań mających na celu podniesienie świadomości prawnej osób niepełnosprawnych. 4. Realizacja zwykłych i specjalistycznych usług opiekuńczych.	programów profilaktyki zdrowotnej Liczba osób korzystających z zadań realizowanych w ramach programów profilaktyki zdrowotnej Liczba osób korzystających z różnych form zajęć proponowanych przez Dom Kultury, Gminnej Biblioteki, organizacje społeczne Liczba osób korzystających z usług opiekuńczych
Cel Operacyjny 2.3. Zwiększenie świadomości społecznej wobec kwestii niepełnosprawności	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Realizacja inicjatyw sprzyjających włączeniu osób niepełnosprawnych w życie społeczne i zawodowe. 2. Wspieranie inicjatyw obywatelskich i organizacji społecznych zrzeszających i działających na rzecz osób niepełnosprawnych. 3. Organizacja lokalnych kampanii społecznych.	Liczba rodzin, osób niepełnosprawnych korzystających z grup wsparcia Liczba niepełnosprawnych korzystających z programów włączających do społeczeństwa Liczba organizacji pozarządowych zrzeszających i działających na rzecz osób niepełnosprawnych Liczba inicjatyw podejmowanych przez organizacje społeczne na rzecz osób niepełnosprawnych Liczba kampanii społecznych promujących pozytywny wizerunek osób niepełnosprawnych Liczba imprez integracyjnych

OBSZAR 3: Starość	
Cel strategiczny 3: Tworzenie warunków służących zaspokajaniu potrzeb osób starszych	
Cel Operacyjny 3.1. System wsparcia na rzecz osób starszych i wyrównywanie szans osób	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Diagnoza i monitoring sytuacji osób starszych. 2. Stworzenie kompleksowego i długookresowego programu samoorganizacji i wsparcia osób starszych. 3. Edukacja osób starszych – Akademia Seniora. 4. Realizowanie projektów z zakresu profilaktyki i zdrowia osób starszych. 5. Rozwój systemu wsparcia instytucjonalnego, usług i świadczeń na rzecz osób starszych. 6. Realizacja przedsięwzięć wspomagających osoby starsze w samodzielnym zaspokajaniu potrzeb, zmniejszających skalę ich uzależnienia od otoczenia i instytucjonalnej pomocy. 7. Tworzenie warunków umożliwiających włączenie potencjału rodziny, znajomych i bliskiego otoczenia w działania wspierające osoby starsze. 8. Wspieranie i promocja aktywności społecznej i zawodowej. 9. Rozwój i promocja idei wolontariatu oraz ruchu samopomocy. 10. Wsparcie rozwoju usług opiekuńczo-pielęgnacyjnych dla osób starszych.	Liczba osób starszych (60+) w gminie Adamów Liczba osób starszych (60+) korzystających z pomocy społecznej Liczba projektów wspierających i promujących aktywność społeczną i zawodową osób starszych Liczba osób starszych uczestniczących w projektach wspierających i promujących aktywność społeczną i zawodową Liczba osób zamieszkujących w DPS/liczba DPS-ów Liczba osób oczekujących na przyjęcie do DPS-u

Cel Operacyjny 3.2. Kształtowanie międzypokoleniowej solidarności	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Realizacja przedsięwzięć z zakresu integracji pokoleń. 2. Zwiększenie uczestnictwa osób starszych w różnych formach edukacji, kultury i aktywnego wypoczynku. 3. Wspieranie działalności organizacji seniorskich oraz pracujących na rzecz osób starszych. 4. Wzrost partycypacji osób starszych w życiu lokalnej społeczności. 5. Wspieranie działań w zakresie pogłębienia więzi rodzinnych między seniorami, a dziećmi i wnukami, m.in. poprzez organizowanie wydarzeń wielopokoleniowych.	Liczba seniorów uczestniczących w różnych formach edukacji, kultury i aktywnego wypoczynku Liczba realizowanych działań z zakresu integracji międzypokoleniowych Liczba grup samopomocowych osób starszych Liczba seniorów uczestniczących w grupach samopomocowych Liczba kampanii społecznych i przedsięwzięć promujących w opinii publicznej pozytywny wizerunek i potencjał osób starszych

OBSZAR 4: Integracja społeczna i zawodowa	
Cel strategiczny 4: Wzrost poziomu zatrudnienia i integracji społecznej w gminie	
Cel Operacyjny 4.1. Realizacja programów aktywnej integracji społecznej i zawodowej	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Realizacja kompleksowych i zindywidualizowanych działań o charakterze edukacyjnym, zawodowym, społecznym i zdrowotnym. 2. Rozwój działań z zakresu integracji społecznej wykorzystujących instrumenty aktywizacji edukacyjnej, kulturowej i sportowej. 3. Rozwój i promocja wolontariatu.	Liczba zrealizowanych projektów o charakterze edukacyjnym, zawodowym, społecznym i zdrowotnym, sprzyjających włączeniu mieszkańców gminy (szczególnie młodzież i bezrobotnych) na rynek pracy Liczba uczestników projektów o charakterze edukacyjnym, zawodowym, społecznym i zdrowotnym, sprzyjających włączeniu

4. Kontrakt socjalny jako promocja pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi, długotrwale korzystającymi ze świadczeń pomocy społecznej. 5. Realizacja działań służących aktywizacji osób bezrobotnych, w tym współfinansowanych z funduszy zewnętrznych. 6. Współpraca z podmiotami podejmującymi inicjatywy na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych.	mieszkańców gminy (szczególnie młodzież i bezrobotnych) na rynek pracy Liczba osób, które uczestniczą w kursach zawodowych, lub aktywnie poszukują pracy Liczba realizowanych projektów służących aktywizacji osób bezrobotnych Liczba inicjatyw partnerskich na rzecz aktywizacji osób bezrobotnych podejmowanych Liczba osób bezrobotnych objętych projektami/programami Liczba osób bezrobotnych i długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej objętych działaniami w ramach pracy socjalnej; Liczba osób bezrobotnych i długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, z którymi zawarto kontrakt socjalny;
Cel Operacyjny 4.2. Rozwój sektora ekonomii społecznej	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Wspieranie działań w zakresie tworzenia i funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej. 2. Rozwój spółdzielczości (rolniczej, spółdzielni uczniowskich, szkolnych kas oszczędności) oraz agroturystyki. 3. Aktywność Partnerstwa na rzecz Ekonomii Społecznej. 4. Promocja ekonomii społecznej. 5. Tworzenie grup producenckich, dobra reklama naszych terenów.	Liczba podmiotów ekonomii społecznej (z podziałem na rodzaje, np. KIS, CIS, spółdzielnia socjalna, spółka non profit, bank spółdzielczy) Liczba gospodarstw agroturystycznych Liczba osób objętych działaniami klubu integracji społecznej Liczba projektów edukacyjnych mających na celu rozwój przedsiębiorczości (społecznej) młodzieży Liczba zamówień publicznych zawierających „klauzule społeczne”

	Liczba inicjatyw promujących ekonomię społeczną w gminie Liczba spotkań, inicjatyw, projektów zainicjowanych przez Partnerstwo na rzecz Ekonomii Społecznej
Cel Operacyjny 4.3. Realizacja działań w zakresie organizowania społeczności lokalnej	
Kierunki działań	Wskaźniki
1. Diagnoza środowiska lokalnego, tworzenie map zasobów i potrzeb. 2. Rozwój współpracy międzysektorowej. 3. Wdrażanie projektów partnerskich na rzecz lokalnej społeczności. 4. Wspieranie inicjatyw obywatelskich i działalności organizacji społecznych i grup nieformalnych. 5. Rozwój nowoczesnych instrumentów w zakresie zlecania i realizacji zadań publicznych (regranting, inicjatywa lokalna itp.).	Mapa zasobów i potrzeb środowiska lokalnego Poziom aktywności partnerstw integracyjnych i rozwojowych w gminie oraz powiatowych, w których uczestniczy gmina (np. LGD Razem) Liczba podmiotów w partnerstwie Liczba inicjatyw partnerskich Liczba imprez integracyjnych organizowanych dla mieszkańców Liczba uczestników imprez integracyjnych organizowanych dla mieszkańców Liczba organizacji realizujących zadania publiczne w oparciu o środki budżetowe z podziałem na tryb zlecania realizacji zadań publicznych (otwarty konkurs ofert, regranting, inicjatywa lokalna, tzw. małe dotacje w oparciu o art. 19a ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁷⁰) Wysokość kwot dotacji w poszczególnych obszarach zadaniowych udzielonych organizacjom społecznym

⁷⁰ Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873 z późn. zm.

Źródłem wskaźników będą m.in. dane pochodzące głównie z ogólnodostępnych źródeł statystycznych (GUS) oraz sprawozdania, które poszczególne jednostki organizacyjne UG w Adamowie są zobowiązane do przedstawienia władzom gminy:

1. Ocena zasobów pomocy społecznej.
2. Sprawozdanie z działalności Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Adamowie.
3. Informacja z realizacji zadań Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Przeciwdziałania Narkomanii.
4. Sprawozdanie z realizacji programu współpracy gminy Adamów z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.
5. Informacja z działalności placówek oświatowych prowadzonych/dotowanych przez gminę Adamów.
6. Sprawozdanie z działalności Domu Kultury – Pomnik Czynu Bojowego Kleeberczyków w Woli Gułowskiej.
7. Sprawozdanie z działalności Gminnej Biblioteki Publicznej w Adamowie.
8. Sprawozdania z działań Lokalnej Grupy Działania Razem.

VIII. Wdrażanie, monitoring i ewaluacja strategii

1. System realizacji

Osiągnięcie stanu określonego w głównym celu strategii wymaga stałej realizacji podstawowych założeń strategicznych dotyczących sfery pomocy społecznej gminy:

- wypracowanie stabilnych podstaw i zasad współpracy publicznej (samorządowej) ze społecznymi i innymi podmiotami lokalnego życia publicznego,
- opracowanie lokalnych (gminnych) programów rozwiązywania problemów, najistotniejszych kwestii i problemów społecznych przy szerokim udziale partnerów społecznych,
- podnoszenie społecznej i zawodowej aktywności mieszkańców gminy,
- zaspokojenie potrzeb socjalnych mieszkańców gminy ze szczególnym uwzględnieniem grup społecznych narażonych na zjawisko marginalizacji,
- kształtowanie postaw tolerancji i zrozumienia wobec sytuacji marginalizowanych grup społecznych,
- zmiany w mentalności mieszkańców gminy co do roli i zasad pomocy społecznej i kształtowanie świadomości w tej sferze,
- zwiększenie dostępności pomocy terapeutycznych dla osób uzależnionych,
- prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej dotyczącej uzależnień w szczególności dla młodzieży i dzieci,
- wspomaganie działalności instytucji i osób fizycznych służących rozwiązywaniu problemów alkoholowych,
- wdrożenie kształcenia ustawicznego osób dorosłych.

Jest to możliwe dzięki m.in. utworzonemu Partnerstwu na rzecz Ekonomii Społecznej, którego koordynatorem jest aktualnie Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (mieści się przy nim Biuro Partnerstwa)⁷¹. Ważnym wsparciem dla realizacji Strategii będzie utworzenie Uniwersytetu Ludowego.

Koordinacją działań w zakresie realizacji Strategii zajmie się **Zespół Zarządzający Strategią** powołany przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie. Postępy w realizacji Strategii będą na bieżąco monitorowane przez **Zespół ds. monitorowania strategii**, powołany przez Wójta Gminy Adamów. Narzędziami realizacji Strategii będą gminne programy dotyczące przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania przemocy, współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

⁷¹ Porozumienie o Współpracy Partnerskiej na rzecz Ekonomii Społecznej zawarte w dniu 28 czerwca 2013 roku w gminie Adamów pomiędzy 16 podmiotami. Partnerstwo jest otwarte na inne podmioty deklarujące wolę współpracy na rzecz rozwoju lokalnego i rozwoju ekonomii społecznej.

2. Monitoring i ewaluacja

Strategia jest dokumentem wyznaczającym ogólne kierunki działań na terenie gminy Adamów w zakresie poprawy sytuacji mieszkańców. Realizacja strategii będzie uzależniona od wielu czynników, m.in. od:

- sytuacji finansowej samorządu lokalnego;
- stopnia zaangażowania lokalnych zasobów instytucjonalnych, przedsiębiorstw i organizacji społecznych;
- aktywności mieszkańców gminy.

Strategia zakłada realizację celów do 2023 roku (z perspektywą do 2030), nie oznacza to jednak, że jest ona dokumentem zamkniętym. Poszczególne działania zaplanowane w ramach strategii będą monitorowane przez realizatorów oraz **Zespół ds. monitorowania strategii**. Zespół zostanie powołany przez Wójta Gminy. W jego skład wejdą specjaliści z dziedzin objętych poszczególnymi obszarami i celami polityki społecznej, a także eksperci-doradcy. Zadaniem Zespołu będzie obserwowanie sposobu realizacji strategii i korygowanie jej zapisów, dostosowując je do zmieniających się warunków i wymogów.

Ocenę realizacji i postępu Strategii będzie dokonywał Wójt Gminy na podstawie **rocznych sprawozdań** przedstawianych przez w/w Zespół. W razie potrzeby będzie dokonywana aktualizacji zapisów Strategii w oparciu o ocenę jej realizacji. Zaktualizowana Strategia będzie przyjmowana podczas sesji Rady Gminy.

Monitoring Strategii będzie przeprowadzany w oparciu o wskaźniki finansowe i ilościowe. Bazą informacji statystycznej, zbieranej na potrzeby wskaźników monitorowania będą przede wszystkim dane UG i GOPS w Adamowie, a także z Bank Danych Lokalnych GUS. Źródłem informacji i danych będą również PCPR i PUP w Łukowie oraz inne instytucje i organizacje działające na terenie gminy i powiatu łukowskiego. W celu przeprowadzenia monitoringu i ewaluacji Strategii można wykorzystać również badania ankietowe.

Na podstawie zebranych danych, **co trzy lata**, zostanie sporządzony raport z postępów we wdrażaniu Strategii, który będzie przygotowywany dla instytucji biorących udział w opracowywaniu dokumentu oraz przekazywany do wiadomości społeczności lokalnej. Raport zostanie przedstawiony również Wójtowi i Radzie Gminy Adamów. Rada będzie oceniała proces wdrażania celów strategicznych, a w razie potrzeby dokonywała aktualizacji zapisów Strategii w oparciu o ocenę jej realizacji. Zaktualizowana Strategia będzie przyjmowana podczas sesji Rady Gminy.

Podmiotem bezpośrednio odpowiedzialnym za monitoring i ewaluację Strategii będzie Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Adamowie i **Zespół ds. monitorowania strategii**. Bezpośredni nadzór nad prawidłowym procesem wdrażania dokumentu powierzony zostanie Wójtowi Gminy Adamów.

3. Ramy finansowe

Realizacja celów określonych w niniejszej Strategii finansowana będzie z następujących źródeł:

- z budżetu Gminy,
- z funduszy zewnętrznych w tym rządowych, regionalnych, powiatowych, pozarządowych, programów celowych i funduszy unijnych,
- ze środków zaangażowanych w partnerstwo publiczno-prywatne.

Analiza wydatków dokonywanych na realizację celów strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych będzie prowadzona **corocznie** przez **Zespół Zarządzający Strategią**. Wyniki analizy będą podstawą do opracowania przez **Zespół** rekomendacji do budżetu na rok następny. Będą one również elementem rekomendacji do corocznie przygotowywanej i przedstawianej Radzie Gminy Adamów oceny zasobów pomocy społecznej, która jest podstawą do planowania budżetu na rok następny (art. 16 a ustawy o pomocy społecznej).

IX. Konsultacje Strategii

„Strategię integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą do 2030)” poddano procesowi konsultacji społecznych.

Pierwszy etap zakładał przeprowadzenie badań z liderami społeczności lokalnej w latach 2013-2014. Celem badań było zdiagnozowanie opinii liderów społeczności lokalnej w aspekcie jakości życia w gminie Adamów. Respondentów pytano m.in. o kierunki rozwoju społecznego i sposobów rozwiązywania problemów istniejących w gminie. Badania miały na celu przynieść odpowiedź na pytania:

- Jaka jest w odczuciu mieszkańców jakość życia w gminie Adamów?
- Jakie problemy społeczne występują na terenie gminy Adamów i w jakim natężeniu?
- Na co powinien być położony największy nacisk w rozwiązywaniu podstawowych kwestii społecznych?
- Jak mieszkańcy oceniają aktywność władz lokalnych w tworzeniu warunków do integracji społecznej i powstawania nowych inicjatyw obywatelskich na lokalnym terenie, a także w rozwiązywaniu kwestii społecznych?
- Jak liderzy oceniają aktywność społeczną mieszkańców i ich zaangażowanie w rozwój gminy i rozwiązywanie problemów społecznych?

Na **drugim etapie** przeprowadzono konsultacje założeń analitycznych do Strategii z członkami lokalnego partnerstwa, do którego należą instytucje i organizacje działające na terenie gminy.

Rysunek IX.1. Konsultacje założeń analitycznych do „Strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów” (20 stycznia 2016 r.)



Spotkanie odbyło się 20 stycznia 2016 roku. W pierwszej części spotkania zaprezentowano wyniki badań terenowych oraz diagnozy uzyskanej na bazie danych pozyskanych z GUS, UG i GOPS w Adamowie i innych instytucji (m.in. PUP, PCPR). Druga część miała charakter warsztatowy. Uczestnicy spotkania pracowali nad wstępnie przygotowanymi założeniami strategicznymi oraz propozycjami działań planowanych w ramach Strategii (zob. rysunek IX.1).

Na podstawie zarządzenia Nr 20/17 Wójta Gminy Adamów z dnia 15 lutego 2017r. w sprawie przeprowadzenia konsultacji społecznych projektu strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w gminie Adamów na lata 2017-2023 (z perspektywą do roku 2030) w okresie od 20 lutego 2017r. do 5 marca 2017r. przeprowadzono konsultacje społeczne. Konsultacje prowadzone były w formie publikacji projektu strategii wraz z formularzem umożliwiającym wyrażenie opinii na stronie internetowej Gminy Adamów www.adamow.pl w zakładce Strategia integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów na lata 2017-2023.

W wyznaczonym terminie nie wpłynął żaden formularz umożliwiający wyrażenie opinii o projekcie Strategii, nie zgłoszono uwag ani propozycji.

Bibliografia

- Biały A., *Antropologiczne, społeczne i aksjologiczne podstawy współpracy między ludźmi*, w: „*Caritas in veritate*” zasadą polityki społecznej, red. T. Adamczyk, J. Mazur, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 135-157.
- Biały A., *Perspektywy rozwoju przedsiębiorczości społecznej w województwie lubelskim w latach 2014-2020. Rekomendacje w zakresie rozwoju i promocji ekonomii społecznej na kolejny okres programowania 2014-2020*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Lublin 2013.
- Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.*, GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2015.
- Błędowski P., *Polityka wobec osób starych – cele i zasady*, w: *Starzenie się społeczeństwa polskiego*, red. G. Ciura i W. Zgliczyński, Studia BAS, nr 2(30) 2012.
- Borutka T., *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1994.
- Borutka T., *Propedeutyka katolickiej nauki społecznej*, w: T. Borutka, J. Mazur, A. Zwoliński, *Katolicka nauka społeczna*, „PAULINIANUM” Wydawnictwo Zakonu Paulinów, Częstochowa – Jasna Góra 2004.
- Ciura G., Szymańczak J., *Starzenie się społeczeństwa polskiego*, „INFOS Zagadnienia społeczno-gospodarcze”, Biuro Analiz Sejmowych, nr 12(126), 28 czerwca 2012.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*, Brussels, 15.11.2010
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> [dostęp: 8.07.2016].
- Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Status of ratification*, <http://indicators.ohchr.org/> [dostęp: 8.07.2016].
- Dojazdy do pracy. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
- Dragan A., *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, Opracowania Tematyczne, OT-601, Biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Kancelaria Senatu, Warszawa 2011.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, Komunikat Komisji, Bruksela, 3.3.2010, KOM(2010) 2020.
- Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym: europejskie ramy na rzecz spójności społecznej i terytorialnej*, Komunikat Komisji, Bruksela, 16.12.2010, KOM(2010) 758.
- Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010-2020: Odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier*, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 15.11.2010, KOM(2010) 636.

- Fischer U., *Przeciwdziałanie wykluczeniu osób niepełnosprawnych i wzmacnianie gospodarki społecznej. Doświadczenia niemieckie*, w: *Ekonomia społeczna w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Polski i niemiecki model ekonomii społecznej w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, red. A. Juros, A. Biały, Fundacja Rozwoju Lubelszczyzny, Lublin 2014, s. 12-57.
- Godlewska-Majkowska H., Komor A., Zarębski P., Czernecki M., Typa M., *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2014. Województwo lubelskie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2014.
- Jak założyć przedsiębiorstwo społeczne zakorzenione lokalnie? Z doświadczeń projektu: W stronę polskiego modelu gospodarki społecznej – budujemy nowy Lisków*, oprac. M. Śliwiński, M. Sztark, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008.
- Jan Paweł II, *Encyklika Centesimus Annus*, TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1991.
- Juros A., *ABC ekonomii społecznej*, maszynopis, Lublin 2013.
- Juros A., *Założenia do Narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych*, Lublin 2016 (opracowanie dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego).
- Juros A., Biały A., *Możliwości i sposoby harmonizacji dokumentów strategicznych samorządów terytorialnych oraz wieloletnich i rocznych programów współpracy JST (gmin i powiatów) w województwie lubelskim*, ekspertyza dla Biłgorajskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A. i Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce, Lublin 2012.
- Juros A., Biały A., *Polityka Unii Europejskiej na rzecz poprawy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w obszarze zatrudnienia*, „Roczniki Teologiczne” – Zeszyt: „Praca Socjalna” 2017 [artykuł po recenzji wydawniczej].
- Juros A., Biały A., Wierzbicka-Frydrych K., *Aktualizacja Gminnej strategii integracji społecznej w Adamowie na lata 2014-2020. Raport z badań przeprowadzonych wśród liderów społeczności lokalnych*, Lublin-Adamów 2015.
- Komaniecka M., Antoń Z., *Rozwój Regionalny Lubelszczyzny z punktu widzenia samorządów*, Biuro Związku Gmin Lubelszczyzny, Lublin 2006.
- Komenda Powiatowa Policji w Łukowie, *Sprawozdanie o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz skuteczności działania Komendy Powiatowej Policji w Łukowie w 2015 roku*, Łuków 2016.
- Konferencja: wsparcie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce – nowe otwarcie*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 23 marca 2016 r., broszura dostępna na stronie: http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/nprso_0.pdf
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r.* (Dz.U. 2012 poz. 1169).
- Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020*, Załącznik do uchwały nr 165 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (poz. 787), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej*, Załącznik do uchwały nr 164 Rady Ministrów z dnia 12 sierpnia 2014 r. (poz. 811), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2014.

- Lifelong learning*, Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc440> (dostęp: 20.01.2017).
- Mariański J., *Kościół a społeczeństwo obywatelskie*, w: *Katolicka nauka społeczna. Podstawowe zagadnienia z życia społecznego i politycznego*, red. S. Fel, J. Kupny, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2007, s. 182-204.
- Mazur J., *Ad bonum per politicam. Wybrane zagadnienia z etyki życia politycznego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.
- Monitor kształcenia i szkolenia 2015 – Polska*, Komisja Europejska, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2015.
- Monitor kształcenia i szkolenia 2016 – Polska*, Komisja Europejska, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg 2016.
- Ocena zasobów pomocy społecznej za 2014 r.*, GOPS Adamów, Adamów 2015.
- Pańków M., *Młodzi na rynku pracy. Raport z badania*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2012.
- Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, tłum. pol., Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
- Podgórska-Jachnik D., *Praca socjalna z osobami z niepełnosprawnością i ich rodzinami*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
- Podręcznik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie realizacji instrumentu Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność w województwie kujawsko-pomorskim*, Toruń 2015.
- Porozumienie o współpracy partnerskiej na rzecz ekonomii społecznej* zawarte w dniu 28 czerwca 2013 roku w gminie Adamów [maszynopis].
- Powiatowy Urząd Pracy w Łukowie, MPiPS-01. *Sprawozdanie o rynku pracy za okres 01.01.2015-31.01.2015*, <http://praca.lukow.pl/>
- Pretty J., *O rozwoju gospodarki lokalnej*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa 2000.
- Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, red. I. E. Kotowska, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.
- Spółdzielnia Socjalna „Niedźwiadek” w Adamowie*, <https://pl-pl.facebook.com/Sp%C3%B3%C5%82dzielnia-Socjalna-Nied%C5%BAwiadek-w-Adamowie-750208375050787/> [dostęp: 22.01.2017].
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020*, Załącznik do uchwały Nr XXXVIII/612/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 20 grudnia 2013 r., ROPS Lublin, Lublin 2013.
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Powiatu Łukowskiego na lata 2016-2020*, Załącznik do uchwały Nr XV/117/2016 Rady Powiatu Łukowskiego z dnia 6 maja 2016 r., PCPR w Łukowie, Łuków 2016.
- Strategia Rozwoju Gminy Adamów na lata 2016-2020 (z perspektywą do 2022 r.)*, Adamów 2015.
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*, Załącznik do uchwały nr 104 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. (poz. 640), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013.

- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*, Załącznik do uchwały nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. (poz. 378), Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2013.
- Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Załącznik do uchwały nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (poz. 882), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.
- Strategia rozwoju społeczno-ekonomicznego Malinowej Wsi*, [s. 12] www.malinowawies.sobiska.pl/images/Artykuly/strategia_rozwoju_spo%C5%82.-ekon._Malinowej_Wsi.pdf [dostęp: 22.02.2015].
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Załącznik do uchwały Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 24 czerwca 2013 r., Lublin 2014.
- Szarfenberg R., *Problemy społeczne*, w: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz-Kowalczyk, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2002, s. 160-163.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Dz.U. 2003 nr 96 poz. 873 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*, Dz.U. 2004 nr 64 poz. 593 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności*, Dz.U. 2015 poz. 378.
- Uścińska G., *Prawa osób niepełnosprawnych w regulacjach międzynarodowych*, w: *Rehabilitacja zawodowa – stan aktualny i proponowane zmiany*, red. G. Uścińska, A. Wilmonska-Pietruszyńska, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2014, s. 37-46.
- Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechniania ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020*, Załącznik do Uchwały nr CLXXXVI/3830/2013 Zarządu Województwa Lubelskiego z dnia 2 lipca 2013 r., ROPS w Lublinie, Lublin 2013.
- Who we are, <http://www.pinguinfoods.com/en/about-penguin/who-we-are> [dostęp: 28.02.2015].
- Wiek mobilny, Pojęcie stosowane w badaniach statystycznych statystyki publicznej, http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.107 [dostęp: 25.02.2015].
- Wiek rozrodowy, http://old.stat.gov.pl/gus/definicje_PLK_HTML.htm?id=POJ-1729.htm [dostęp: 25.02.2015].
- Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)*, Dz. U. z 2007 r. Nr 251, poz. 1885.

Spis map, rysunków, tabel i wykresów

Mapy

Mapa II.1. Położenie gminy Adamów w Polsce.....	20
Mapa II.2. Odległości do Łukowa, Siedlec Lublina i Warszawy	20
Mapa II.3. Gmina Adamów – podział na miejscowości	22
Mapa II.4. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2014 roku (wg stanu na dzień 31.08.2014).....	24
Mapy II.5-6. Różnica w liczbie ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów między:.....	25
Mapa II.7. Przyrost naturalny w podregionie puławskim (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.).....	29
Mapa II.8. Saldo migracji wewnętrznych na 1000 osób w podregionie puławskim (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.).....	33
Mapa III.1. Liczba pracujących na 1000 ludności w gminach podregionu puławskiego w 2013 roku	39
Mapa III.2. Zróżnicowanie przestrzenne potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej gmin w 2014 r.	42
Mapa III.3. Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą wg PKD 2007 w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2016 roku	43
Mapa III.4. Procent (liczba) osób fizycznych prowadzących wyłącznie indywidualne gospodarstwa rolne zarejestrowane w rejestrze REGON, w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów (stan na 29.02.2016).....	46
Mapa III.5. Liczba wyjeżdżających z gminy Adamów do pracy w innej miejscowości w 2011 r. (NSP 2011)	48
Mapa III.6. Udział wyjeżdżających do pracy w liczbie zatrudnionych w 2011 r. (NSP 2011) – podregion puławski	49
Mapa III.7. Stopa bezrobocia w województwie lubelskim – podział na powiaty (stan na 31 grudnia 2014 r.)	50
Mapa III.8. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.)	51
Mapa III.9. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych według stanu na dzień 31 grudnia 2014 r.	54
Mapa III.10-11. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:.....	55
Mapa III.12. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie lubelskim według stanu na dzień 31 grudnia 2014 r.	58
Mapa III.13-14. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:.....	59

Mapa III.15-16. Udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego według stanu na dzień:.....	61
Mapa IV.1. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem oraz udział gospodarstw beneficjentów w gospodarstwach ogółem w 2014 r.	74
Mapy IV.2-4. Udział korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem w 2014 r.	77
Mapy IV.5-7. Poziom życia ludności według gmin w 2014 r.	79
Mapy IV.8-10. Udział osób trwale korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem wg gmin w 2014 r.	80
Mapa IV.11. Liczba (%) policyjnych interwencji w gminach powiatu łukowskiego w 2015 roku	83
Mapa IV.12. Liczba organizacji społecznych na 10 tys. osób (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski.....	84
Mapa IV.13. Liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. osób bez OSP (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski	86
Mapa IV.14. Liczba OSP na 10 tys. osób (wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 r.) – podregion puławski.....	86
Mapa IV.15. Uczestnictwo dorosłych w procesie uczenia się przez całe życie 25-64 lat (w %) w krajach Unii Europejskiej (UE 28)	88
Mapa Z1. Frekwencja w wyborach samorządowych (16 listopada 2014 r.).....	148
Mapa Z2. Frekwencja w wyborach do sejmiku i senatu (25 października 2015 r.).....	148
Mapa Z3. Frekwencja w wyborach prezydenckich RP (24 maja 2015 r.).....	149
Mapa Z4. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego (25 maja 2014 r.).....	149

Rysunki

Rysunek III.1. ABC ekonomii społecznej	72
Rysunek VII.1. Filary rozwoju polityki społecznej w gminie Adamów	106
Rysunek IX.1. Konsultacje założeń analitycznych do „Strategii integracji społecznej i rozwiązywania problemów społecznych w Gminie Adamów” (20 stycznia 2016 r.).....	130

Tabele

Tabela II.1. Powierzchnia geodezyjna (kraju, woj. lubelskiego powiatu łukowskiego i gminy Adamów) według kierunków wykorzystania w 2014 r.....	21
Tabela II.2. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989-2014	23
Tabela II.3. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w 2013 roku	26
Tabela II.4. Przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 2002-2013	28

Tabela II.5. Przykładowe zadania polityki wobec ludzi starszych, realizowane przez samorząd terytorialny	37
Tabela III.1. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w 2014 roku (n=322)	40
Tabela III.2. Powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według grup obszarowych użytków rolnych (PSR 2010)	47
Tabela III.3. Formy wsparcia udzielone mieszkańcom gminy Adamów przez PUP w Łukowie w 2014 roku	68
Tabela IV.1. Beneficjenci pomocy społecznej i świadczeń rodzinnych w 2014 r.	75
Tabela IV.2. Poziom korzystania z pomocy społecznej w zależności od poziomu życia ludności w 2014 r.	78
Tabela IV.3. Powody udzielenia pomocy i wsparcia przez GOPS w Adamowie w 2014 roku	82
Tabela IV.4. Liczba wykroczeń na terenie powiatu łukowskiego w 2015 roku	83
Tabela IV.5. Charakterystyka grup wiekowych w powiecie łukowskim i gminie Adamów w roku 2014	90
Tabela V.1. Działania, które według badanych powinny być realizowane na terenie gminy Adamów – podział na grupy według stopnia ważności	94
Tabela VI.1. MOCNE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów	97
Tabela VI.2. SŁABE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów	99
Tabela VI.3. SZANSE, których wykorzystanie może przyczynić się do rozwoju społecznego i rozwiązania problemów społecznych mieszkańców gminy Adamów – opinie respondentów	102
Tabela VI.4. Największe ZAGROŻENIA, które mogłyby uniemożliwić lub w znaczący sposób utrudnić rozwój gminy i rozwiązywanie problemów społecznych mieszkańców – opinie respondentów	104
Tabela VII.1. Cele strategiczne, operacyjne i kierunki działań realizowanych w latach 2017-2023	109
Tabela VII.2. Wskaźniki realizacji działań	116

Wykresy

Wykres II.1. Powierzchnia geodezyjna (kraju, woj. lubelskiego powiatu łukowskiego i gminy Adamów) według kierunków wykorzystania w 2014 r.	21
Wykres II.2. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989-2014	23
Wykres II.3. Liczba ludności w miejscowości Adamów w latach 1989, 2002, 2011 i 2015	26
Wykres II.4. Liczba ludności w gminie Adamów w latach 1989, 2002, 2011 i 2015	26
Wykres II.5. Struktura ludności według płci i grup wiekowych w gminie Adamów w 2013 r.	27
Wykres II.6. Liczba urodzeń i zgonów w gminie Adamów w latach 1995-2013	28

Wykres II.7. Przyrost naturalny w gminie Adamów w latach 1995-2013.....	29
Wykres II.8. Prognoza liczby ludności w powiecie łukowskim, na obszarach wiejskich do 2050 roku.....	30
Wykres II.9. Prognoza liczby ludności w gminie Adamów w latach 2014-2050.....	30
Wykres II.10. Prognozowana liczba urodzeń i zgonów na 1000 osób w powiecie łukowskim na obszarach wiejskich i w gminie Adamów do 2050 roku	31
Wykres II.11. Migracje wewnętrzne i zagraniczne w gminie Adamów w latach 1995-2013	32
Wykres II.12. Saldo migracji wewnętrznych w gminie Adamów w latach 1995-2013	32
Wykres II.13. Prognozy migracji wewnętrznych (napływ i odpływ) na pobyt stały na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego w latach 2014-2050.....	33
Wykres II.14. Szacunkowe prognozy migracji wewnętrznych (napływ i odpływ) na pobyt stały w gminie Adamów w latach 2014-2050	34
Wykres II.15. Prognozy salda migracji wewnętrznych na 1000 osób na pobyt stały na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego i w gminie Adamów w latach 2014-2050	34
Wykres II.16. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w gminie Adamów w latach 2002-2013.....	35
Wykres II.17. Prognozowany udział ludności według ekonomicznych grup wieku na obszarach wiejskich powiatu łukowskiego i w gminie Adamów (szacunki) w latach 2013-2050	35
Wykresy II.18-21. (Prognozowana) struktura ludności według płci i grup wiekowych w powiecie łukowskim, na obszarach wiejskich w roku 2015, 2020, 2030 i 2050:	36
Wykres III.1. Liczba pracujących na 1000 ludności w gminie Adamów i na obszarach wiejskich w Polsce i na Lubelszczyźnie w latach 2006-2013	40
Wykres III.2. Podmioty gospodarcze według klas wielkości w 2014 roku (n=322).....	40
Wykres III.3. Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2016 roku	44
Wykres III.4. Liczba osób fizycznych i prawnych oraz jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej według sekcji PKD 2007 w gminie Adamów w 2014 roku (I-III kwartały)	45
Wykres III.5. Powierzchnia gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą według grup obszarowych użytków rolnych (PSR 2010)	47
Wykres III.6. Stopa bezrobocia w województwie lubelskim i powiecie łukowskim w latach 2002-2014 (w%).....	50
Wykres III.7. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów w latach 2001-2014 – podział na płeć oraz długotrwale bezrobotni.....	52
Wykres III.8. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów (n=275).....	52
Wykres III.9. Bezrobotni w gminie Adamów będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=244).....	53

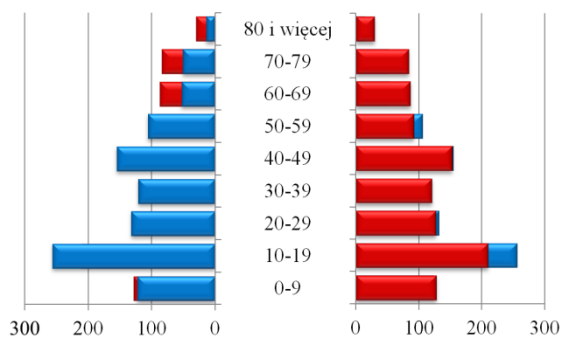
Wykres III.10. Udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014	55
Wykres III.11. Liczba osób długotrwale bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014	56
Wykres III.12. Liczba długotrwale bezrobotnych w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=154)	56
Wykres III.13. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	57
Wykres III.14. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	57
Wykres III.15. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według grup wiekowych w latach 2008-2014	57
Wykres III.16. Udział bezrobotnych do 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014	59
Wykres III.17. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014.....	60
Wykres III.18. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminie Adamów według płci i stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=81)	60
Wykres III.19. Liczba bezrobotnych do 25 roku życia w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=81).....	60
Wykres III.20. Liczba bezrobotnych powyżej 50 roku życia w gminie Adamów według płci – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=41).....	61
Wykres III.21. Udział bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014.....	62
Wykres III.22. Liczba bezrobotnych powyżej 50 roku życia w gminach powiatu łukowskiego w latach 2011-2014	62
Wykres III.23. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	63
Wykres III.24. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	63
Wykres III.25. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów bez wykształcenia średniego według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=148).....	63
Wykres III.26. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według czasu pozostawiania bez pracy (w miesiącach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	64
Wykres III.27. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i czasu pozostawiania bez pracy (w miesiącach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275)	64
Wykresy III.28-30. Liczba bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w gminie Adamów, stan z 31 grudnia 2014 roku (n=49) – podział według:.....	64
Wykres III.31. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	66

Wykres III.32. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według płci i stażu pracy (w latach) – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=275).....	66
Wykres III.33. Liczba bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego w gminie Adamów według płci i grup wiekowych – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=98)	66
Wykres III.34. Liczba bezrobotnych bez doświadczenia zawodowego w gminie Adamów według płci i wykształcenia – stan z 31 grudnia 2014 roku (n=98)	67
Wykres III.35. Liczba bezrobotnych w gminie Adamów według wykształcenia w latach 2008-2014	67
Wykres IV.1. Rozkład udziału osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem według gmin w Polsce w latach 2008, 2010, 2012, 2014 r.	76
Wykres IV.2. Liczba osób i rodzin, którym OPS udzielił pomocy i wsparcia w 2013 i 2014 roku	81
Wykres IV.3. Liczba kobiet i mężczyzn, którym OPS udzielił pomocy i wsparcia w 2013 i 2014 roku.....	81
Wykres IV.4. Różnice w frekwencji w wyborach lokalnych, krajowych i europejskich	87
Wykres IV.5. Główne wskaźniki ilustrujące jakość kształcenia i szkoleń w Polsce i UE w 2016 r. (Polska, średnia UE i cel UE).....	89
Wykres VI.1. MOCNE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów	97
Wykres VI.2. SŁABE STRONY gminy Adamów w opinii respondentów	99
Wykres VI.3. SZANSE, których wykorzystanie może przyczynić się do rozwoju społecznego i rozwiązywania problemów społecznych mieszkańców gminy Adamów – opinie respondentów	101
Wykres VI.4. Największe ZAGROŻENIA, które mogłyby uniemożliwić lub w znaczący sposób utrudnić rozwój gminy i rozwiązywanie problemów społecznych – opinie respondentów	104
Wykresy ZI.1-15. Struktura ludności według płci i grup wiekowych w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2002 roku (NSP 2002).....	142

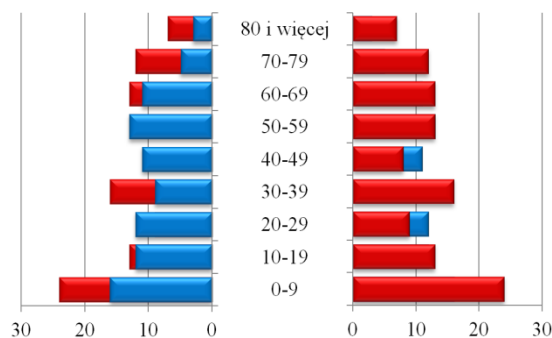
Załączniki

Wykresy ZI.1-15. Struktura ludności według płci i grup wiekowych w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2002 roku (NSP 2002)

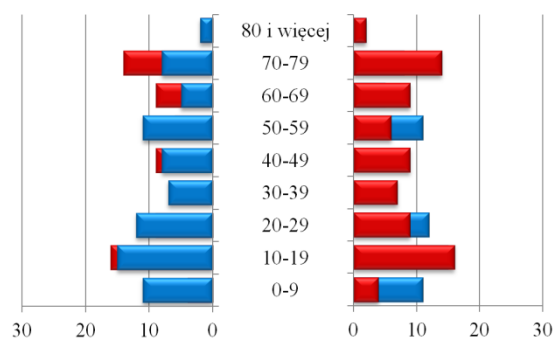
ZI.1. Adamów



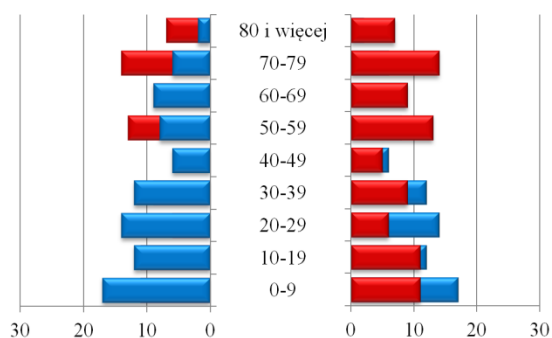
ZI.2. Budziska



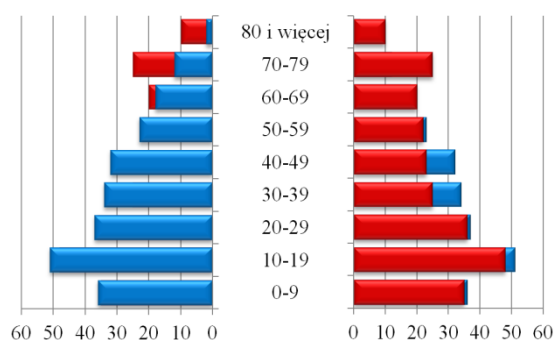
ZI.3. Dąbrówka



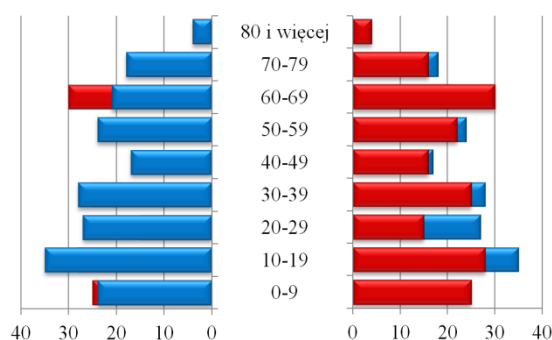
ZI.4. Ferdynandów



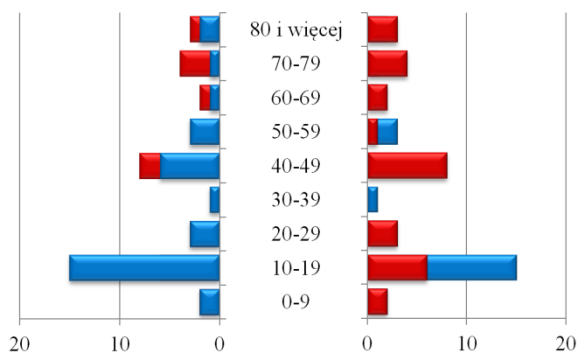
ZI.5. Gułów



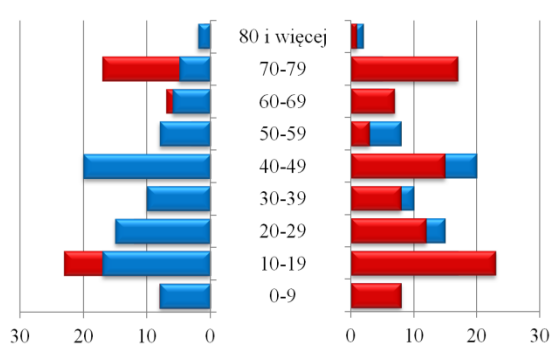
ZI.6. Hordzieżka



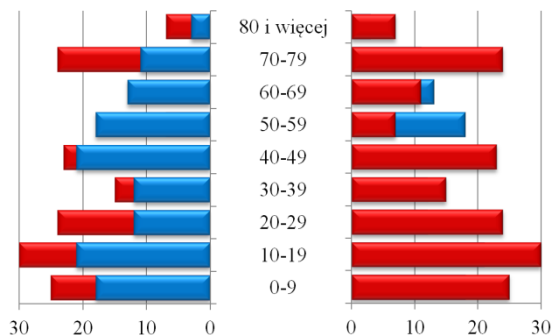
ZI.7. Kalinowy Dół



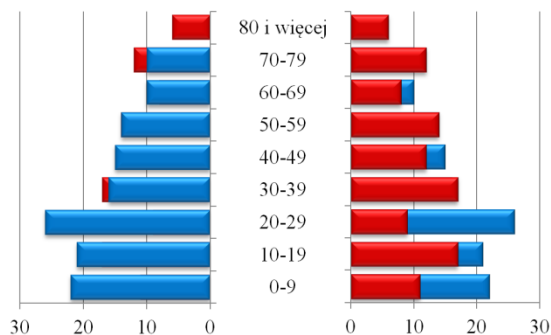
ZI.8. Konorzatka



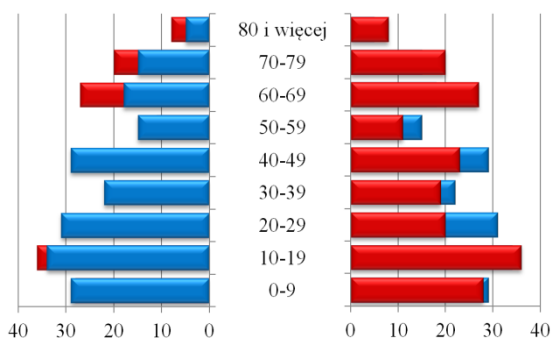
ZI.9. Lipiny



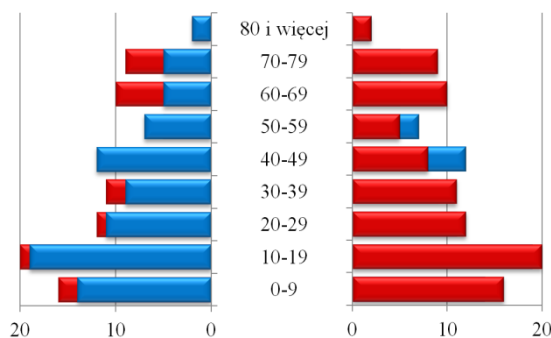
ZI.10. Sobiska



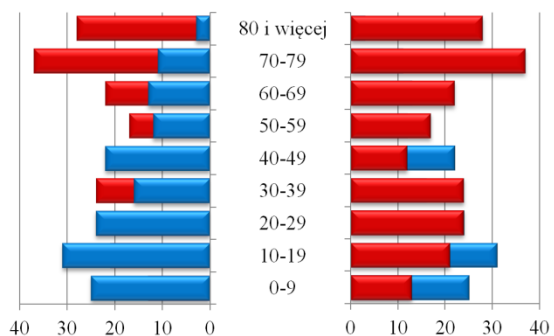
ZI.11. Turzystwo



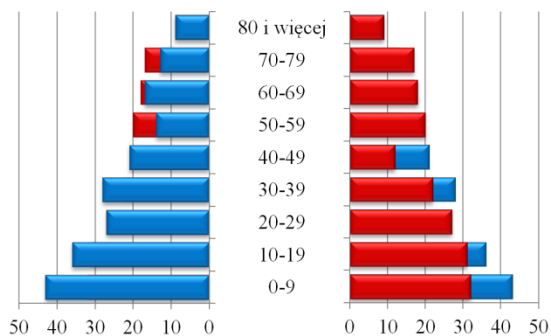
ZI.12. Władysławów



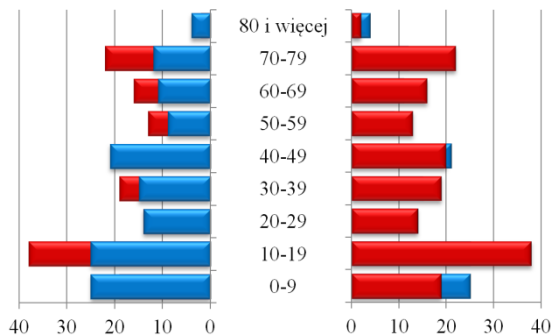
ZI.13. Wola Gułowska



ZI.14. Zakępie



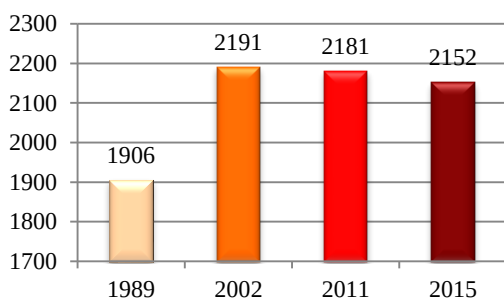
ZI.15. Żurawiec



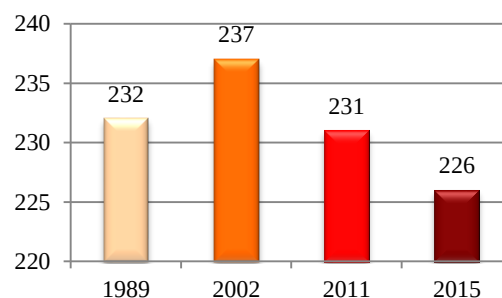
Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS, NSP 2002

Wykresy ZI.16-15. Zmiany liczby ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w latach 1989, 2002, 2011, 2014

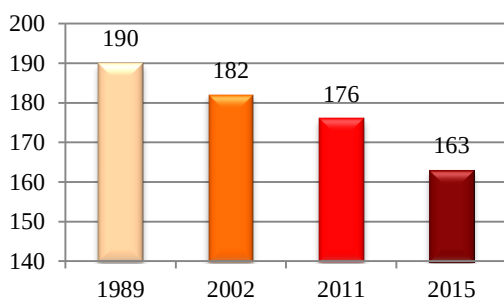
ZI.16. Adamów



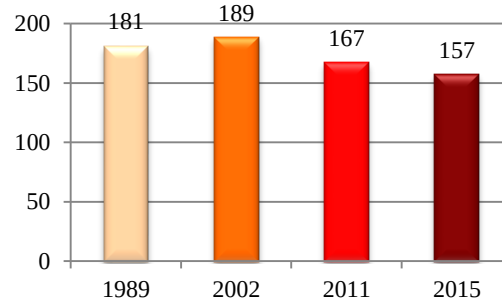
ZI.17. Budziska



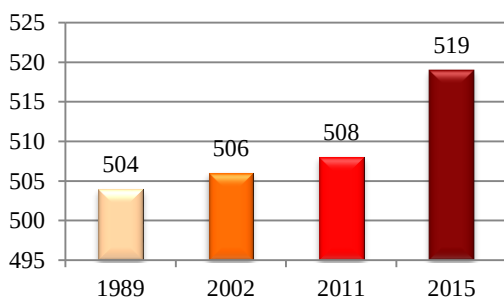
ZI.18. Dąbrówka



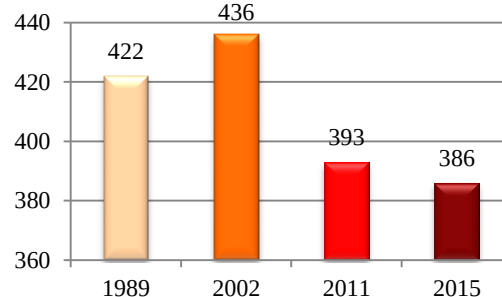
ZI.19. Ferdynandów



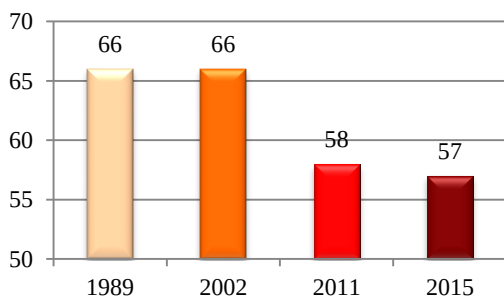
ZI.20. Gułów



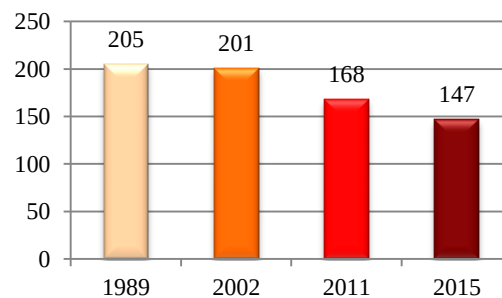
ZI.21. Hordzieżka



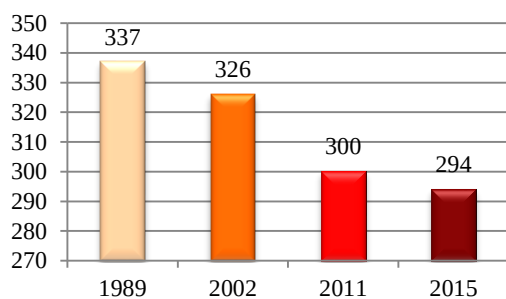
ZI.22. Kalinowy Dół



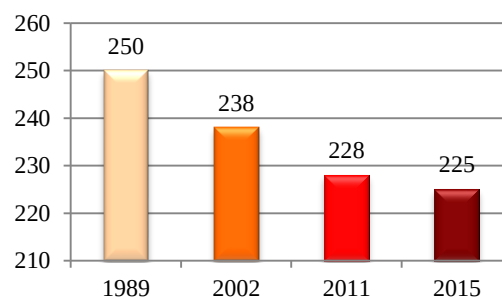
ZI.23. Konorzatka



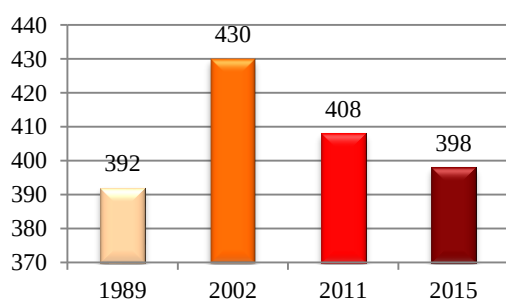
ZI.24. Lipiny



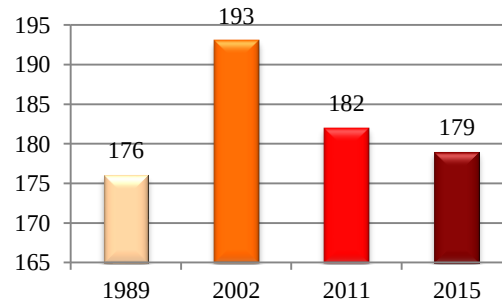
ZI.25. Sobiska



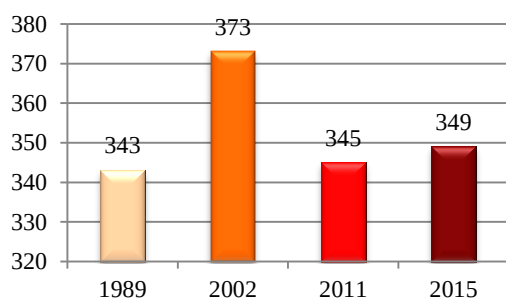
ZI.26. Turzystwo



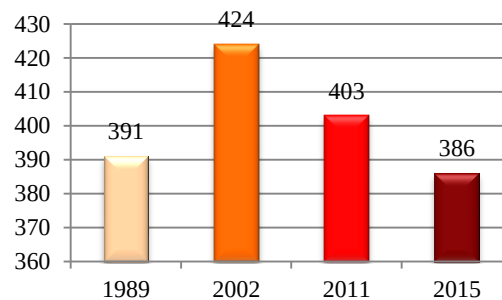
ZI.27. Władysławów



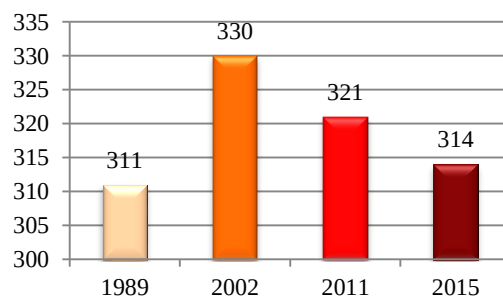
ZI.28. Wola Gułowska



ZI.29. Zakępie



ZI.30. Żurawiec



Źródło: opracowanie na podstawie danych UG Adamów za lata 1989, 2002, 2011, 2015

Tabela ZII.1. Liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą wg PKD 2007
w poszczególnych miejscowościach gminy Adamów w 2013 roku

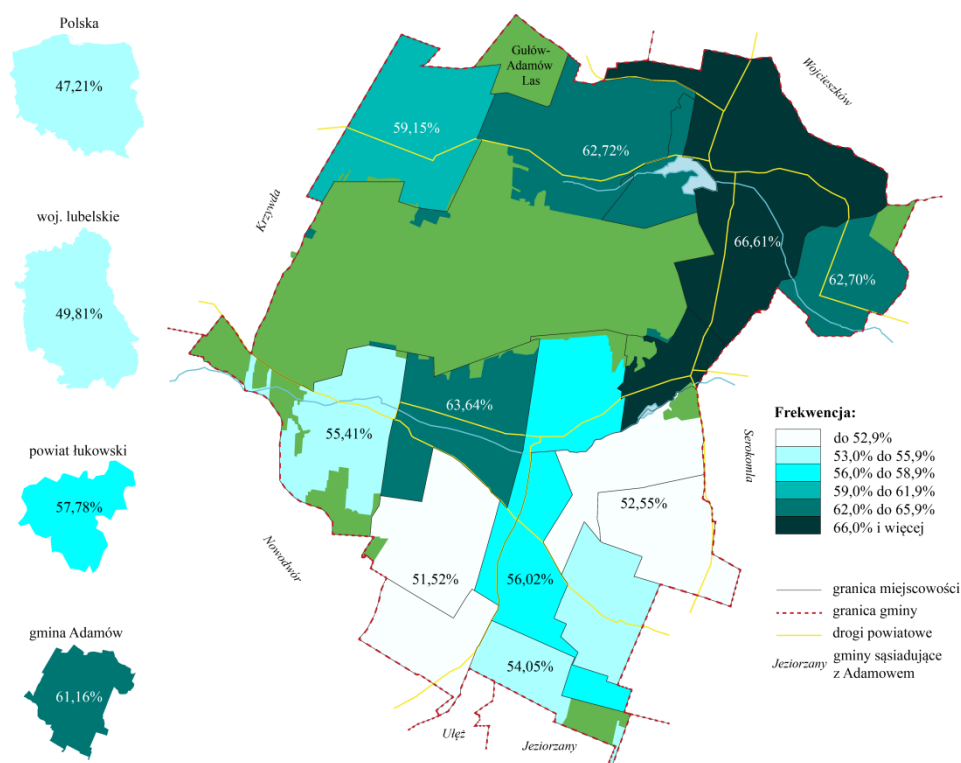
Sekcja Miejscowość	A	C	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	STU	RAZEM	%
Adamów	4	18	1	11	38	7	3	3	7	2	10	3	4	12	9	7	13	152	47,5%
Budziska	1	0	0	5	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	9	2,8%
Dąbrówka	0	2	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	2,5%
Ferdynandów	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	5	1,6%
Gulów	3	4	0	6	10	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2	28	8,8%
Hordzieżka	3	2	0	4	3	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0	16	5,0%
Kalinowy Dół	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,3%
Konorzatka	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	7	2,2%
Lipiny	0	2	0	3	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	10	3,1%
Sobiska	2	0	0	3	3	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	11	3,4%
Turzystwo	4	1	0	7	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	17	5,3%
Władysławów	1	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1,3%
Wola Gulowska	0	2	0	2	9	0	0	0	0	0	0	0	1	4	1	0	5	24	7,5%
Zakępie	0	6	0	2	3	0	0	1	1	0	0	0	0	6	0	0	1	20	6,3%
Żurawiec	1	0	0	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	8	2,5%
RAZEM	20	39	1	52	81	11	3	4	9	5	12	6	7	24	11	8	27	320	100,0%
%	6,3%	12,2%	0,3%	16,3%	25,3%	3,4%	0,9%	1,3%	2,8%	1,6%	3,8%	1,9%	2,2%	7,5%	3,4%	2,5%	8,4%	100,0%	x

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS 2013

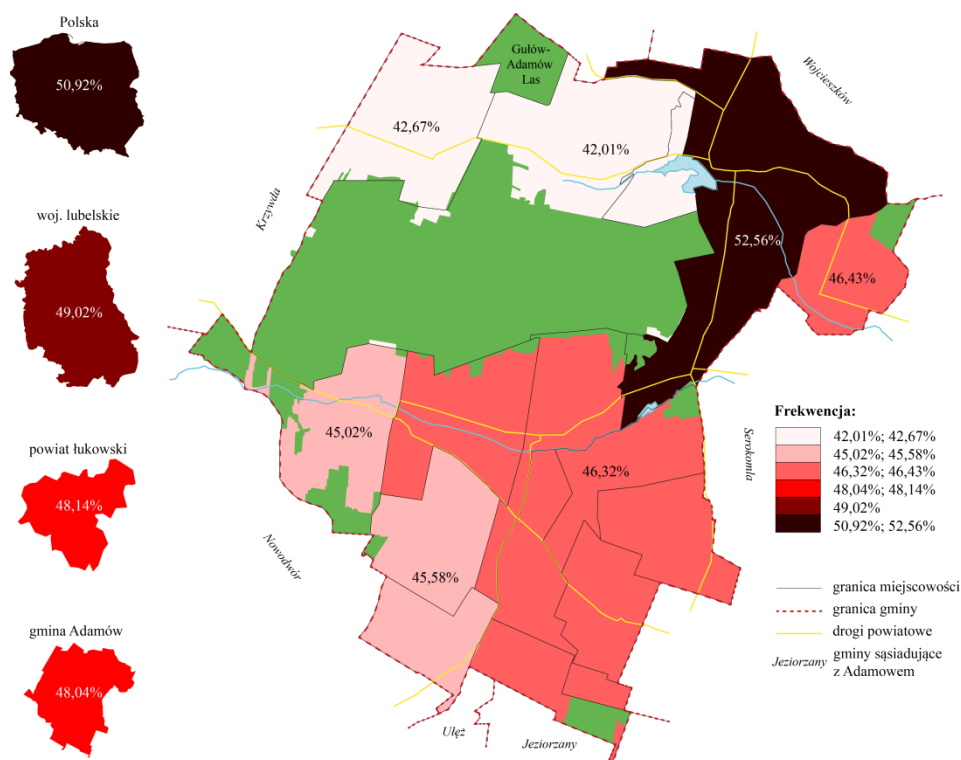
Tabela ZII.2. Podział gospodarki według PKD 2007

Sekcja	Opis
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
B	Górnictwo i wydobywanie
C	Przetwórstwo przemysłowe
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
E	Dostawy wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
F	Budownictwo
G	Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle
H	Transport i gospodarka magazynowa
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
J	Informacja i komunikacja
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
O	Administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
P	Edukacja
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
S	Pozostała działalność usługowa
T	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby
U	Organizacje i zespoły eksterytorialne

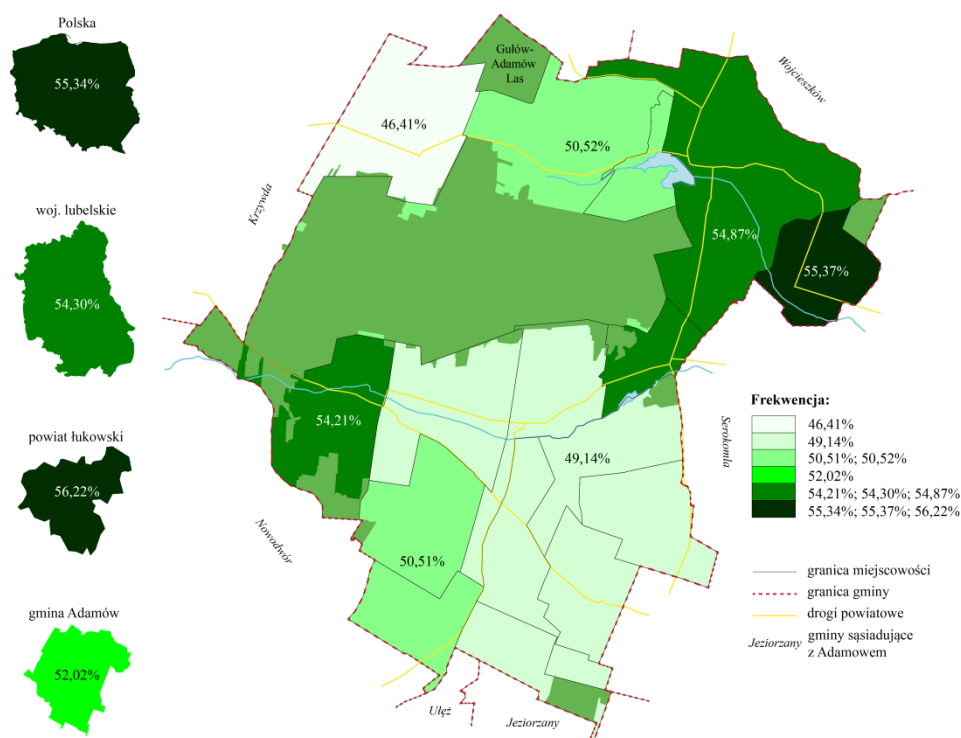
Źródło: Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r.
w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD), Dz. U. z 2007 r. Nr 251, poz. 1885.

Mapa Z1. Frekwencja w wyborach samorządowych (16 listopada 2014 r.)

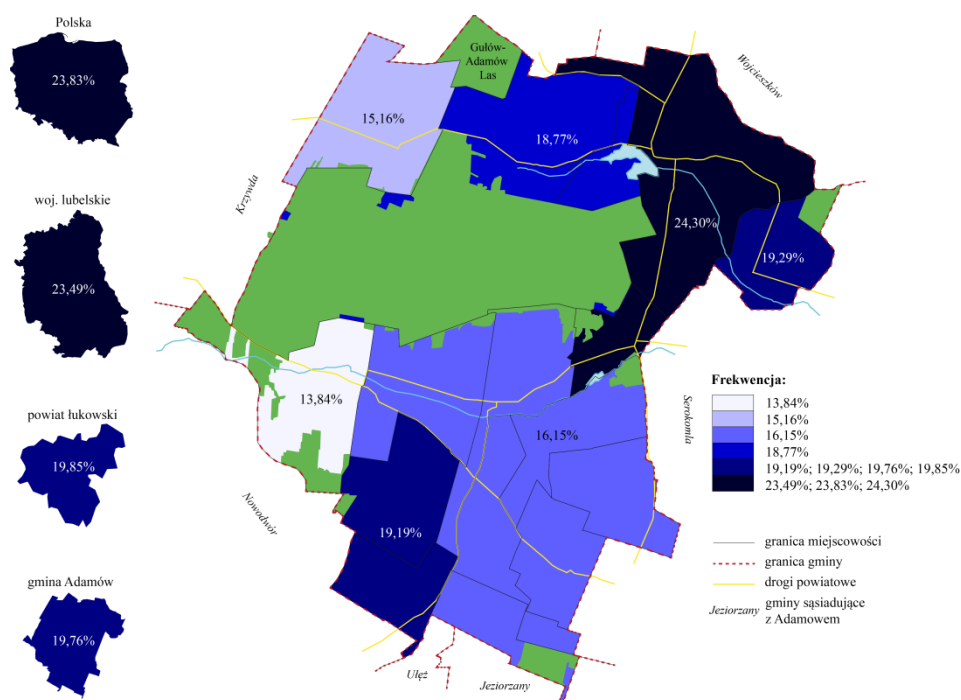
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Wizualizacja wyborów samorządowych 2014*, <http://samorząd2014.pkw.gov.pl/>

Mapa Z2. Frekwencja w wyborach do sejmiku i senatu (25 października 2015 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Wizualizacja wyborów do Sejmu RP i Senatu RP 2015*, <http://parlament2015.pkw.gov.pl/>

Mapa Z3. Frekwencja w wyborach prezydenckich RP (24 maja 2015 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wizualizacja wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015 r., <http://prezydent2015.pkw.gov.pl/>

Mapa Z4. Frekwencja w wyborach do Parlamentu Europejskiego (25 maja 2014 r.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wizualizacja wyborów do Parlamentu Europejskiego 2014, <http://pe2014.pkw.gov.pl/>

